

Львівський державний університет
внутрішніх справ

Використання інтерактивних методів навчання під час проведення занять з цивільного права та процесу

Навчально-методичний посібник

Львів 2018

УДК 378.091.39:[347.1+347.9](07)
В43

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 28 березня 2018 року № 8)

Рецензенти:

З. Р. Кісіль, доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

О. С. Котуха, кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський торговельно-економічний університет)

Використання інтерактивних методів навчання під час про-
В43 ведення занять з цивільного права та процесу: навч.-метод.
посібник / Р. Я. Демків, І. М. Євхутич, Т. В. Курило та ін. Львів:
ЛьвДУВС, 2018. 188 с.

ISBN 978-617-511-256-4

Розкрито основи інтерактивного навчання вищої школи. Охарак-
теризовано окремі інтерактивні методи навчання під час проведення
лекційних і практичних занять у закладах вищої освіти. Наведено ме-
тодику застосування інтерактивних методів навчання під час вивчення
курсантами – здобувачами вищої освіти освітнього ступеня «Бакалавр»
спеціальності 081 «Право» – навчальної дисципліни «Цивільне право та
процес», яку викладають у ЛьвДУВС.

Для науково-педагогічних працівників, курсантів, студентів, слу-
хачів, а також усіх, хто цікавиться питаннями педагогіки й інтерактив-
них методик проведення занять у закладах вищої освіти.

УДК 378.091.39:[347.1+347.9](07)

ISBN 978-617-511-256-4

© Демків Р. Я., Євхутич І. М., Курило Т. В.
та ін., 2018
© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
 Розділ 1. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ТА ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ	 8
1.1. Поняття та сутність інтерактивного навчання	8
1.2. Характеристика інтерактивних методів навчання	16
1.2.1. Інтерактивна лекція	16
1.2.2. Методи колективно-групового навчання	24
1.2.3. Методи ситуаційного моделювання	47
Список рекомендованої літератури до розділу 1	50
 Розділ 2. МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ	 52
2.1. Тема «Цивільне право як галузь права»	52
2.2. Тема «Фізична особа як суб'єкт цивільних правовідносин»	57
2.3. Тема «Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин»	61
2.4. Тема «Об'єкти цивільних правовідносин. Правочини. Представництво і довіреність. Позовна давність»	66
2.5. Тема «Особисті немайнові права фізичної особи»	72
2.6. Тема «Речове право та право власності»	76
2.7. Тема «Право інтелектуальної власності»	80
2.8. Тема «Зобов'язальне право. Загальні положення»	84
2.9. Тема «Цивільно-правовий договір»	89
2.10. Тема «Загальні положення про недоговірні зобов'язання. Зобов'язання з односторонніх дій»	93
2.11. Тема «Загальні положення про відшкодування шкоди»	96
2.12. Тема «Окремі види деліктних зобов'язань»	101
2.13. Тема «Спадкове право»	106

2.14. Тема «Цивільне процесуальне право як галузь права»	113
2.15. Тема «Принципи цивільного процесу»	117
2.16. Тема «Цивільно-процесуальні правовідносини»	120
2.17. Тема «Учасники судового процесу»	124
2.18. Тема «Представництво в суді»	128
2.19. Тема «Докази та доказування в цивільному процесі»	131
2.20. Тема «Цивільна юрисдикція. Підсудність»	136
2.21. Тема «Процесуальні строки. Судові витрати. Заходи процесуального примусу»	140
2.22. Тема «Пред'явлення позову. Відкриття провадження у справі»	143
2.23. Тема «Підготовче провадження»	147
2.24. Тема «Розгляд справи по суті»	155
2.25. Тема «Судові рішення. Заочний розгляд справи»	162
2.26. Тема «Наказне провадження»	166
2.27. Тема «Окреме провадження»	169
2.28. Тема «Перегляд судових рішень»	176
2.29. Тема «Виконавче провадження»	179
Список рекомендованої літератури до розділу 2	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	184
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	187

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ЦК України – Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.
- ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р.
- СК України – Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р.
- ГК України – Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р.
- ЗК України – Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р.

ВСТУП

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», метою функціонування системи вищої освіти є підготовка конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного й інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях. На виконання цього спрямовано низку завдань, серед яких визначальним є підготовка освіченої, творчої, конкурентоспроможної на сучасному ринку праці особистості.

Нині заклади вищої освіти готові впроваджувати сучасні педагогічні технології, з-поміж яких популярними є електронне навчання, навчання із залученням інтерактивних методик, навчання за технологією тренінгу тощо.

Якість освітньої діяльності визначається рівнем організації освітнього процесу в закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань. Для цього заклади вищої освіти зобов'язані докорінно змінити підходи до підготовки фахівців: від накопичення знань – до вміння оперувати знаннями, від «одноразової» освіти – до безперервної, від поточної організації навчання – до індивідуальної.

Чинне законодавство про освіту надає науково-педагогічним працівникам право обирати методи та засоби навчання, що забезпечують високу якість освітнього процесу. Залучення інтерактивних методик навчання спрямоване на урізноманітнення підходів до формування у майбутнього фахівця цілісного уявлення про майбутню його соціальну роль у структурі сучасного суспільства.

Упровадження інтерактивних методик навчання під час викладання фахових дисциплін у галузі права, зокрема цивільного та цивільного процесуального права, дає змогу змінити ставлення до об'єкта навчання, перетворивши його на суб'єкт навчання. Здобувач вищої освіти стає співавтором лекції, семінарського та практичного заняття тощо.

Авторський колектив кафедри цивільного права та процесу узагальнив методикку застосування науково-педагогічними пра-

цівниками інтерактивних методів навчання під час проведення лекційних і практичних занять із навчальної дисципліни «Цивільне право та процес».

Цей навчально-методичний посібник підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Цивільне право та процес», яка викладається здобувачам освітнього ступеня «Бакалавр» у галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право».

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ТА ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1.1. Поняття та сутність інтерактивного навчання

Сучасні світові стандарти в галузі освіти передбачають підготовку висококваліфікованих спеціалістів, здатних інтегрувати теоретичні знання і практичні вміння в цілісну систему, володіти новими технологіями, тощо. Нині в Україні створюються умови для переходу до гуманітарного, особистісно-орієнтованого навчання, спрямованого на формування духовно багатой особистості, з можливостями розкриття потенційних здібностей кожної людини. Стрімкий розвиток технологій висуває перед освітою нові завдання, що потребують перегляду змісту освіти, форм, методів, прийомів навчання.

Одними з основних інновацій у галузі освіти є інтерактивні технології навчання, яке має бути спрямоване не так на засвоєння готових науково-практичних знань, як на можливість продукування нових знань, на розвиток креативності, гнучкості мислення, на моделювання нових способів діяльності тощо.

Застосування інтерактивних технологій навчання в освітньому процесі закладу вищої освіти дає змогу розвивати основи нестандартного мислення здобувачів вищої освіти, відхилитися від стереотипності у мисленні, розвиває уяву, навички комунікативного спілкування, інтелектуальну, емоційну, мотиваційну й інші сфери.

У сучасному закладі вищої освіти значна увага приділяється організації освітнього процесу, розробці програм підготовки фахівців за новітніми технологіями, кінцевий результат яких – формування знань, умінь і навичок, зазначених у освітньо-кваліфікаційних характеристиках. Нові форми організації освітнього процесу диктують і нові методи роботи зі здобувачами вищої освіти, а саме, інтерактивну модель навчання, яка передбачає взаємодію науково-педагогічного працівника і здобувача вищої освіти.

Нині у закладі вищої освіти особливу увагу приділено формуванню професійних навичок і вмінь, водночас теоретична частина навчання не втрачає актуальності, значно зростає частка самостійної навчальної роботи у загальній кількості часу, відведеного на навчання в освітньому закладі, перехід до технологій, які спрямовані не тільки на формування спеціаліста, а й особистості того, хто навчається. Недарма у вимогах до сучасного фахівця його особистісні якості посідають важливе місце. Особистісні якості – конкретні якості фахівця стосовно праці.

Кваліфікований правник, поряд із необхідним досвідом, повинен мати й особисті якості, які б давали йому змогу приймати обґрунтовані й адекватні рішення в неординарних ситуаціях. Особливості сучасного етапу суспільного розвитку – і матеріального, і духовного – зумовлюють потребу в орієнтації системи підготовки фахівців на розвиток їх творчого потенціалу. Особливістю сучасних змін є розуміння професійності як нерозривно пов'язаної з високим загальним рівнем психічного розвитку, а не лише із суто фаховими знаннями, вміннями, навичками. Показником загального психічного розвитку особистості є її інтелектуальна повноцінність, що виявляється як структурованість, категоріальність, узагальненість, гнучкість, оперативність знань, необхідних для прийняття ефективних рішень; як інтелектуальна ініціатива єдності її пізнавальних і мотиваційних компонентів, що обумовлюють готовність фахівця до самостійної інтелектуальної діяльності; як його самоорганізація та саморегуляція.

Перехід до особистісно орієнтованих технологій розуміється як перехід до такої освіти, де особистість того, хто навчається, знаходиться в центрі уваги науково-педагогічного працівника. В умовах такого навчання той, хто навчає, починає виконувати нову роль і функцію в освітньому процесі. Якщо за традиційної системи навчання науково-педагогічний працівник разом із підручником і законодавством були основними та найкомпетентнішими джерелами знань, а викладач, крім того, ще й був суб'єктом, що контролював пізнання, то у новій позиції він виступає більше у ролі організатора самостійної активної пізнавальної діяльності того, хто навчається, компетентного консультанта й помічника. Його професійні вміння мають бути спрямовані не лише на контроль знань і вмінь, а на діагностику діяльності здобувачів вищої освіти з метою вчасно допомогти кваліфікованими діями

ліквідувати труднощі у пізнанні та використанні знань. Також важливим чинником стає і процес організації здобуття знань, тому активно з'являються нові та змінюються звичні методики навчання.

Інтерактивні методи навчання – це методи, в основі яких є спілкування. Воно має чітко встановлену тему, мету, дидактичне завдання. Результатом такого спілкування є вирішення проблеми, розв'язання задачі, знаходження способів вирішення критичної ситуації. Головним є те, що спілкування в освітньому процесі не є тільки обміном думками або знаннями, на основі такого обміну активізується інтелектуальна діяльність, виникає нове знання, формується вміння насамперед використовувати теоретичні знання у конкретній ситуації, комбінувати знання з різних галузей, зважати на думку іншої людини, колективно працювати над вирішенням проблеми, переймати чужий досвід, брати на себе відповідальність за прийняте рішення, за результати власної дії, керувати та підкорятися, вгамовувати свої амбіції задля загальної справи.

Суть інтерактивного методу навчання полягає у тому, що освітній процес відбувається у разі постійної, активної взаємодії всіх здобувачів вищої освіти. Це співвідношення, взаємного навчання (колективне, групове), де і здобувач вищої освіти, і науково-педагогічний працівник є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, дискутують із приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих та виробничих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу науково-педагогічному працівнику стати справжнім лідером студентського колективу. Інтерактивна взаємодія унеможливає і домінування одного учасника освітнього процесу над іншим, і однієї думки над іншою.

Слово «інтерактив» (з англ. *inter* – взаємний і *act* – діяти). Тобто інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу. Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен здобувач вищої освіти відчуває свою

успішність, інтелектуальну спроможність. Інтерактивність – принцип побудови і функціонування педагогічного, психологічного, комп'ютерного спілкування в режимі діалогу. Реалізуючи технологічні принципи навчання, інтерактивна педагогічна технологія передбачає й інтерактивність комп'ютерних засобів навчання, й інтерактивність організації педагогічного процесу, коли основним концептуальним положенням визначено навчання на основі інтерактивного спілкування.

Виокремлюють такі **принципи інтерактивного навчання**:

Принцип активності. Для досягнення обраних цілей кожен здобувач вищої освіти повинен брати активну участь у процесі спілкування й активно взаємодіяти з іншими.

Принцип відкритого зворотного зв'язку. Висловлення учасником чи всіма учасниками групи думок, ідей чи заперечень стосовно поставлених завдань. Завдяки активному використанню зворотного зв'язку учасники групи дізнаються, як сприймаються іншими людьми їх манера спілкування, стиль мислення, особливості поведінки.

Принцип експериментування. Активний пошук здобувачами вищої освіти нових ідей і способів вирішення поставлених завдань. Цей принцип дуже важливий і як зразок стратегії поведінки в реальному житті, і як поштовх до розвитку творчості й ініціативи особистості.

Принцип довіри у спілкуванні. Саме на це спрямовано спеціальну організацію групового простору під час проведення занять: звичайно використовуваний у роботі прийом розташування здобувача вищої освіти і науково-педагогічного працівника по колу обличчям один до одного, для того, щоб змінити в здобувачів вищої освіти стереотипну установку й уявлення про те, як повинні проводитися й організовуватися заняття й яку роль у них повинен відігравати науково-педагогічний працівник.

Принцип рівності позицій. Він означає, що науково-педагогічний працівник не прагне нав'язати здобувачам вищої освіти своєї думки, а діє разом і нарівні з ними. Своєю чергою, кожен здобувач вищої освіти має змогу виконати роль організатора, лідера.

Інтерактивні технології навчання можна поділити на чотири групи: парне навчання (кооперативна (групова) освітня діяльність, робота здобувача вищої освіти з науково-педагогічним

працівником чи одностороннім сам на сам), фронтальне навчання, навчання у грі, навчання у дискусії.

Кооперативна (групова) освітня діяльність – це форма (модель) організації навчання здобувачів вищої освіти у малих групах, об'єднаних спільною навчальною метою. Кооперативне навчання створює для здобувачів вищої освіти можливість співпраці зі своїми ровесниками, дає змогу реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню особистостями вищих результатів засвоєння знань і формування вмінь. Така модель легко й ефективно поєднується із традиційними формами та методами навчання і може застосовуватися на різних етапах навчання.

До *групового (кооперативного)* навчання можна віднести: роботу в парах, у малих групах, «Мозковий штурм», «Акваріум», «Снігову кулю» тощо.

До *фронтальних* технологій інтерактивного навчання належать такі, що передбачають одночасну спільну роботу всього колективу. Це і обговорення проблеми у загальному колі (застосовують з іншими технологіями), і «Мікрофон» (надається можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, висловити свою думку чи позицію), і незакінчені речення (поєднується з вправою «Мікрофон»), і «Карусель» (відома інтерактивна технологія колективного обговорення), і «Брейн-ринг» тощо.

У будь-якому виді навчальних занять науково-педагогічні працівники мусять застосовувати декілька методів навчання в різних комбінаціях. Застосування певних методів навчання залежить від завдання й умов кожного виду занять.

Найпоширенішою формою проведення занять у закладах вищої освіти є **лекція**. *Лекція* (лат. *lectio* – читання) є процесом передавання значного обсягу систематизованої інформації в усній формі доволі великій аудиторії (групі здобувачів вищої освіти).

У сучасній освіті лекції посідають важливе місце в освітньому процесі вищої школи, тому від науково-педагогічного працівника вимагається наблизити освітній процес до умов професійної діяльності, сприяти обміну знаннями, досвідом, аби не стверджувалася думка, що лекція привчає до пасивного, некритичного сприйняття чужих думок. У більшості предметів, що читаються у закладах вищої освіти, лекції теоретичного змісту охоплюють 70–80% усього курсу, в практичних дисциплінах – до 40% матеріалу.

Застосування інтерактивних методів під час лекції є ефективним засобом активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, що спрямована на розвиток у майбутніх фахівців самостійного мислення, формування творчих умінь нестандартного вирішення певних професійних проблем із метою вдосконалення навичок професійного спілкування.

Інтерактивна лекція містить постановку навчальної мети, визначення актуальності теми, що вивчається, виклад навчального матеріалу за окремими питаннями, застосування міжпредметних зв'язків, визначення професійної спрямованості, відповіді на запитання здобувачів вищої освіти, підведення підсумків тощо. На відміну від традиційної, інтерактивна лекція зводить до мінімуму монологу науково-педагогічного працівника, а віддає перевагу діалогу лектора та здобувача вищої освіти, під час якого здобувачі вищої освіти поступово набувають необхідних знань. Інтерактивна лекція має не суто інформаційний характер, а здебільшого проблемний і пошуковий.

Іншою складовою лекційно-семінарської форми навчання у вищій школі є **семінари та практичні заняття**, які спершу були формою обговорення наукових проблем ученими певної галузі знань. Основна мета семінарських і практичних занять у вищій школі – активізація здобувачів вищої освіти до самостійного набуття знань, умінь і навичок, оволодіння методами аналізу явищ і проблем, формування навичок самоосвіти, сприяння поглибленому засвоєнню майбутніми фахівцями найскладніших питань навчального курсу, спонукання здобувачів вищої освіти до колективного творчого обговорення матеріалу.

Застосування засобів інтерактивних технологій під час семінарських і практичних занять дає змогу проводити їх у формі дискусії, групового дослідження, взаємонавчання. Заняття є подібне до бесіди. Однак проблеми теоретичного і практичного характеру обговорюються більш ґрунтовно та всебічно. Це колективний пошук певної навчальної проблеми і способів її ефективного вирішення. Учасники заняття аналізують проблему, виявляють причинно-наслідкові зв'язки, висувають шляхи її оптимального вирішення, відповідають на запитання і дискутують. Отже, семінарське та практичне заняття є творчим поєднанням бесіди і дискусії на вищому методичному, науковому і теоретичному рівнях, що передбачає відповідну підготовленість здобувачів вищої освіти.

Під час застосування інтерактивних методів навчання треба зауважити на те, що інтерактивні методи навчання не будуть ефективними, якщо не враховувати об'єктивні закономірності їхнього використання.

1. *Насамперед це мотивація освітньої діяльності.* Якщо здобувач вищої освіти не прагне навчитися, не бажає наполегливо працювати, якщо предмет навчання для нього не цікавий або розумова праця не приносить задоволення, інтерактивні методи викликатимуть у такого здобувача вищої освіти лише роздратування необхідністю активно щось робити, готуватися, мислити. Отже, для забезпечення ефективності застосування інтерактивних методів у освітньому процесі необхідно дбати про поглиблення мотивації повчання, її розвиток, переорієнтацію на активне пізнання.

2. *Поступовість введення інтерактивних методів у процес навчання.* Цією методикою повинен володіти не тільки науково-педагогічний працівник, здобувач вищої освіти також має вміти спілкуватися, дискутувати, працювати в команді. Таке вміння не виникає саме собою, воно формується поступово, у процесі навчання. Отже, послідовне введення інтерактивних методів (від простих до найскладніших і розгорнутих) із першого курсу навчання до останнього дають змогу використати цю методику сповна.

3. Інтерактивні методи не призначені для оволодіння базовими теоретичними знаннями, і такі знання здобуваються *індивідуально на лекціях, завдяки роботі з підручниками, нормативно-правовими актами, відповідними джерелами інформації.* Вони слугують основою протягом дидактичного спілкування. У разі відсутності у здобувачів вищої освіти базових знань інтерактивні методики втрачають сенс, тому що при вирішенні проблемних завдань, ситуацій, у ділових іграх учасники використовують не фахові знання, а побутові, які сформувалися до або поза навчанням. На перший погляд, завдання або проблема може бути вирішена на інтуїтивному рівні, але здобувачі вищої освіти не можуть проаналізувати хід вирішення проблеми, вплив того чи іншого рішення на позитивне вирішення, а тому не здатні перетворити рішення на знання про досягнення рішення. Це не дає змоги використати здобутки для вирішення нових завдань (оскільки не був установлений зв'язок «сутність проблеми – шлях вирішен-

ня»), не сприяє розвитку здатності порівнювати проблеми, щоб побачити приховану подібність або розбіжності, а також формує або підкріплює впевненість здобувачів вищої освіти в тому, що головне – інтуїція, вона дозволить вирішувати проблеми без ґрунтовних професійних знань.

Отже, інтерактивні методи повинні застосовуватися в комплексі з іншими методами формування знань, і активною самостійною роботою здобувачів вищої освіти з оволодіння знаннями.

4. Уміння не можуть бути сформовані одномоментно, тому епізодичне введення інтерактиву в освітній процес не дасть бажаного ефекту. Для того, щоб сформувати вміння аналізувати проблеми, знаходити та виокремлювати їх сутність, будувати алгоритм розв'язання, працювати колективно, приймати рішення та виконувати їх, не достатньо один чи два рази організувати «Мозковий штурм» або запропонувати ділову гру. Тому *застосування інтерактивних методів повинно становити певну систему, технологію, яка має адекватну логіку впровадження, алгоритм нарощення складності*. Необхідно завчасно планувати використання інтерактивних методів протягом читання певної навчальної дисципліни.

Окрім того, важливо координувати таке планування з науково-педагогічними працівниками інших навчальних дисциплін, щоб нарощення складності відбувалося паралельно, що дасть змогу зменшити час кожного окремого науково-педагогічного працівника на «провадження окремого методу (наприклад, якщо «Мозковий штурм» або групове вирішення проблемної ситуації застосовують три-чотири викладачі протягом семестру на першому курсі, то для здобувача вищої освіти це не одноразова, а сумарна участь у відповідному освітньому епізоді, його вміння вдосконалюються у кожному з них, і в результаті викладачам, які проводять заняття у наступному семестрі, вміння здобувачів вищої освіти працювати в інтерактиві «дістаються» у готовому вигляді й їх можна активно використовувати та на їх основі переходити до складніших інтерактивних методів). Подібна координація методики викладання дозволить наприкінці навчання організовувати масштабні комплексні міжпредметні ділові ігри, де здобувачі вищої освіти зможуть використовувати різноманітні фахові знання, вміння та навички.

5. *Принцип актуальності знань і зв'язку їх із сучасним соціально-економічним життям країни та світу повинен бути неодмінно дотриманим. Неможливо досягти активності та зацікавленості здобувачів вищої освіти, пропонуючи їм застарілі ситуації, відірвані від життя, уявні дані, умовні обставини, завдання, вирішення яких описано у підручниках або загальновідоме з практики життя.*

6. *Ефективне впровадження інтерактивних методик навчання безпосередньо залежить від ступеня володіння ними науково-педагогічним працівником, глибини його фахових знань, бажання відійти від традиційних методик, від орієнтованості на кінцевий результат – підготовку кваліфікованого спеціаліста (а не тільки на формування знання зі свого предмета).*

7. *Наявність відносин партнерства між науково-педагогічним працівником і здобувачами вищої освіти, відсутність авторитарного нав'язування своєї думки, позиції з боку науково-педагогічного працівника.*

1.2. Характеристика інтерактивних методів навчання

1.2.1. Інтерактивна лекція

Лекція прес-конференція – новий вид лекції для українського студентства, який не часто застосовують. Її можна проводити різними способами. Для проведення можуть залучатися декілька науково-педагогічних працівників. На початку лекції протягом 2–3 хвилин присутні мають поставити запитання, які стосуються теми. Далі лектор систематизує запитання та формує лекційне заняття на основі цих відповідей.

Також може бути і такий розвиток подій, коли залучаються спеціальні консультанти з комплексних проблем. Здобувачів вищої освіти можуть заздалегідь ознайомити з проблемами (дати їм час для підготовки): тоді вони готують запитання, які групуються за проблемами, і для відповіді на них запрошуються фахівці високого класу (це можуть бути практичні працівники різних підрозділів, котрі мають досвід і готові донести присутнім саме ту інформацію, яка надалі їм знадобиться).

Якщо ця тема не вимагає попередньої підготовки здобувачів освіти, заняття проводиться так: науково-педагогічний працівник встановлює тему лекції і пропонує присутнім протягом 2–3 хвилин сформулювати найцікавіші для них запитання, після чого протягом 3–5 хвилин групує запитання за змістом і починає викладати лекцію. Водночас він відповідає не на кожне запитання, а на групи однорідних запитань.

Якщо тема об'ємна та складна, кожен лектор відповідає на свою групу запитань або можна зробити декілька лекцій прес-конференцій. Здобувачі вищої освіти мають можливість звертатися до науково-педагогічних працівників по уточнення, ставити додаткові запитання.

Рівень підготовки лектора до кожної лекції передусім визначається його науковою, методичною і загальною культурою. Незважаючи на високий рівень підготовки науково-педагогічного працівника, він зобов'язаний готуватися до кожної лекції, зокрема до лекції прес-конференції. Це зумовлено тим, що наука інтенсивно розвивається, виникають нові знання, якими потрібно оволодіти. Вдосконалюється і методика викладання. Нині прості лекції є змога викладати цікаво та пізнавально, на них можна не лише уважно слухати й занотовувати почуту інформацію, а ще й дискутувати, ставити запитання, які цікавлять, разом обговорювати тему, наголошувати на певні проблеми, котрі стосуються цієї теми, що найбільше запам'яталось, на які поняття варто зауважити, що є незрозумілим у викладеному матеріалі.

Лекція повинна бути структурованою та містити вступ, основну частину і висновки (щоправда, ні загальну структуру лекції, ні її окремі частини не можна стандартизувати. Все залежить від творчості лектора). Вступ має бути коротким і виразним. У ньому зауважують на предмет лекції, її цілях і завданнях, прикладному значенні. Важливо також зацікавити навчальним матеріалом, відновити у пам'яті присутніх основний матеріал із попередніх лекцій, дати час підготуватися до сприймання лекції. Більша частина лекції відводиться розкриттю основного змісту, передбаченого планом лекції. Завершується виклад лекції висновком.

Ефективність лекції значною мірою залежить від чіткості та послідовності розгортання її змісту. Цьому сприяє план, який доцільно повідомити на початку лекції або в кінці попередньої. Коли проводиться лекція прес-конференція, план можна скласти з поставлених на початку лекції запитань.

Зміст лекції має ґрунтуватися на погляді лектора на матеріал, його самостійному трактуванні, а не на дублюванні підручника чи посібника. Важливе також застосування різних засобів унаочнення та демонстрування, які допомагають інтенсифікувати навчальний процес (карти, схеми, креслення, графіки, таблиці, плакати, ілюстрації, фотографії, зразки, макети, моделі, слайди). Зображення або діаграми за декілька секунд пояснять те, на виклад чого необхідно було б щонайменше годину.

Запорукою ефективності лекції є вдало підібраний фактичний матеріал. Однак перевантаження лекції фактами часто призводить до зниження її наукової цінності. Кількість фактичного матеріалу має визначатися кількістю узагальнень. Кожне узагальнення варто підкріпити конкретним фактом.

Зазвичай здобувачі вищої освіти під час лекції ведуть конспект. Однак цього не потрібно робити на лекції прес-конференції. Тому такі лекції потрібно впроваджувати для зміни обстановки викладу матеріалу й для того, щоб зацікавити здобувачів вищої освіти. Конспектування корисне, з огляду на те, що допомагає навчитися одночасно робити декілька справ: слухати, писати, аналізувати, розмірковувати; під час записів на лекції у присутніх одночасно працює кілька аналізаторів – особа слухає, дивиться, пише. Така комплексна діяльність сприяє ліпшому засвоєнню навчального матеріалу й інтенсивнішому розвитку наукового мислення у присутніх.

Звичайно кожна методика має свої позитивні та негативні сторони, але, *проводячи лекцію прес-конференцію, можна виокремити такі її переваги:*

- дає можливість реалізувати одну з головних ідей педагогіки (творча співпраця лектора із здобувачами вищої освіти, спільна емоційна взаємодія);
- активізує мисленнєву діяльність здобувачів освіти (звісно, якщо вона кваліфіковано прочитана, уважно вислухана та зрозуміла);
- у лекції акумульовано великий обсяг наукової інформації з урахуванням новітніх досягнень тієї чи іншої науки;
- у процесі читання лекції можна врахувати специфіку професійної підготовки здобувачів вищої освіти, їхні інтереси;
- вирізняється своєю економічністю. Присутній на лекції має можливість за порівняно нетривалий час отримати значний обсяг найактуальнішої інформації;

– участь здобувачів вищої освіти у педагогічному дійстві (а насамперед у лекції прес-конференції), є корисною для тих, хто у майбутньому займатиметься науково-педагогічною діяльністю;

– лекція незамінна, коли є дефіцит літератури.

Візуалізована лекція є різновидом інтерактивної лекції. Тут науково-педагогічний працівник може застосовувати сучасні комп'ютерні й інформаційні технології. У такому випадку заняття може проводитися з використанням мультимедійного проєктора та програм, приміром Power-point.

Лекційні заняття проводяться із застосуванням мультимедійного комплексу, матеріал подається у вигляді структурно-логічних схем, що дає змогу лектору показати правову та логічну побудову понять, правових явищ. Використовуючи ці засоби наочного навчання, у здобувачів вищої освіти з'являється можливість швидше засвоїти новий матеріал. Вказана методика сприяє найповнішому й найточнішому розкриттю сутності явищ, що вивчаються.

Застосування комп'ютерних технологій дозволяє швидше зацікавити здобувачів вищої освіти матеріалом, що вивчається, заощаджувати навчальний час та активізувати пізнавальну діяльність, забезпечити належну повноту сприйняття й якісне засвоєння навчального матеріалу. При застосуванні мультимедійного комплексу під час викладання навчальних дисциплін суттєво зростає повнота засвоєння матеріалу, підвищується ефективність запам'ятовування (здіяні слухові та зорові аналізатори сприйняття матеріалу).

Лекція з паузами. Її особливість полягає у структурі та тривалості інформаційних блоків і наявності «пауз» для виконання завдань на закріплення. Лекції з паузами забезпечують виклад нового матеріалу, активізацію пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, зворотний зв'язок «лектор-здобувач вищої освіти», дає можливість науково-педагогічному працівнику з'ясувати, який матеріал є складнішим для засвоєння і корегувати процес навчання.

Лекція з паузами дає змогу подати різний правовий матеріал. Це сприяє логічному переходу від одного правового питання до іншого, насамперед якщо питання стосуються правового регулювання різних видів суспільних взаємин. Така лекція доречна

і тоді, коли на одному лекційному занятті подаються дві чи більше теми.

Структурно таке лекційне заняття складається із трьох частин: вступу, основної частини, що охоплює декілька окремих інформаційних блоків, та завершальної частини. У вступній частині подається план лекції, алгоритм роботи. На цьому етапі лектору необхідно зацікавити аудиторію: поставити проблемне запитання, навести приклад тощо. Основна частина лекції має специфіку: матеріал викладається блоками не більше 15–20 хв. Після надання блоку навчальної інформації лектор робить паузу і просить присутніх виконати завдання, які забезпечують закріплення і застосування щойно вивченого матеріалу. Також присутнім дається можливість поставити один одному і лектору запитання за змістом навчального матеріалу. Завершальна частина такої лекції охоплює фіксування у зошитах запитань і висновків стосовно їх обговорення в аудиторії.

Лекція з процедурою пауз припускає чергування міні-лекцій з обговореннями. Кожні 20 хв висвітлюється важлива проблема, далі 5–10 хв її обговорюють. За такої організації навчального процесу здобувачі вищої освіти відповідальніше ставляться до навчання.

Роль пауз у лекційному спілкуванні полягає в тому, що:

а) пауза потрібна для ефективного засвоєння матеріалу, оскільки максимальна тривалість уваги слухача становить 20 хв;

б) паузи – це засіб мобілізації уваги для повідомлення виведення, важливого факту.

Паузи заповнюються такою інформацією: біографією, фактами з життя вчених-юристів, законодавців, інших осіб; яскравими фактами з різних галузей знання; засобами наочності; включенням розрахунків; гумором.

Лекція за допомогою здобувачів вищої освіти. Це може бути лекція-бесіда, лекція-дискусія, лекція «круглий стіл», лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку тощо.

Лекція-бесіда допускає виклад здобувачами освіти свого погляду з того чи іншого питання. На такій зустрічі лектор повинен ставити запитання присутнім, щоби почути їхні висловлювання, обґрунтування, позиції. Так створюється основа для обміну думками та для бесіди. Методична специфіка лекції-бесіди полягає в тому, що лектор виконує роль і інформатора, і співрозмовника, який уміло керує діалогом через систему зустрічних запитань.

Участь здобувачів вищої освіти у лекції-бесіді можна забезпечити різними прийомами. Поширені в педагогічній практиці, наприклад, запитання до аудиторії (спантеличення). Вони мають інформаційний характер, тобто спрямовані не на контроль, а на з'ясування думок і рівнів поінформованості здобувачів вищої освіти з проблеми, що вивчається, актуалізації знань, необхідних для її розуміння, та визначення ступеня готовності до сприйняття матеріалу лекції. Запитання адресуються всій аудиторії. Присутні відповідають із місця. Задля заощадження часу запитання потрібно формулювати так, щоб можна було дати однозначну відповідь. З урахуванням змісту відповідей лектор планує свої подальші дії.

Коли рівень підготовленості присутніх є доволі високим, можна ставити проблемні запитання, які, вказуючи на сутність навчальної проблеми, спонукають до обмірковування проблемної ситуації. Здобувачі вищої освіти, замислюючись над змістом ситуації, виявляють інтерес до теми лекції, позитивно ставляться до проблем, які підлягають вивченню, намагаються самостійно або разом із педагогом розв'язати проблемну ситуацію. Отже, відбувається всебічний і ґрунтовний аналіз проблеми.

Запитання для одного здобувача вищої освіти може бути інформаційним, а для іншого, навпаки, – проблемним. Це залежить від рівня підготовленості. Тому лектор повинен вміло поєднувати інформаційні й проблемні запитання, в яких потрібно врахувати індивідуально-психічні особливості кожного присутнього на занятті.

Здебільшого зовнішні діалоги переходять у *лекцію-дискусію*, яка передбачає активний обмін думками в інтервалах між логічними розділами лекції. Це, безперечно, поживляє освітній процес, активізує пізнавальну діяльність присутніх, дає можливість педагогу керувати колективною думкою академічної групи.

Щоб виник діалог, лектор має виконати низку вимог:

- вступати в контакт зі слухачами не як «особа», яка все знає, а як співрозмовник, який хоче обмінятися своїми думками з проблемою лекції, власним баченням способів її розв'язання;
- не тільки визнавати право здобувача вищої освіти на власний погляд на проблему, але і бути зацікавленим у цьому;
- істинність нових знань доводити не силою особистого чи іншого авторитету, а обґрунтованими міркуваннями;

- давати можливість здобувачам освіти ознайомитися з різними поглядами щодо навчальної проблеми, показувати її розвиток і обґрунтовувати правильний шлях її розв'язання;
- робити присутніх активними співучасниками спільного наукового пошуку розв'язання проблеми. Шанобливо ставитися до їхніх думок, створювати атмосферу співробітництва, невимушеності;
- стимулювати здобувачів вищої освіти до самостійного пошуку відповідей до навчальної задачі під час лекції і згодом – самостійної роботи.

Одним із видів лекцій, яку проводять із здобувачами вищої освіти, є *лекція «круглий стіл»*. Така лекція максимально демократизує спілкування лекторів і присутніх на занятті, оскільки передбачає їх рівність як співрозмовників, які колективно обговорюють певну проблему. Однак і за «круглим столом» є лідери-спеціалісти з конкретних питань. Має бути і лідер-організатор, функції якого полягають у тому, щоб стежити за регламентом, дисциплінувати учасників бесіди, тощо. Метод круглого столу використовується зазвичай для проведення міждисциплінарних занять із метою обговорення складних теоретичних проблем і обміну досвідом. Формулюється тема, яка має неоднозначне тлумачення, і тому виникає необхідність у її аналізі й обґрунтуванні стосовно різноманітніших аспектів: психологічних, педагогічних, юридичних або правових, тактичних тощо. На це заняття запрошуються певні компетентні особи – спеціалісти з різних галузей знань.

Здобувачі вищої освіти заздалегідь готують доповіді, реферати та виступи. На занятті вони заслуховуються, після чого розпочинається їх обговорення, аналіз, коментування, обмін думками. Завдання лектора полягає в тому, щоб спрямувати дискусію в необхідному напрямі, вміло поєднуючи різні погляди з предмета дискусії, звертаючи увагу на суттєві аспекти проблеми, що вивчається, але й не гальмуючи полемічних виступів присутніх. Лектор має забезпечити змістовний і всебічний аналіз проблеми, намагатися уникнути поверхневого її обговорення. У своєму заключному виступі він узагальнює колективну думку і визначає основні напрями самостійної роботи слухачів над проблемою, що аналізується.

Не меншою популярністю користується *лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку*, що можлива за допомогою і звичайних вербальних (словесних), і технічних засобів навчання у спеціально обладнаних аудиторіях. Під час підготовки та проведення такої лекції варто заздалегідь роздати необхідний дидактичний матеріал, методичні рекомендації з вивчення теми, щоб аудиторія, готуючись до цього заняття, виписала у зошити визначення, найважливішу інформацію. А лектор з'ясовує, наскільки зрозуміло те, що опрацьовували самостійно, і коментує найскладніші місця.

Отож лекція за участю здобувачів вищої освіти дає змогу активізувати розмову та пізнавальну їх діяльність; створити умови для творчості й самостійності; дати їм можливість стати головним суб'єктом навчання; побачити різноманітність думок і уявлень про тему лекції й організувати роботу з її створення.

Однією з нетрадиційних форм проведення лекції є **лекція з помилками** (лекція-провокація), розроблена для розвитку в здобувачів вищої освіти вміння оперативно аналізувати професійні ситуації, виконувати роль експертів, опонентів, рецензентів, виокремлювати недостовірну або неточну інформацію. Такі вміння можна формувати, використовуючи принцип ігрової діяльності – конфліктності, проблемності, спільної діяльності.

Пропонується така структура й методика проведення лекції із запланованими помилками. Спершу лектор оголошує тему лекції, зачитує план. Після оголошення теми лектор повідомляє, що в лекції буде допущена певна кількість різних помилок, які можуть бути і змістовними, і методичними. Попередньо науково-педагогічний працівник занотує перелік цих помилок і в кінці заняття озвучує їх. Кількість помилок залежить від характеру та змісту лекції, а також від матеріалу, який подає лектор (від його кількості), відповідно, що більший і ширший матеріал, то більшу кількість помилок для їх усунення можна запропонувати присутнім на занятті. Наприкінці заняття вони повинні вказати на ці помилки, порівняти з переліком лектора, а далі разом із ним чи самостійно дізнатися правильні рішення. На це лектор виокремлює 10–15 хв (залежно від обраного матеріалу).

Під час лекції створюються такі умови, за яких здобувачі вищої освіти повинні активно працювати: слід не лише запам'ятати інформацію, а і проаналізувати й оцінити її. Так виникає

своєрідний азарт, який активізує пізнавальну діяльність присутніх. Можливим є варіант, коли здобувачі вищої освіти знайдуть більше помилок, ніж було заплановано лектором. Викладач повинен це визнати.

Лекція із запланованими помилками вимагає чималої лекторської майстерності й почуття відповідальності, ретельного відбору матеріалу для помилок та їх маскуванню під час викладання. Така лекція і для лектора є своєрідною перевіркою на компетентність. Адже, з огляду на методику, необхідно в позитивному матеріалі виокремити найбільш складні, вузлові моменти і подати їх у вигляді помилок. Водночас викладання матеріалу повинне бути природним (щоб це не перетворилось на певну неосвіченість лектора).

Отже, лекція із запланованими помилками сприяє розвитку теоретичного мислення, пізнавального інтересу до дисципліни, яка викладається, забезпечує професійну мотивацію.

1.2.2. Методи колективно-групового навчання

Усі учасники освітнього процесу, ділячись своїми думками та досвідом, часто бояться критики чи допустити помилки. У багатьох учасників процесу, хто перебував у системі традиційного навчання, сформувалися певні стереотипні поведінки: часто виникає емоційне напруження перед початком проведення заняття, невмотивоване хвилювання, певне незадоволення. Тому для науково-педагогічного працівника, який працює у закладі вищої освіти, доволі важливо одразу створити атмосферу довіри та безпеки, довести, що здобувач вищої освіти перебуває серед друзів, доброзичливих людей, що він може почуватися вільним і сильним; запевнити його в тому, що науково-педагогічний працівник поважає й враховує його думки та бажання; а також зняти всі «бар'єри» між здобувачем вищої освіти і науково-педагогічним працівником.

Задля зняття «бар'єрів» науково-педагогічний працівник має сформулювати план-схему заняття; обов'язково відрекомендуватися; переконати здобувачів вищої освіти, що викладач – це не лише педагог, але й друг; підтримувати зв'язок із аудиторією та зворотний зв'язок; поєднувати теорію з практикою (можна за допомогою мультимедійного проектора). Роль науково-педагогічного

працівника полягає в тому, що здобувачі вищої освіти повинні дійти висновку, що їм потрібно отримати ці знання.

Тому на початку вивчення навчальної дисципліни доцільно застосувати метод **«Знайомство» та «Прийняття правил»** (викладач повинен виокремити на це 5–10 хв).

Ці методи розкриваються через низку конкретних прийомів (або способів). Із їхньою допомогою одразу можна встановити атмосферу співпраці та взаємоповаги, оцінити та з'ясувати ставлення до запропонованої теми, зацікавити аудиторію навчальною дисципліною, зокрема запропованою темою, заінтересувати здобувачів вищої освіти та стимулювати їхню активність. Науково-педагогічний працівник має переконати аудиторію, що: **«Разом усі досягаємо більшого!»**.

Під час активного вивчення навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти є важливими, як і науково-педагогічний працівник. Якщо їх називають на ім'я, вони відчують свою значущість та індивідуальність. Окрім того, знати, як звуть здобувачів вищої освіти, – необхідна умова ефективності подальшої роботи в малих групах (підгрупах), створення позитивно-конструктивної атмосфери взаємодії. Знайомство, яке могло відбутися в аудиторії і до початку вивчення нової навчальної дисципліни, може виникати без спеціального спонукання, але вмілому науково-педагогічному працівнику варто знати й спеціальні вправи, які допоможуть пришвидшити цей процес.

Один із способів знайомства з аудиторією – це переклик, який можна застосувати під час перевірки присутності на занятті здобувачів вищої освіти. Студент, опісля того, як викладач зачитає його прізвище, повинен назвати своє ім'я. Для ліпшого запам'ятовування науково-педагогічний працівник може після проведення переклику звернутись до декількох здобувачів вищої освіти на ім'я. Доведено, що за десять хвилин можна вивчити щонайменше двадцять імен.

З метою забезпечення сприятливої атмосфери для навчання в академічній групі необхідно запровадити певні правила, яких повинні дотримуватися всі. Основними з них є: цінування часу, без запізнення, ввічливість, позитивність, добровільна активність, конфіденційність, «стоп», «піднята рука», зворотний зв'язок тощо.

Правила встановлюються на першому лекційному занятті або ж на першому практичному занятті (за умови викладання лекції та практичного заняття різними науково-педагогічними працівниками) і потрібні для того, щоб кожний зміг працювати в комфортних умовах; отримувати самому й не заважати іншим отримувати інформацію у зручний для кожного спосіб; відверто, без побоювань висловлюватися; дати змогу висловити свої бачення чи способи вирішення тієї чи іншої проблеми; бути впевненим, що надану ним інформацію використовують тільки в межах академічної групи.

«Мозковий штурм» – це метод навчання, який можна застосовувати і для обговорення проблемних питань усіма учасниками групи, і під час роботи у малих групах. Це один із найпростіших і водночас найефективніших методів. Мета «Мозкового штурму» полягає у формулюванні чималої кількості ідей на задану тему за обмежений проміжок часу.

«Мозковий штурм» може бути використаний на початку заняття для налаштування аудиторії для подальшої роботи й окреслення науково-педагогічним працівником кола проблем, які сформульовані у навчальних цілях і мають бути досягнені наприкінці, а також як один із методів подання навчального матеріалу однієї з тем програми.

Головними правилами проведення «Мозкового штурму» можна вважати такі:

1. Абсолютна заборона критики запропонованих учасниками ідей протягом їхнього висунування.

2. Заохочення дотепних реплік і пропозицій.

3. Фіксація всіх ідей.

4. Повна рівноправність усіх учасників у висунуванні ідей.

5. Чіткі часові обмеження (від 5 до 15 хв).

«Мозковий штурм» може проводитися по-різному:

- 1) *в малих групах по 5–7 осіб.* У аудиторії формується декілька таких груп. Робота розпочинається із постановки проблеми, яку необхідно вирішити. Проблемаю і перешкодою може стати розмір аудиторії, яка повинна бути достатньо великою, оскільки незручність розміщення безпосередньо впливає на ефективність роботи. Після завершення часу, відведеного на роботу, здобувачі вищої освіти озвучують ідеї, які були висунуті під час колективного

обговорення. Разом із науково-педагогічним працівником розпочинається розгляд цих ідей, аналізується їхня здатність вирішити проблему. Результатом є вибір найоригінальнішої, найнестандартнішої ідеї.

Час підготовки ідей групою може становити до 5 хв; обговорення ідей із кожною підгрупою – до 10 хв;

2) *колективна «Мозкова атака»* із кількістю учасників до 25 осіб. Умови такого штурму є незмінними, а час проведення може бути збільшений до 30 хв.

Під керівництвом ведучого проводиться оцінка ідей, пропозицій і вибір найоригінальнішої. Цей вибір можна здійснити шляхом голосування. Можна запропонувати оцінити кожную ідею від 5 до 10 балів або визначити найкращу ідею простим підняттям рук. Оцінюється оригінальність, нетрадиційність ідеї, а також здійснюється її аналіз щодо можливості реалізації, ефективності у вирішенні питання – не проводиться.

Є складніший варіант «Мозкового штурму» (так званий «*Мозковий штурм*» – *діалог із деструктивною відносною оцінкою*). В його основі є протиставлення: ідея – контрідія. Тобто висування ідей проводиться за тими самими правилами, що й у простому «Мозковому штурмі», але далі здійснюється їх аналіз і критика щодо реальності втілення, ефективності для досягнення результатів у вирішенні висунутої проблеми. Тому організація та проведення такої інтерактивної роботи значно складніші.

Організація «Мозкового штурму» із деструктивною відносною оцінкою передбачає таку послідовність дій науково-педагогічного працівника і присутніх здобувачів вищої освіти:

1. *Формування малих груп*. Присутні поділяються на групи по 5–7 чоловік.

2. *Встановлення похідної задачі*. Необхідно сформулювати кінцеву мету. Це може бути вирішення конкретної проблемної задачі, висування ефективної ідеї розв'язання проблемної ситуації, визначення алгоритму вирішення проблеми. Завдання повинно бути подане у письмовій формі. Заздалегідь повідомляється й час, відведений для прийняття рішення.

3. *Групова робота*. Охоплює: а) генерування ідей за принципом «Мозкової атаки»; б) систематизацію та класифікацію ідей. Оскільки протягом «Мозкового штурму» ідеї фіксуються у тому порядку, в якому вони висуваються, необхідно класифікувати

й об'єднати їх за схожістю, за основним принципом вирішення проблеми, іншими чинниками; в) оцінку можливості реалізації ідей. Ідеї оцінюються з погляду їх реальності та можливості здійснення, не беруться до уваги фантастичні пропозиції. Проводиться критичний аналіз ідей, тобто висунення контрідей, аналізуються перешкоди й ускладнення в реалізації пропозицій. Критичні зауваження фіксуються; г) оцінку критичних зауважень, які були висловлені на попередньому етапі. Відбір найцікавіших пропозицій. Оцінка критичних зауважень має на меті визначити, наскільки ці зауваження «руйнують» ідею, чи є вона раціональною, чи можливо трансформувати ту чи іншу ідею так, щоб здолати критичні моменти, чи і надалі є ідея оригінальною, можливою для реалізації, чи дає вона повноцінну відповідь на запитання, що необхідно зробити для вирішення похідної задачі, розв'язання проблеми. Відбувається вибір найцікавішої ідеї.

4. *Оприлюднення ідей представниками груп із короткою аргументацією, яка дасть змогу оцінити, наскільки запропоноване рішення відповідає похідному завданню.* На цьому етапі доцільно ввести обмеження у часі для надання аргументації. Це змусить здобувачів вищої освіти ретельно продумати оформлення ідеї, можливо, подати її у вигляді схеми, таблиці. Зазвичай на презентацію кінцевої ідеї виокремлюється до 5 хв для кожної групи.

5. *Вибір найліпшої ідеї або ранжування варіантів вирішення проблеми з погляду, наприклад, найбільшої відповідності похідній задачі.* На цьому етапі науково-педагогічний працівник може брати активну участь в обговоренні ідей.

Діалог як вид інтерактивного методу навчання становить обмін думками і вибір спільної позиції. Діалог розглядають як специфічну форму спілкування, коли науково-педагогічний працівник сприймає здобувача вищої освіти як партнера із правом на свою позицію та індивідуальний спосіб прийняття світу. Методикою проведення практичного заняття є бесіда рівноправних учасників освітнього процесу, а не питання-відповідь.

Діалог не потрібно плутати з дискусією, яка є окремим методом навчання. Діалог передбачає огляд, аналіз проблемного питання, зіткнення різних логік у процесі вирішення проблем, розумових завдань. Дискусія охоплює обговорення конкретних проблем, суперечностей, спірних питань і спрямована на аналіз протилежних тверджень, підходів.

Виокремлюють сутнісні *характеристики діалогу* як методу навчання здобувачів вищої освіти:

- забезпечення психологічно сприятливих умов для вияву кожною особистістю своєї пізнавальної активності, особистісних суджень, щоб вони не боялися неправильних відповідей;

- застосування системи стимулів, відкритих питань для спрямування здобувачів вищої освіти до критичного, творчого мислення й вільного міркування і їхньої підтримки;

- спрямованість науково-педагогічного працівника на контактну взаємодію зі здобувачами вищої освіти, створення емоційно-інтелектуальної спільності з ними;

- розвиток і підтримка позитивної мотивації навчання здобувачів вищої освіти (задоволення потреб й інтересів, забезпечення успіху в навчально-пізнавальній діяльності, орієнтування на процес пізнання);

- дотримання співвідношення між педагогічним керівництвом викладача й пізнавальною активністю студентів, свободою у виборі ідей, проблем для розгляду та відстоюванні своєї позиції;

- забезпечення позитивного, творчого самопочуття науково-педагогічного працівника та здобувача вищої освіти у процесі навчання.

Дискусія є інтерактивним методом, який найчастіше застосовують, іноді не обдумуючи, як вільний обмін думками. Вона розвиває вміння імпровізувати, діяти за межами передбачуваного і дає змогу відійти від старих зразків поведінки.

Дискусія дозволяє не лише ліпше запам'ятати матеріал, але й наблизити його до себе. Ставлячи запитання, дискусант має його сформулювати, глибше вникаючи у процес мислення партнера чи науково-педагогічного працівника. Одним із найскладніших способів обговорення дискусійних проблем є дебати. У дебатах поділ на протилежні погляди набуває особливої гостроти, здобувачам вищої освіти потрібно тривалий час готуватися, публічно обґрунтовувати свій погляд, його правильність.

Із дискусії отримує користь не лише окрема особа, але й уся група. Процес мислення стає спільним. Серед основних форм дискусії виокремлюють: лінійну дискусію, керовану дискусію, публічну дискусію, дискусію у підгрупах, вільну дискусію.

Лінійна дискусія. Це найменш інтерактивна форма дискусії. Учасники зазвичай дискутують між собою, а не з аудиторією, а за поганої організації часто буває так, що презентують окремі лекції, які не завжди пов'язані одна з одною. Здобувачі вищої освіти чіткіше бачать аспекти проблеми, ніж на лекції, але і надалі є пасивними.

Керована дискусія. Ведучий виконує тут роль експерта, просить поставити запитання, висловлювати незгоду, скорочувати відповіді. Підказує теми та проблеми і так керує дискусією, щоб у її ході з'ясувати всі незрозумілі місця і водночас дати змогу кожному учаснику окреслити проблему. Науково-педагогічний працівник виконує роль ведучого – не лише веде дискусію та надає слово, але й активно бере участь у ній, визначає напрями та зміст розмови, підсумовує і завершує достатньо обговорені елементи.

Публічна дискусія. Від попередньої відрізняється роллю ведучого, може також відрізнятися кількістю учасників у групі. Публічна дискусія може відбуватися в більшому приміщенні, й активність кожного учасника не є найважливішою умовою. Ведучий стежить за порядком, надає слово, контролює час окремих висловлювань, підсумовує та завершує дискусію, проте не втручається у зміст дискусії.

Дискусія у підгрупах. Застосовується там, де занадто велика група унеможливорює активну участь кожного. Підгрупи можуть виконувати те саме завдання, проаналізувати ту саму проблему, можуть мати різні завдання. Дискусія в підгрупах є елементом цілого і повинна закінчитися пленарним підведенням підсумків. Дуже важливо точно поставити завдання перед підгрупами і впевнитися, чи однаково їх розуміють здобувачі вищої освіти.

Вільна дискусія. Ведучий мінімізує свою роль, лише встановлює тему, не втручається в її розгляд, а спостерігає, як це виконує група. Далі разом з учасниками обговорює весь хід дискусії. Вільну дискусію варто застосовувати для навчання інтеграції та організування спільної роботи команди.

Процес дискусії відбувається поетапно: орієнтування; оцінка; завершальний етап. Цим етапам відповідають такі дії, як: встановлення мети й теми дискусії (орієнтування); збір інформації (знань, суджень, думок, нових ідей, пропозицій усіх учасників дискусії) з обговорюваної проблеми – збір альтернатив (варіантів вирішення проблем); упорядкування, обґрунтування й спіль-

на оцінка отриманої в ході обговорення інформації – з'ясування, аналіз і вибір вирішення з низки наявних альтернатив, що з'явилися в ході обговорення; підведення підсумків дискусії: зіставлення цілей дискусії з отриманими результатами (завершальний етап, етап вирішення проблеми).

«Круглий стіл» – це форма організації роботи здобувачів вищої освіти, де методом вирішення проблем є бесіда або дискусія. Головною ознакою «Круглого столу» є наявність заздалегідь визначеної теми та питань для обговорення. Обов'язковою умовою участі у «Круглому столі» є ґрунтовна попередня підготовка його учасників.

Метод є ефективним на різних етапах вирішення проблеми – і на етапі ідентифікації, і під час пошуку рішень. Суттєво відрізняється «Круглий стіл» від інших форм суспільного діалогу підбором учасників. У визначенні наголошується, що всі учасники мають однакові права й позиції. За «Круглим столом» немає керівників і підлеглих, лекторів і слухачів.

Запрошених умовно можна поділити на дві групи: осіб, які ознайомлені з проблемою; осіб, яких безпосередньо ця проблема стосується.

Науково-педагогічний працівник може виконувати роль голови: надавати слово, стримувати і «гасити» емоції, стежити за тим, щоб усі могли висловити свою думку, але не брати безпосередньої участі у дискусії, не оцінювати те чи інше висловлювання.

Важливим завданням науково-педагогічного працівника є також стеження за часом, тому необхідно встановити регламент і суворо його дотримуватися. Головуючий може підвести підсумок після завершення «Круглого столу», але й може запропонувати здобувачам вищої освіти самостійно оцінити ефективність роботи, письмово (до однієї сторінки) дати відповіді на запитання: яку нову інформацію отримав здобувач вищої освіти протягом обговорення? Як оцінює свою підготовку до «Круглого столу»? Чи мав змогу повноцінно висловитися? Чи переконав співрозмовників? Якщо ні, то що цьому завадило?

Такий звіт допоможе здобувачу вищої освіти відновити у пам'яті процес обговорення, оцінити свою участь, навчитись уважно слухати опонентів і однодумців, змусить проаналізувати свою та однокурсників поведінку, зробити висновки.

Ці звіти демонструють науково-педагогічному працівнику, наскільки здобувачі вищої освіти готові до самоаналізу, чи відбувся

обмін думками та чи усвідомлюють це здобувачі вищої освіти, як вони оцінюють ефективність такої роботи. Крім того, врахування пропозицій здобувачів вищої освіти допоможе вдосконалити освітній процес.

«Круглий стіл» проходить набагато ефективніше, якщо у ньому бере участь фахівець із питань, які обговорюються (представники органів державної влади, працівник суду і прокуратури, адвокатури та ін.).

«Акваріум» як інтерактивний метод спрямований на практичне вдосконалення навичок роботи у малих групах, уміння дискутувати й аргументувати свою думку. Як варіант кооперативного навчання «Акваріум», що є формою діяльності здобувачів вищої освіти у малих групах, ефективний для розвитку навичок спілкування в малій групі, вдосконалення вміння дискутувати й аргументувати свою думку. Може бути запропонований тільки у разі, якщо здобувачі вищої освіти мають навички групової роботи.

Його завданням є вивчення поведінки учасників групи. Всі учасники поділяються на дві команди. Перша з них займається вирішенням будь-якої проблеми або здійснює обговорення. Друга команда спостерігає за діями учасників першої команди і записує свої зауваження стосовно процесу їх роботи. Після завершення виконання завдання проводиться обговорення результатів, а далі учасники двох команд міняються ролями.

Порядок участі в «Акваріумі» дає змогу залучати аудиторію до дискусії, яка розгортається у малій групі. «Акваріуми» можна використовувати в різних обставинах, зокрема на семінарах, практичних заняттях, конференціях, організаційних зустрічах і публічних зборах. «Акваріуми» дуже корисні під час обговорення спірних питань між групами, які не можуть дійти єдиної думки, або для обміну ідеями й інформацією, що відображають різні погляди.

Хоча бесіда, що розпочалася, формується самостійно, процес обговорення в «Акваріумі» зазвичай відбувається за участю ведучого. Цей метод майже завжди є частиною більш широкого процесу діалогу й обговорення.

«Акваріум» формується з невеликої групи людей – зазвичай 5–8 осіб, що сидять у центральному колі й обговорюють певне питання. За їхніми діями спостерігають слухачі, присутні в аудиторії. Є два типи «Акваріумів»:

Відкритий «Акваріум», у якому декілька стільців є вільними. Слухач із аудиторії будь-коли може зайняти вільне місце, тобто приєднатися до «Акваріума». Коли це відбувається, один із учасників «Акваріума» має добровільно вийти з нього, звільнивши стілець. У ході дискусії учасники часто заходять і виходять із «Акваріума».

Закритий «Акваріум», у якому всі стільці зайняті. Ведучий ділить учасників на дві групи (або більше, залежно від ситуації). Перші учасники «Акваріума» висловлюються з приводу запропонованої ведучим теми протягом певного часу. Коли час мине (або коли вичерпаються нові думки), перші учасники виходять із «Акваріума», поступаючись місцем новій групі слухачів з аудиторії. Нова група продовжує обговорення попереднього питання.

Інтерактивний метод «Акваріум» цікавий насамперед тим, що дає змогу впроваджувати та відпрацювати вивчений матеріал, сприяє включенню довгострокової пам'яті слухачів. Відповідно, ця методика є однією з найефективніших для вивчення навчального матеріалу та вирішення поставлених завдань. Одночасно здобувачі вищої освіти опановують основні принципи ведення дискусії, висловлюють свою думку, слухають думки інших учасників, навчаються аргументувати свою думку і так розвивають комунікативні навички.

«Снігова куля» – це метод колективного пошуку спільного рішення або спільного погляду на певний об'єкт. Кожен учасник вносить у формулювання власний неповторний досвід, який є важливим і потрібним цілій групі. Метод дозволяє першій, ще мало відшліфованій думці (знанню, погляду, потребі) кожного учасника, дати назву, записати, запам'ятати, переконати всю групу в тому, що ґрунтовне обговорення кожного окремого досвіду дасть змогу сформувати найповнішу концепцію багатого різностороннього образу, отримання рішення, яке б задовольняло всіх.

Назва методу добре відображає і його суть (у кінцевому результаті роботи групи в «Сніговій кулі» закладений досвід кожного учасника), і виконання (окремі ідеї й інтуїція з'єднуються в єдине як сніг у малі грудки, а ті, своєю чергою, у велику кулю). Важливим є те, що кінцевий результат нікому не нав'язаний силоміць або через умовляння, а є справді узгоджений шляхом спільного обговорення.

Потрібно роз'яснити учасникам методикау спільної роботи, допомогти їм зрозуміти причини застосування саме цієї методики. Далі роздаємо учасникам аркуші паперу з проханням записати 3–5 формулювань (але завжди всі записують однакову кількість), які підготують їх до подальшої спільної праці. Протягом короткого проміжку часу (приблизно 5 хв) намагаємось не заважати учасникам. У разі потреби відповідаємо на їхні запитання, наголошуємо на важливості самостійної роботи – для співпраці й узгодження поглядів час настане дещо пізніше. Цей етап важливий для підготовки до подальшої розмови, а також до необхідності відстояти чи захистити свою думку або ідею. Це змушує до пошуку аргументів, робить подальшу дискусію цікавішою й ефективнішою.

Методи поділу на групи завжди потрібно пристосовувати до характеру групи та закладених цілей. Якщо у групі спонтанно утворились чи зорганізувались певні команди, напевно, ліпше їх розділити. Команди повинні бути настільки малими, щоб кожен із її учасників мав змогу без примусу активно долучитись до роботи групи. Найчастіше на цьому етапі утворюють команди з трьох осіб, але не більше п'яти. Завданням команди є одноголосний вибір спільного формулювання. Учасники беруть за основу те, що зробили індивідуально, та вибирають такі формулювання, які найліпше відображають їхню спільну думку. Можуть, звичайно, відредагувати попередні записи, можуть, якщо під час дискусії з'являться нові помисли, відмовитися від попередніх і записати нові. Результатом цього етапу буде та сама кількість формулювань відповідей, скільки до цього мав записати кожен учасник індивідуально.

Загрозою цього етапу є тенденція до надмірного узагальнення, щоб «помістились» у розробленій версії всі попередні думки. Ведучий підказує, що записи повинні бути конкретними, точними, такими, які б не дозволяли довільної інтерпретації.

Представники груп презентують результати спільної роботи, коментуючи записи. Ведучий пропонує порівняти результати, знайти спільні та відмінні пункти (місця). Разом із групою редагує (або вибирає) кінцевий результат. У разі створення нової дефініції порівнює її з дефініцією в енциклопедії – разом з учасниками аналізує їх, обмірковує причини можливих відмінностей.

Метод «Карусель» запозичений із психологічних тренінгів. Це варіант кооперативного навчання, при якому одночасно

залучаються до роботи всі учасники освітнього процесу. Водночас відбувається активне спілкування й обговорення проблеми між усіма учасниками академічної групи.

Метод «Карусель» забезпечує найвищу ефективність у разі, коли обрану тему можна поділити на підтеми або окремі запитання до неї. Найефективнішим для одночасного включення всіх учасників в активну роботу з різними партнерами зі спілкування для обговорення дискусійних питань. Цей метод застосовується для обговорення будь-якої гострої проблеми з діаметрально протилежних позицій; для збору інформації з якої-небудь теми; для інтенсивної перевірки обсягу й глибини наявних знань; для розвитку вмінь аргументувати свою позицію.

Робота у разі застосування методу «Карусель» організовується так, що здобувачі вищої освіти розподіляються на дві групи, з яких формуються два кола: внутрішнє та зовнішнє. Внутрішнє коло – це учасники, які сидять нерухомо і повернуті до зовнішнього кола, а зовнішнє – це учасники, що переміщаються по колу через кожні 1–2 хв. Так усі є поділені на пари. Далі ведучий дає тему для обговорення й розподіляє ролі: наприклад, ті, хто сидять у внутрішньому колі, виконують пасивну роль (слухають, ставлять уточнювальні запитання), а ті, хто в зовнішньому, – активну (розповідають, відповідають на поставлені запитання). За командою ведучого зовнішнє коло зміщується відносно внутрішнього на одну людину вправо або вліво (змінюється склад пар) і змінюється розподіл ролей: ті, хто слухав, тепер розповідають, а хто розповідав – слухають. Здобувачі вищої освіти встигають проговорити за кілька хвилин декілька тем і намагаються переконати в своїй правоті співрозмовника. Учасники захоплено розмовляють, заняття проходить динамічно і результативно.

Є декілька варіантів застосування методу «Карусель». У першому варіанті організації такої діяльності учасники внутрішнього кола є прихильниками одного погляду, а зовнішнього – протилежного.

Спершу відбувається обмін поглядами у перших парах, подаються необхідні відомості (аргументи, оригінальний поворот проблеми тощо). Здобувачі вищої освіти занотовують усе, що подає протилежна сторона. За сигналом ведучого відбувається зміна партнерів, дискусія продовжується, однак здобувачі вищої освіти намагаються підібрати нові контраргументи.

До кінця кола присутні на занятті переважно вдосконалюють свою систему аргументів, а також отримують досвід спілкування з різними партнерами.

У другому варіанті застосування «Каруселі» кожен здобувач вищої освіти, який сидить у зовнішньому колі, має листок із конкретним питанням (темою) і під час переміщення збирає щонайбільше інформації, аспектів, поглядів із зазначеної проблеми. Наприкінці відбувається заслуховування окремих відповідей, обговорення того, які питання виявилися складними, продуктивними чи навпаки швидко вичерпалися і чому, як працювали партнери тощо. У цьому випадку застосування методу досягається узагальненням наявних у здобувачів вищої освіти знань.

У третьому варіанті застосування «Каруселі» здобувачі вищої освіти заздалегідь готують запитання або поняття й записують його на маленьких аркушах, а на звороті пишуть своє ім'я. Під час роботи партнери ставлять один одному запитання, і у разі правильної відповіді здобувач вищої освіти одержує від автора запитання цю картку. Наприкінці вправи підраховують кількість зароблених карток і визначається переможець.

Окрім того, виокремлюють різновиди методу «Карусель». Серед них «Ідейна карусель» та «Мозковий штурм методом каруселі».

«Брейн-ринг» належить до інтерактивних методів, що ґрунтуються на принципах колективної взаємодії, дають змогу виявити рівень знань членів команд колективного й індивідуального оцінювання. Такого типу методи дозволяють гравцеві вдосконалювати свої психологічні якості та навчальні здібності. Тому виникає необхідність оцінити інтелектуальний рівень, майстерність кожної команди з метою подальшого диференційованого групування гравців за рівнем їх підготовленості.

Як відомо, «Брейн-ринг» – це інтелектуальна гра-змагання між двома і більше командами, яка передбачає правильну відповідь на запитання. Команда, що першою відповідає на запитання, позбавляє суперників можливості відповісти на це саме запитання, заробляючи бали. Перемагає команда, яка набрала більше балів. На думку дослідників, «Брейн-ринг» є формою заохочення здобувачів вищої освіти до активізації навчально-творчої діяльності під час проведення проміжного або підсумкового контролю знань за тематикою навчальної дисципліни. Крім розв'язання

питань дидактичного характеру, подібна форма навчання сприяє реалізації виховних і творчих компонентів діяльності студентів у процесі отримання знань.

У ролі ведучого може бути науково-педагогічний працівник або найздібніший здобувач вищої освіти, а до складу журі «Брейн-рингу» можна запросити старшокурсників. Академічна група поділяється на дві команди, обираються капітани. Крім того, заздалегідь варто запропонувати здобувачам вищої освіти ґрунтовно підготуватися до теми гри. Очевидно, незалежно від того, який рахунок гри, переможцями варто назвати обидві команди: за оригінальність назв команд, за ерудицію тощо.

Варто дозволити здобувачам вищої освіти використовувати за потреби відповідні нормативно-правові акти. Завдання до «Брейн-рингу» повинні бути сформовані так, щоб отримані на лекції знання можна було закріпити практично.

«Брейн-ринг» як інтелектуальні змагання викликають у здобувачів вищої освіти прагнення до перемоги, а, отже, потребують ретельної підготовки. Під час гри команда здобувачів вищої освіти вчать швидко опрацьовувати різні версії відповіді, визначати правильне і відкидати другорядне, радітися одне з одним, застосовувати здобуті на заняттях знання на практиці.

«Оксфордські дебати» – це один із найскладніших способів обговорення дискусійних проблем. Дебати можна проводити лише тоді, коли здобувачі вищої освіти навчились працювати в групах і засвоїли технології вирішення проблем. У дебатах поділ на протилежні погляди набуває найбільшої гостроти, оскільки здобувачам вищої освіти необхідно тривалий час готуватися й публічно обґрунтовувати правильність своєї позиції. Кожна група має переконати опонентів у необхідності змінити свою позицію. Однак можна поставити й інше завдання – спільно вирішити поставлену проблему. В такому разі здобувачі вищої освіти повинні, висловивши свою думку, уважно вислухати протилежну сторону, щоб знайти спільне. Важливо, щоб учасники дебатів не переносили емоції один на одного, а спілкувались спокійно.

У дебатах виступають по черзі промовці, які захищають тезу й ті, що виступають проти неї. Першим виступає промовець, який захищає тезу і водночас її пояснює, другим – промовець, який заперечує тезу, наступні промовці повинні триматися тез, які сформулювали перші промовці. Останні промовці підсумовують аргументи сторін і відповідно підтримують або заперечують тезу.

Після виступів головних промовців починаються дебати в залі: тут виступити має право кожен (зокрема й головні промовці), перед виступом слід назвати своє ім'я і прізвище секретареві. Промовці по черзі представляють різні сторони – захисників тези й її опонентів. Розпочинає дебати промовець, який захищає тезу. Дебати тривають доти, доки не виступлять усі охочі взяти участь в обговоренні, наприклад, з боку опозиції або після розпорядження голови.

Промовець має виступати біля трибуни. Він має підійти до неї з того боку, з якого сидить. Промовець не повинен надмірно віддалятися від трибуни.

Якщо учасники дебатів хочуть поставити запитання чи подати інформацію, вони повинні піднятися з місця, покласти ліву руку на голову, підняти праву руку і сказати: «Питання» або «Інформація». Промовець має право прийняти чи відкинути репліку, вдаючись до певного жесту або сказати: «Прошу» або «Ні, дякую». Репліка повинна складатися з 1–3 речень.

Якщо репліку буде відхилено, то той, хто хоче з нею виступити, повинен сісти, не промовивши жодного слова. Промовець і Голова мають право будь-коли перервати репліку. Учасники дебатів можуть змінювати свої місця і покидати зал лише у перервах між виступами.

Після дебатів настає голосування, під час якого всі мають право висловитися згідно зі своєю позицією. Голосуючі повинні оцінювати не тезу, а надалі обома сторонами аргументи й їхню важливість.

«Кейс-метод». В основі цієї методики є розгляд, аналіз, пошук вирішення у так званій ситуаційній вправі (кейсі). Суть методу полягає у використанні конкретних випадків для спільного аналізу, обговорення здобувачами вищої освіти з певної теми навчальної дисципліни.

«Кейс-метод» (метод ситуаційних вправ) є інтерактивним методом навчання, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності здобувачів вищої освіти. Він сприяє розвитку винахідливості, вмінню вирішувати проблеми, розвиває здібності проводити аналіз і діагностику проблеми.

За допомогою цього методу здобувачі вищої освіти глибше вникають у тему заняття, розвивають мислення; отримують додаткову інформацію, поглиблюють свої знання; розвивають

і застосовують аналітичне і стратегічне мислення, вміють знаходити вирішення ситуації; поєднують теоретичні знання з реальними ситуативними завданнями.

У кейс-технології не даються конкретні відповіді, їх необхідно знаходити самостійно. Це дає змогу здобувачам вищої освіти, спираючись на власний досвід, формулювати висновки, застосовувати на практиці одержані знання, висловлювати власний (або груповий) погляд на проблему. В кейсі проблема є в неявному, прихованому вигляді, зазвичай вона не має однозначного вирішення.

Основні етапи «Кейс-методу»: пред'явлення кейса науково-педагогічним працівником; індивідуальне вивчення кейса кожним членом академічної групи; розроблення варіантів індивідуальних рішень; обговорення варіантів індивідуальних рішень у кожній підгрупі; підготовка до обговорення та дискусії.

Є такі типи кейсів: кейс-випадок, кейс-вправа і кейс-ситуація. *Кейс-випадок* – це короткий кейс, який розповідає про окремий випадок. Його можна використовувати під час заняття для того, щоб відобразити певну ідею або порушити питання. Цей кейс можна прочитати дуже швидко і тому здобувачу вищої освіти не потрібно готуватися вдома. Скориставшись саме цим видом кейса, ми зможемо розглянути декілька змодельованих ситуацій.

Кейс-вправа – надає здобувачеві вищої освіти можливість застосувати на практиці здобуті навички. Найчастіше використовується там, де необхідно провести аналіз ситуації.

Кейс-ситуація – класичний кейс, що вимагає від здобувачів вищої освіти аналізу ситуації. В ньому найчастіше ставиться запитання: «Чому ситуація набула такого розвитку і як її можна вирішити?». Кейс-ситуація зазвичай потребує чимало часу для ознайомлення, тому для економії часу бажано, щоб науково-педагогічний працівник представив її на попередньому занятті або під час підготовки до заняття.

«Дерево рішень» – це метод ситуаційного аналізу, сутність якого полягає у процедурі прийняття рішень із певного питання, що виникає в результаті реалізації певної ситуації. Цей метод допомагає проаналізувати та ліпше зрозуміти механізми прийняття складних рішень. Перевага методу – можливість пов'язати ставлення цілі з діями, що підлягають реалізації. Під час побудови багаторівневого «Дерева рішень» досягнення мети кожного

з рівнів моделі забезпечується комплексом заходів попереднього рівня. Кожен рівень «Дерева рішень» повинен займати певне місце в ієрархічній послідовності, складеної на основі дотримання причинно-наслідкових зв'язків.

«Дерево рішень» будується за допомогою п'яти елементів: 1) момент прийняття рішення; 2) точка виникнення події; 3) зв'язок між рішеннями і подіями; 4) імовірність настання події; 5) очікуване значення (наслідки) – кількісне вираження кожної альтернативи, розташоване в кінці гілки.

Метод «Дерево рішень» застосовується для раціоналізації процесу прийняття рішень у ситуації, коли неможливо дати простої й однозначної відповіді на поставлене запитання. Цей метод застосовується також в аналізі складних ситуацій і допомагає досягти повного розуміння причин, що призвели до прийняття того чи іншого важливого рішення у минулому. Метод корисний у ситуаціях, коли пізніші рішення залежать від рішень, прийнятих раніше, але, своєю чергою, визначають подальший розвиток подій.

Метод «Дерево рішень» ефективно застосовується на заняттях під час аналізу суперечливих подій та явищ. Учасники обговорення детально аналізують усі можливі варіанти рішень і записують до стовпчиків переваги та недоліки кожного з них, а також ті наслідки, до яких вони можуть призвести. У ході обговорення здобувачі вищої освіти заповнюють таблицю. Ця методика дає змогу їм ліпше зрозуміти механізм прийняття складних рішень, проаналізувати суперечливі дані. Науково-педагогічний працівник отримує можливість точніше оцінити рівень базових знань і виявити ступінь підготовки здобувачів вищої освіти.

Необхідно зауважити на таку організацію роботи:

- потрібно вибрати проблему, дилему, що не має однозначного рішення; сформулювати та визначити її суть;
- доцільно запропонувати здобувачам вищої освіти необхідну для розв'язання проблеми базову інформацію, документи, перелік нормативно-правових актів, які слід опрацювати, тощо;
- підготуйте на дошці чи роздайте кожному здобувачу вищої освіти зразок «Дерева рішень»;
- шляхи й варіанти вирішення проблеми можна визначити за допомогою проведення «Мозкового штурму». На цьому етапі

жоден із варіантів не може бути неправильним. Важливо запропонувати якомога більше ідей;

- потрібно обговорити кожен із варіантів вирішення проблеми. Можна відхилити частину ідей і залишити 3–4;

- слід об'єднати здобувачів вищої освіти у малі групи по 6–8 осіб та визначити час для виконання завдання (10–20 хв). Працюючи в підгрупах, здобувачі вищої освіти заповнюють таблицю, записуючи в стовпчики переваги і недоліки кожного варіанта і приймають рішення з проблеми;

- кожна група має побудувати власне «Дерево рішень». Згодом малі групи мають помінятися місцями і дописати на «Деревах рішень» колег свої ідеї. У підсумку потрібно проаналізувати результати і визначити найкращий спосіб вирішення проблеми.

Метод «Коучингу». «Коучинг» (англ. *coaching* – навчання, тренування) – метод консультування і тренінгу, відрізняється від класичного тренінгу й класичного консультування тим, що коуч не дає жорстких порад, а шукає спільне рішення.

Коучинг вирішує проблему відсутності мотивації. Основна особливість і відмінність коучингу полягає в тому, що це лише сприяння тому, щоб людина навчалася, а не навчити її. Без особистісної зацікавленості здобувача вищої освіти в навчанні коучинг втрачає будь-який сенс, адже особиста мотивація є основою коучингу та запорукою досягнення обраних цілей. Важливо, щоб викладач-коуч міг професійно розповісти про механізми, парадокси та вплив мотивації на результат. Це стимулює розвиток і сприяє досягненню потенційних можливостей здобувачів вищої освіти.

Будь-яке заняття, навіть заняття, ініційоване коучем, має починатися з того, що здобувач вищої освіти повинен визначити цілі заняття. Він має чітко усвідомлювати, що конкретно він хоче одержати від кожного заняття, та якого результату він хоче досягти.

Важливо для здобувача вищої освіти взяти на себе відповідальність за досягнення проміжних робочих цілей, ніж прикінцевих. Кожна прикінцева мета має підкріплюватися низкою проміжних робочих цілей, досягнення яких і є запорукою досягнення вищої, віддаленої в часі та не завжди повністю залежної від дій здобувача вищої освіти, мети. Незважаючи на те, що часто і проміжні робочі, і прикінцеві цілі потребують доопрацювання,

коригування і, навіть, зміни, постановка цих цілей є важливим етапом навчання.

Іншим варіантом застосування коучингу в освіті є його використання як засобу фасилітації емоційних виявів у процесі взаємодії викладача і студентів, що спрямована на полегшення групової комунікації з метою формування вмінь регулювати свої емоції та впливати на емоційний стан партнерів, керувати власним емоційним станом і впливати на емоційний стан партнерів зі взаємодії.

Методика сильних відкритих питань коучингу, що використовується в освітньому процесі, дає змогу розширити межі свідомості, стимулює пошук відповідей і рішень, вибудовує логічні та причинно-наслідкові зв'язки, сприяє ґрунтовному аналізу.

Метод «Мікрофон» дає змогу кожному здобувачу вищої освіти сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію. Цей метод застосовується шляхом надання ними відповідей на запитання науково-педагогічного працівника чи однокласників, висловлення своєї думки чи позиції.

Правила проведення такі: говорити має лише той, у кого є «символічний» мікрофон; відповіді не коментуються і не оцінюються; коли хтось висловлюється, інші не можуть говорити або критикувати з місця.

Найліпше цей метод застосовувати в малих групах (по 4–6 осіб). Робота в малих групах дає змогу набути навичок, які необхідні для спілкування з приводу зазначеної науково-педагогічним працівником проблематики та співпраці один з одним. Це також дає змогу здобувачам вищої освіти ліпше висловитися й, окрім того, у великих групах більше часу затрачається на вислуховування кожного учасника. Спільно формуючи ідеї, учасники групи відчують себе корисними один для одного. Висловлюючи думки, вони перевіряють свої знання та закріплюють їх.

«Інтерв'ю» є одним з інтерактивних методів навчання, який охоплює динамічний прийом створення діалогу з важливих питань. Цей метод найчастіше застосовують тоді, коли на заняття запрошено фахівця, який заздалегідь не готує презентацію (виступ), проте погодився відповісти на запитання інтерв'юера. Інтерв'юером може бути представник з академічної групи або науково-педагогічний працівник.

Відповідно до структури тексту вирізняють такі види інтерв'ю:

1) *інтерв'ю-монолог* є відповіддю-повідомленням чи заявою у вигляді суцільної розповіді інтерв'юованого¹, відповідаючи на запитання, поставлене інтерв'юером, яке було сформульоване на початку разом із відрекомендуванням співрозмовника й оголошенням теми для обговорення. Текст є мовленням однієї особи, яка коментує щось, розгорнуто викладає свою позицію, міркує вголос тощо;

2) *інтерв'ю-діалог* – бесіда за схемою «питання + відповідь». Інтерв'юер одночасно з основними запитаннями ставить співрозмовнику уточнювальні, додаткові запитання, за їх допомогою спрямовує бесіду в потрібному напрямі, з'ясовує деякі нюанси, деталі;

3) *інтерв'ю-полілог* відтворює бесіду декількох співрозмовників, обмін думками трьох і більше людей на одну тему. Вони або доповнюють один одного, або полемізують, спростовують сказане попередником. Такий матеріал багатовимірний, має великий обсяг, фабульний, дає змогу побачити різні позиції, оцінки, їх розбіжності чи збіги.

Порядок проведення інтерв'ю полягає у тому, що на першому етапі проведення інтерв'ю інтерв'юер повинен установити сприятливий контакт із опитуваним. Окрім того, на цьому етапі, інтерв'юеру також необхідно оцінити здатність інтерв'юованого правильно розуміти інтерв'юера. Це допоможе визначити, як потрібно будувати інтерв'ю загалом.

В основній частині інтерв'ю головне завдання полягає в створенні оптимальних умов для отримання найбільш повної і точної інформації. Інтерв'юер повинен домогтися того, щоб інтерв'юований говорив те, що хоче почути інтерв'юер. Для досягнення цього інтерв'юер може застосовувати низку прийомів: інтерв'юеру слід робити паузу після того, як опитуваний завершив відповідати, щоб дати йому змогу доповнити відповідь; не варто ставити одночасно більше одного запитання; не доцільно демонструвати своє ставлення до відповідей опитуваного.

¹ Інтерв'юований – це особа, яка дає інтерв'ю.

У завершальній частині інтерв'ю, після того, як будуть поставлені всі запитання, потрібно обов'язково подякувати опитуваному. Формально це вважається завершенням інтерв'ю. Однак після цього інтерв'юеру не завжди варто одразу ж покидати аудиторію. Тому що, коли формально інтерв'ю завершено, напруга в опитуваного зменшується і він може висловитися про певні важливі речі, про які він не говорив під час інтерв'ю.

Анкета «5 з 25» є інтерактивним методом поглибленого і впорядкованого дискутування стосовно значного обсягу матеріалу. Метод навчає учасників аргументуванню, переконуванню, вислуховуванню партнерів і досягненню консенсусу. Він дає змогу використовувати досвід і думки всіх членів групи, а також тих, які зазвичай мовчать. Допомогає вибрати пріоритетне рішення після поглибленого аналізу всіх інших варіантів і можливостей.

Метод ефективний тоді, коли потрібно проаналізувати велику кількість різноманітних варіантів. Під час його застосування кожний учасник академічної групи має можливість брати участь у дискусії.

Етапи проведення методу «5 з 25»: 1) *формування анкети.* Анкета із 25 можливостями (рисами, варіантами тощо) повинна бути підготовлена заздалегідь. Залежно від порядку проведення заняття анкета може охоплювати меншу кількість можливостей (рис, варіантів); 2) *визначення завдань для групи.* Ведучий пояснює учасникам принципи спільної роботи. Слід підкреслити те, що всі відповіді заслуговують на увагу; серед них необхідно вибрати найсуттєвіші; 3) *індивідуальна робота.* Кожен із учасників повинен спершу сам, без консультації з іншими, вибрати з отриманої кількості можливостей п'ять, котрі вважає найвдалішими в конкретній ситуації; 4) *поділ на малі групи.* Ведучий поділяє учасників на 5–7 особових груп. Поділ повинен бути, за можливості, випадковим; 5) *робота в малих групах.* Завдання учасників малої групи полягає в тому, що вони повинні спільно вибрати п'ять можливостей. Цей етап є найважливішим, оскільки тут виникає найбільше ідей і думок. Кожний учасник може відчувати, наскільки важливою є його думка. Результат окремої малої групи записують у додатковій анкеті, яку підписують номером підгрупи (наприклад, підгрупа 1); 6) *наведення результатів.* Представники груп презентують результати своєї праці – ведучий записує їх на дошці або в комп'ютері та виводить за допомогою мультиме-

дійного проектора на екран. Ведучий не коментує відповіді здобувачів вищої освіти, однак просить представників груп про короткий коментар до обраних варіантів; 7) *коментар ведучого*. Ведучий коментує кінцевий варіант малої групи, насамперед підкреслює важливість вибору учасників і послідовність відповіді.

Незакінчені речення – це метод, який часто застосовують в психології, оскільки він дає змогу досліджувати особистість. Його мета – допомогти досліджуваному розібратися в різноманітній системі своїх відносин, виявити порушення цих відносин, що може сприяти пошуку можливих шляхів для їхньої нормалізації. У психологічній практиці найчастіше використовують варіант методу «Незакінчених речень» Сакса і Сіднея. Він містить 60 незакінчених речень, в яких доповнення, здійснювані обстежуваним, регламентовані й залежать від змісту початку фрази. Вони можуть бути поділені на 15 груп по 4 речення в кожній, що характеризують тією чи іншою мірою систему відносин обстежуваного до родини, представників своєї або протилежної статі, до статевого життя, до вчителів, начальства і підлеглих. Деякі групи речень стосуються страхів і побоювань наявного почуття провини, свідчать про відношення обстежуваного до минулого і майбутнього, порушують сфери взаємин із батьками та друзями, життєві цілі.

Цей прийом можна застосовувати також і в юриспруденції під час проведення практичних занять. Він дає змогу ґрунтовніше працювати над висловлюванням своїх думок, ідей. Цей метод дає присутнім можливість вільніше висловлюватися стосовно запропонованих тем, відпрацьовувати вміння висловлювати свою позицію стисло, але по суті й переконливо.

Визначивши тему, науково-педагогічний працівник формулює незакінчену тезу і пропонує здобувачам вищої освіти завершити її. Методика допомагає перевірити здатність швидко формулювати думки та відповідати на запитання, а також дозволяє перевірити отримані знання.

«Рефлексія» створює процес усвідомлення людиною своєї діяльності. Рефлексія здійснюється протягом усього навчального процесу, виконуючи на різних його етапах різні функції. Водночас важливо, щоб до процесу рефлексії були залучені й здобувачі вищої освіти, й науково-педагогічний працівник. Як засвідчує досвід, у разі неучасті кого-небудь із суб'єктів процесу навчання

в процесі рефлексії весь механізм виявляється неефективним. «Рефлексія» може бути здійснена в усній або письмовій формах. При цьому вона має різне смислове призначення.

«Усна рефлексія» має на меті обнародування власної позиції, її співвіднесення з думками інших людей. Часто це виявляється у вираженні своїх думок у формі оповідання, діалогу або питань, допомагає прояснити деякі значущі проблеми.

Підведемо підсумки (онтологічна складова). Один із найпоширеніших прийомів «усної рефлексії», що переважно застосовується на етапі завершення заняття, – це висловлювання, які можуть розпочинатися зі слів: «Я... дізнався...», «я зрозумів...», «я навчився...», «я не вмів, а тепер умію...», «на наступному занятті я хочу...».

Серед *усної форми* проведення рефлексії не можна не згадати й психологічну складову цього процесу.

«Саморефлексія». Здобувачі вищої освіти відповідають на запитання: «Чи справдилися мої очікування від проведеного заняття?», «Яку проблему хотілось би порушити?».

«Письмова рефлексія» є важливішою для розвитку особистості. Можна виокремити декілька найвідоміших форм «письмової рефлексії». Есе – твір невеликого обсягу, що розкриває конкретну тему й має підкреслене суб'єктивне трактування, вільну композицію, орієнтацію на розмовну мову, прихильність до парадоксів. Написання есе повинно звернути здобувача вищої освіти до свого досвіду в усіх його суперечностях із певного питання. *Бортовий журнал* – форма фіксації інформації з допомогою ключових слів, графічних моделей, коротких речень та умовиводів, питань. Частинами «Бортового журналу», що задає науково-педагогічний працівник і які будуть заповнюватися здобувачами вищої освіти, можуть бути ключові поняття теми, зв'язки, які може встановити здобувач вищої освіти, важливі питання. *Щоденник*, який ведеться протягом тривалого проміжку часу й дозволяє здобувачеві вищої освіти здійснити більш вдумливу рефлексію, і відстежуючи безпосередній процес, і порівнюючи свої дії в часі («відкладена» рефлексія). Це варіант групової «письмової рефлексії» у формі питань і відповідей учасників групи. Пропонований спосіб дає змогу за доволі короткий проміжок часу провести «письмову рефлексію» з метою взаємообміну думками.

Проведення «рефлексії» дає можливість і науково-педагогічному працівнику, і здобувачам вищої освіти усвідомити, чого

вони навчилися; оцінити власний рівень розуміння та засвоєння навчального матеріалу і сформулювати чіткий план його подальшої реалізації у повсякденному житті; порівняти своє сприйняття з думками, поглядами та почуттями одногрупників й іноді скоригувати певні позиції; як постійний елемент навчання привчати-ся рефлексувати у повсякденному житті, усвідомлюючи свої дії та прогножуючи подальші кроки; науково-педагогічному працівнику побачити реакцію студентів на навчання і вносити необхідні корективи.

1.2.3. Методи ситуаційного моделювання

Однією з активних форм навчання здобувачів вищої освіти є **ділова гра**, в якій актуалізується, поведінково виявляється активна позиція її учасників.

Ділова гра активізує навчання, спонукає науково-педагогічного працівника оволодівати інноваційними технологіями. Вона є найефективнішим засобом досягнення міцних, ґрунтовних знань, навичок і вмінь та не лише дає здобувачам вищої освіти результати наукового пізнання, а й формує самостійність, розвиває і вдосконалює здібності до творчої діяльності.

Гра є засобом розвитку творчого професійного мислення, у процесі якого людина набуває здібностей аналізувати специфічні ситуації та вирішувати нові для себе професійні завдання. Ділові ігри імітують цілком конкретні умови діяльності та ставлення спеціалістів.

Ділова гра як метод побудови навчального процесу містить такі компоненти: ігрові ролі й їх прийняття, побудову за встановленими правилами ігрової дії, моделювання ігрового процесу і супутнього йому емоційного напруження (технологію гри). Основним компонентом гри є роль і її сприйняття. Прийняття ролі здійснюється на емоційному та поведінковому рівнях. Вони реалізуються через присвоєння зовнішніх рис і норм поведінки, а також задач, притаманних ролі, її виконанню.

Проведення ділової гри передбачає діяльність, що відбувається в декілька етапів. *Перший етап* – це вибір теми, яка повинна охоплювати задачі, ситуацію або процес, для вивчення яких доцільно використати ділову гру. Під час вибору теми потрібно керуватися такими правилами: гра буде ефективною за умови,

що тема гри буде цікавою для всіх її учасників; тема гри повинна передбачати динамізм у використанні всіх ролей учасників гри. *Другим етапом* є розробка моделі, механізму гри, коли чітко виокремлюють функції всіх учасників гри, їхній взаємозв'язок, послідовність дій, умови та система стимулювання. Процес гри є *третьим етапом* в її проведенні, який зазвичай передбачає три стадії: підготовку до гри; гру; облік та аналіз результатів.

Ігрові дії визначаються цільовим аспектом гри. Вони можуть задаватись по-різному: сценарієм, ведучим гри, нормативними документами або ж формуються гравцями відповідно до їх бачення ситуації і поставлених цілей.

Моделювання у гри – це створення макетів, які замінюють об'єкти реальної ситуації. Модель гри реалізується, приводиться в дію за допомогою її правил. Правила відображають співвідношення всіх компонентів гри. Вони можуть бути перенесені у гру із соціального контексту, в якому розгортається ігровий процес, взяті із реального життя або ж придумані. Всі ці характеристики також можна застосовувати і до ділових ігор.

Організація та проведення ділової гри – дуже тривалий і трудомісткий процес. Він полягає у створенні ігрової імітаційної моделі, визначенні мети, предмета гри й етапів її проведення, створенні сценарію, графічної моделі взаємодії учасників, визначенні правил гри та системи оцінювання учасників.

Ділова гра в освітньому процесі має мати жорстку структуру і правила, її головною функцією є формування навичок і вмінь діяти у стандартних ситуаціях. Ділову гру використовують для засвоєння нового та закріплення старого матеріалу, вона дає можливість здобувачам вищої освіти зрозуміти і вивчити навчальний матеріал із різних позицій.

Спрощене судове засідання є різновидом ситуаційного моделювання та дозволяє отримати уявлення про спрощену процедуру судового розгляду та винесення судового рішення. Спрощене судове засідання дає змогу відтворити й проаналізувати певну проблемну практичну ситуацію. Учасники гри виконують певні ролі, а потім беруть участь в аналізі й обговоренні. Ця вправа передбачає розподіл ролей усередині групи (наприклад, прокурора, адвоката, позивача, відповідача, судді, свідка та ін.), вирішення завдання після його обговорення й інсценування (приміром, винести рішення по спору на навчальному судовому засіданні). Головна ознака гри – це умовність дій, що робить

інтерактивний метод жвавим і захоплюючим. Завдання гри спрямоване на розвиток навичок і відносин, а не на здобуття знань. Учасники мають можливість через гру ліпше зрозуміти свої дії у реальному житті, водночас не відчуваючи страху за наслідки помилок.

Є два способи проведення спрощеного судового засідання:

1) судове засідання з мінімальною кількістю учасників. Тут у судовому процесі бере участь обмежена кількість учасників (скажімо, три учасника: суддя, позивач і відповідач);

2) судове засідання, яке дає змогу залучити всю навчальну групу. Учасники поділяються на три групи: судді, позивачі та відповідачі, представники та ін.

Важливе місце належить діагностиці й оцінюванню ефективності (обговорення) процесу гри. Рольова гра дозволяє побачити і зафіксувати не лише образ дій, а й ставлення людини до того, як вона діє. Аналіз рольової гри дає змогу розглянути звичні стереотипи своїх дій, замислитися над тим, наскільки вони виправдані. Такий вплив називають проблематизацією, вона підвищує готовність до перегляду та перебудови поглядів і ставлень. Рольова гра з відпрацюванням дій дає можливість закріплювати бажані навички. Іноді постановка проблеми та відпрацювання дій становлять зміст двох послідовних етапів рольової гри.

Різновидом ситуаційного моделювання є **імітація**. Вона передбачає процес відтворення деяких основних властивостей чи поведінки обраної фізичної або абстрактної системи. Її використовують, щоб продемонструвати можливі ефекти певних дій. Імітація не передбачає заглиблення в роль, не відображає поведінку конкретних особистостей, а певні явища, дії, механізми.

Зміст інтерактивного методу полягає у розігруванні ситуаційного завдання. Іноді умови завдання дуже складні, пояснення багатослівні, припущення або обмеження стосуються різних чинників, що робить завдання складним для розуміння.

Для ліпшого розуміння умови завдання організовується його інсценізація: кожен здобувач вищої освіти – це фізична або юридична особа (представництво, філія), яка має конкретне завдання. Наочно стає зрозуміло, хто, що, в якій послідовності повинен робити, що необхідно взяти до уваги. Такі моделювання ситуації дають змогу досягти розуміння сутності та мети завдання всієї аудиторії. Після нього доречним є проведення диспуту чи аналізу змодельованої ситуації.

Застосування вказаного методу передбачає декілька етапів:

- 1) обрання теми для імітації основного питання, з яким працюватимуть учасники. Тема для імітації повинна містити протилежні погляди, позиції й інтереси героїв;
- 2) планування сценарію гри, розподіл ролей;
- 3) надання учасникам імітації чітких інструкцій;
- 4) надання учасникам ситуаційного моделювання часу для самостійного вивчення ситуації;
- 5) проведення ситуаційного моделювання у межах запропонованих часових рамок;
- 6) після імітації здобувачі вищої освіти повинні письмово оформити рішення, змоделювати схему дій залежно від завдання.

Список рекомендованої літератури до розділу 1

1. Активізація навчального процесу у сучасній вищій школі: метод. огляд / уклад. Л. А. Якимова. «Вид. дім «Персонал», 2010. 32 с.
2. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1. С. 27–33.
3. Богданова І. М. Використання інтерактивних технологій у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Вісник Національної академії Державної прикорд. служби України. Педагогічні науки*. 2011. № 11. С. 15–20.
4. Грищенко О. Ділова гра як інноваційний метод педагогічної діяльності майбутнього викладача. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N157/N157p057-060.pdf
5. Грігальчик Є. К., Губаревич Д. І. Навчаємо інакше: Стратегія активного навчання у школі. Мн.: ТОВ «Красиков-Принт», 2001. 302 с.
6. Дзюба П. А., Зайцева Т. А. Методика викладання фахових дисциплін в вищій школі: посібник. Д.: Ліра, 2015. 24 с.
7. Заскалета В., Щур Н. Брейн-ринг як одна з нетрадиційних форм навчання української мови (з досвіду викладання). *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія*. 2014. Вип. 29. С. 222–228.
8. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія / П. Ю. Саух та ін.; ред. П. Ю. Саух. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 443 с.
9. Інтерактивні методи навчання: навч. посібник / за заг. ред. П. Шевчука і П. Фериха. Щецін: Вид-во WSAP, 2005. 170 с.
10. Коваленко А. Б. Особливості застосування методів активного навчання у ВНЗ. *Психологія: реальність і перспективи*. 2013. Вип. 1. С. 13–16.
11. Лачкова Л. І. Інноваційні технології навчання у вищій школі. VIII Всеукр. наук.-метод. конф. (м. Харків, 23 вересня 2010 р.). Х.: Вид-во ХДУХТ, 2010. С. 209–210.

12. Мухіна С. А., Соловйова А. А. Нетрадиційні педагогічні технології у навчанні. М.: Фенікс, 2004. 384 с.
13. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі. К.: ЦУЛ, 2007. 222 с.
14. Образцов П. І., Косухін В. М. Дидактика вищої військової школи: навч. посібник. Орел: Академія спецзв'язку, Росія, 2004. 317 с.
15. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. К.: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
16. Пономаренко Т. Ділова гра в системі навчальної роботи. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/zbirnuku/7/28.pdf>
17. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: навч. посібник / за ред. М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової. К.: КНЕУ, 2007. 528 с.
18. Равчина Т. Організація навчального процесу у вищій школі як діалогу викладача і студентів. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2016. Вип. 30. С. 24–32.
19. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посібник. НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. К.: ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
20. Сімоненко В. Інноваційні методики у підготовці суддів. *Слово нац. шк. суддів України*. 2014. № 1. С. 108–111.
21. Січкарук О. І. Інтерактивні методи навчання у вищій школі: навч.-метод. посібник. К.: Таксон, 2006. 88 с.
22. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посібник. К.: Вища шк., 2005. 239 с.
23. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. К.: Кондор, 2011. 628 с.
24. Фатхутдінова О. В. Впровадження нових технологій в процесі підготовки спеціалістів правознавства. *Гуманіт. вісн. Запоріж. держ. інж. акад.* 2012. Вип. 48. С. 35–39.
25. Фулей Т. І. Інтерактивні методи навчання у підготовці суддів: навч. посібник для викладачів (тренерів). К., ФОП Клименко Ю. Я., 2017. 156 с.
26. Юридична дидактика: посібник з викладання права та юридичних дисциплін / В. С. Бігун, А. О. Галай, Н. М. Крестовська, М. В. Савчин, І. Я. Сенюта та ін.; за ред. Р. О. Стефанчука. К.: СПД Юсип'юк В. Д., 2009. 191 с.
27. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посібник. К.: Либідь, 2002. 560 с.

Розділ 2

МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

2.1. Тема «Цивільне право як галузь права»

Продемонструємо застосування інтерактивного методу **«Мозковий штурм із деструктивною відносною оцінкою»** під час практичного заняття з теми **«Цивільне право як галузь права»**.

Час проведення заняття – 80 хв (40 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 30 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – Конституція України, ЦК України, постанови Пленуму Верховного Суду України, інші джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор, аркуш паперу для кожної підгрупи, фліпчарти.

Мета застосування методу – активізувати інтелектуальну діяльність здобувачів вищої освіти, яка спрямована на висунення ідей, вирішення конкретної задачі, запропонування способів розв'язання певної проблеми.

Учасники. Під час застосування методу залучаються всі присутні здобувачі вищої освіти академічної групи.

Учасниками є:

Ведучий. Науково-педагогічний працівник зазвичай виконує роль ведучого. Він не є консультантом, а тому не має права втручатися в обговорення, вказувати на помилки або хибність ідей.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти, слухачі). Повинні опрацювати запропоновані завдання в групах і бути готовими висловити свої ідеї, а також сформулювати критичні заува-

ження, які є протилежними запропонованим раніше пропозиціям (контрідей).

Підготовка до застосування методу. Проведення заняття з використанням запропонованого інтерактивного методу обов'язково передбачає поділ здобувачів вищої освіти на малі групи. Найефективніше сформувати малі групи по 5–7 осіб. Тут потрібно уникнути зібрання всіх сильних або всіх слабких здобувачів вищої освіти в одній групі. Керівника в малій групі призначати не потрібно, оскільки це порушить принцип рівності учасників.

Орієнтовний перелік питань для проведення «Мозкового штурму»:

1. Чи входять сімейні відносини до предмета цивільного права?
2. Чи входять господарсько-договірні відносини до предмета цивільного права?
3. Чи входить адміністративний договір до предмета правового регулювання цивільного права?
4. Чи є держава суб'єктом цивільних правовідносин? Чи є Національна поліція України суб'єктом цивільного права?
5. Чи належить до методів цивільного права імперативний метод правового регулювання?
6. Чи є договір купівлі-продажу зброї підставою виникнення цивільних прав та обов'язків?
7. Який нормативно-правовий акт цивільного законодавства має вищу юридичну силу: ЦК України чи міжнародний договір?
8. Чи є судова практика джерелом цивільного права?
9. Чи можна ЦК України вважати Кодексом громадянського суспільства або Кодексом приватного права?

Науково-педагогічний працівник може сформулювати також інші питання. Водночас потрібно врахувати те, що питання має містити проблему і бути конкретним, мати контраргументи вирішення запропонованого питання. В інакшому випадку застосування цього методу є неефективним.

Проведення заняття. Практичне заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять. Необхідно розглянути поняття, предмет, метод, принципи, функції, систему цивільного права; цивільне законодавство; дію цивільного законодавства

в часі, в просторі, та за колом осіб; зміст, види, підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин.

Після обговорення основних питань теми науково-педагогічний працівник, поділивши академічну групу на малі групи по 5–7 осіб, просить усіх учасників зайняти місця і пояснює їм, як буде організовано проведення «Мозкового штурму». Встановивши час (5 хв), науково-педагогічний працівник пропонує учасникам обговорити подані питання та запропонувати аргументовані відповіді. Також потрібно провести критичний аналіз ідей, проаналізувати перешкоди й ускладнення для реалізації пропозицій. Критичні зауваження теж потрібно зафіксувати.

Науково-педагогічному працівнику під час застосування інтерактивного методу потрібно пам'ятати, що всі ідеї, які виникають в аудиторії, мають записуватися на дошці або в комп'ютері й за допомогою мультимедійного проектора виводитися на екран. Записи полегшують процес обговорення і в межах малої групи, і в аудиторії загалом. Ведучий може повторити, уточнити формулювання для чіткішого, стислого запису, але не змінюючи сутності сказаного, не наполягаючи на власному варіанті формулювання.

Тут ідеї оцінюються з погляду їх реальності, здійсненності, відкидаються фантастичні пропозиції. Здійснюється критичний аналіз ідей, тобто висунення контрідей, аналізуються перешкоди й ускладнення в реалізації пропозицій. Критичні зауваження фіксуються.

На дошці (екрані) потрібно також записати критичні зауваження до вирішення проблеми. Доцільно дошку поділити на дві частини: з одного боку записувати пропозиції розв'язку питання, а з іншого – контраргументи. Відбираються найцікавіші пропозиції. Оцінка критичних зауважень має на меті визначити, наскільки ці зауваження «руйнують» ідею.

Роль науково-педагогічного працівника під час обговорення питань у малих групах – спостереження за поведінкою здобувачів вищої освіти (не можна допускати вільного пересування аудиторією, якщо це не зумовлено необхідністю, голосного обговорення, розмов по телефону, байдужого ставлення до обговорення, самоусунення присутніх від роботи), стеження за дотриманням правил (порушення рівних прав учасників групи на висловлювання, критичні зауваження на етапі висунення ідей, захоплення одноосібного лідерства), за часом, відведеним на кожен етап

роботи (необхідно повідомляти про закінчення часу одного етапу та про необхідність переходу до іншого, наполягати на такому переході), створення робочої атмосфери (відповідна підготовка приміщення, усунення будь-яких перешкод для повноцінної роботи). Він може висловити свої зауваження наприкінці заняття.

Після обговорення питань у малих групах кожна підгрупа пропонує свої відповіді, аргументи та контрпропозиції на поставлене запитання. Доцільно ввести обмеження у часі для представлення аргументацій. Це змусить здобувачів вищої освіти ретельно продумати оформлення ідеї, можливо, подати її у вигляді схеми, таблиці. Зазвичай на презентацію кінцевої відповіді виокремлюють до 5 хв кожній малій групі.

Після презентації відповіді спільно з ведучим відбувається відбір найцікавіших ідей або контрпропозицій. Підгрупа за допомогою науково-педагогічного працівника повинна визначитися у кінцевій своїй відповіді (позитивній або негативній). Критичні зауваження необхідно оцінити так, щоб дати відповідь на питання, чи можливо трансформувати ту чи іншу ідею, щоб здолати критичні моменти, чи залишається після цього ідея оригінальною, можливою для реалізації, чи дає вона повноцінну відповідь на запитання, що необхідно зробити для вирішення похідної задачі, розв'язання проблеми.

Найчастішими помилками ведучого є неправильний розрахунок часу, відведеного на кожен етап роботи, висування занадто складної задачі (питання); втручання у роботу груп. Треба пам'ятати, що здобувачі вищої освіти не є ще фахівцями у галузі права. Слід створювати при обговоренні «ситуацію успіху», поряд зі зваженими критичними зауваженнями підкреслювати творчі успіхи, заохочувати до подальшої роботи.

Аналіз результатів заняття. Наприкінці заняття науково-педагогічний працівник повинен обговорити з здобувачами вищої освіти хід групової роботи, прокоментувати ступінь володіння навичками дискусії. У межах «Мозкового штурму» можна підвести підсумки практичного заняття або обмежитись обговоренням роботи кожної малої групи.

Оцінюється:

- рівень активності учасників у підгрупах;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати погляд;

- чіткість подання своєї позиції;
- логічність і послідовність викладу своїх позицій.

Враховується:

- уміння дискутувати;
- впевненість і сміливість;
- вміння слухати і відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти надається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом заняття.

Після підведення підсумків науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- застосований метод зумовить значну кількість розв'язків;
- формується вміння висловлювати свої думки;
- перевіряються вміння та навички здобувачів вищої освіти, знання норм матеріального права.

Труднощі під час проведення:

– метод потребує неабиякої педагогічної майстерності. Успішність застосування цього методу зазвичай залежить від уміння ведучого ставити запитання для досягнення певної мети. Те, як науково-педагогічний працівник реагує на запитання та коментарі, є вирішальним у створенні конструктивної атмосфери в аудиторії. Ведучий має бути уважними до всіх; забезпечувати однакові можливості для участі учасників; доповнювати неповні відповіді, додаючи коментарі й запитуючи про згоду; уточнюючи, якщо є потреба; доповнювати власними аргументами; заохочувати менш активних учасників, підтримуючи їхню впевненість; пропонувати давати додаткові коментарі; зупиняти домінуючих учасників, запитуючи, що думають інші з цього приводу; уникати самим й не дозволяти групі оцінювати думки інших; доброзичливо підтримувати, створювати невимушену атмосферу;

– вплив груподинамічних закономірностей: небезпека монополізації дискусії лідером підгрупи;

– неможливість побудови репрезентативної вибірки учасників дискусії;

– метод є неефективним при занадто загальносформульованій проблемі.

2.2. Тема «Фізична особа як суб'єкт цивільних правовідносин»

Продемонструємо застосування інтерактивного методу **«Інтерв'ю»** під час практичного заняття з теми **«Фізична особа як суб'єкт цивільних правовідносин»**.

Час проведення заняття – 80 хв (50 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 20 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦК України; СК України; Закон України «Про психіатричну допомогу»; Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 1972 року № 3 «Про судову практику в спрах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним», інші джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор.

Мета застосування методу – закріпити здобуті знання; навчити логічно мислити та швидко знаходити правильну відповідь; удосконалювати навички роботи в малих групах; формувати комунікативну культуру та розвивати практичне мислення.

Учасники. Під час застосування методу залучають 10–15 здобувачів вищої освіти. Учасниками інтерактивного методу навчання є:

Ведучий. Науково-педагогічний працівник зазвичай виконує роль ведучого.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Виконують роль інтерв'юєрів (осіб, які ставлять запитання) або інтерв'ююваних (осіб, які відповідають на поставлені запитання).

Підготовка до застосування методу. Науково-педагогічний працівник, готуючись до заняття, розробляє запитання для проведення інтерв'ю з обраної теми. Складаючи запитання, необхідно врахувати, що складніші запитання потрібно ставити після простих, оскільки, ставлячи спершу нескладні запитання, легше залучити опитуваного до інтерв'ю, де ставитимуться складніші запитання. У смисловому плані запитання потрібно ставити один за одним так, щоб наступні запитання логічно продовжували й уточнювали попередні. Для інтерв'ю не варто обирати запитання, на які можна відповісти однозначно «так» або «ні». Запитання, приміром «Дайте визначення...», також не слід ставити.

Перелік ситуаційних завдань для проведення інтерв'ю:

1. У зв'язку з тяжким захворюванням рішенням суду 40-річного Хоменка було визнано недієздатним. Протягом 6-ти місяців він проходив стаціонарне лікування. Після виходу з лікарні Хоменко став почуватися значно краще. З огляду на це опікун Хоменка, його двоюрідний брат Микола, звернувся до місцевого управління юстиції з проханням подати від його імені (опікуна) позов до суду про надання обмеженої цивільної дієздатності Хоменку.

Запитання:

1. *Хто може бути визнаний недієздатною особою?*
2. *Хто вправі визнати особу недієздатною?*
3. *Назвіть підстави визнання особи недієздатною.*
4. *Який порядок визнання особи недієздатною?*
5. *Чи має право недієздатна особа вчиняти юридичні дії, наприклад укладати договори?*
6. *Які підстави поновлення цивільної дієздатності фізичної особи?*
7. *Хто вправі ініціювати питання про поновлення фізичній особі цивільної дієздатності?*

2. 7 вересня 2016 року гр. Назаренко пішов уранці до магазину по хліб і не повернувся. 1 лютого 2017 року його дружина звернулася до суду з вимогою визнати її чоловіка безвісно відсутнім. Водночас вона вказала в заяві причину, через яку вимагає такого рішення суду, а саме: вона бажає розлучитися зі своїм чоловіком, щоб мати можливість одружитися з іншим.

Запитання:

1. *Які підстави визнання особи безвісти відсутньою?*
2. *Хто вправі визнати особу безвісти відсутньою?*
3. *Як визначати початок безвісно відсутності особи у разі неможливості встановити день і місяць одержання останніх відомостей про її місце перебування?*
4. *Який порядок встановлення опіки над майном безвісти відсутньої особи?*
5. *Які дії вправі здійснювати опікун над майном безвісти відсутньої особи?*
6. *Чи задовольнить суд вимоги дружини гр. Назаренка за умовами задачі?*

3. Між Григорчуком і його дружиною склалися неприязні стосунки. В липні 2012 р. після чергової сварки Григорчук зібрав свої речі й поїхав, нікому про це не кажучи. У січні 2013 р. (дату встановити не вдалося) сестра Григорчука одержала від нього лист, в якому брат нічого не написав ні про своє місцезнаходження, ні про роботу. Після цього листа жодних відомостей від Григорчука не було. Дружина Григорчука, бажаючи вступити в шлюб удруге, звернулась 20 листопада 2014 р. до суду з заявою про оголошення Григорчука померлим.

Запитання:

1. Які підстави оголошення особи померлою?
2. Хто вправі оголосити особу померлою?
3. З якого моменту особа оголошується померлою?
4. Які правові наслідки оголошення особи померлою?
5. Чи є підстави для задоволення заяви дружини Григорчука?
6. Які правові наслідки появи фізичної особи, яка була оголошена померлою?
7. Чи підлягає поверненню відчужене майно особи, яка була визнана померлою, але згодом було одержано відомості про місцезнаходження такої особи?

Науково-педагогічний працівник може запропонувати здобувачам вищої освіти також інші ситуаційні завдання та запитання для проведення інтерв'ю.

Проведення заняття. Практичне заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять. Це питання, які стосуються цивільної правосуб'єктності; правоздатності фізичних осіб; поняття та види дієздатності фізичних осіб; обмеження дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи недієздатною, безвісно відсутньою, оголошення померлою; опіка та піклування. Питання, які обговорюватимуться під час інтерв'ю, можна на цьому етапі практичного заняття не розглядати.

Після обговорення основних питань теми ведучий формує дві малі групи з кількістю учасників 5–7 осіб. Перша мала група (група інтерв'ююваних) отримує ситуаційне завдання (задачу), а інша група (інтерв'юєрів) – питання до задачі². Отримавши

² Ведучий може дозволити групі інтерв'юєрів самостійно формувати запитання.

задачу, представник інтерв'ююваних зачитує її умову. Представник інтерв'юєрів ставить запитання представникам першої малої групи. Перша група відповідає на запитання.

Ведучий повинен визначити умови проведення інтерв'ю – у разі неправильної відповіді в інтерв'ююваного до відповіді на запитання запрошуватимуться представники групи інтерв'юєрів або інші здобувачі вищої освіти, які не беруть участі в інтерв'ю.

Аналіз результатів заняття. Наприкінці заняття науково-педагогічний працівник повинен підвести підсумок, прокоментувати рівень знань, ступінь володіння навичками дискусії, активність присутніх.

Оцінюється:

- чіткість, логічність і послідовність відповіді на запитання;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати думку.

Враховується:

- рівень активності учасників у академічній групі та малих групах (інтерв'ююваних й інтерв'юєрів);
- відповіді інтерв'ююваних на поставлені запитання;
- уміння аргументувати свою позицію під час розв'язування ситуаційних задач.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом заняття.

Після підведення підсумків науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- дає змогу закріпити здобуті знання, формувати комунікативну культуру та розвивати практичне мислення, вдосконалювати навички роботи в малих групах.

Труднощі під час проведення:

- вплив груподинамічних закономірностей: небезпека монополізації дискусії лідером малої групи;
- метод навчання не є ефективним у великих групах, оскільки до його проведення залучається лише частина здобувачів вищої освіти;
- взаємна критика учасників інтерактивного методу з боку пасивних учасників, які не залучені до інтерв'ю.

2.3. Тема «Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин»

Продемонструємо застосування інтерактивного методу **«Мозковий штурм»** під час практичного заняття з теми **«Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин»**.

Час проведення заняття – 80 хв (40 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 30 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦК України; закони України «Про господарські товариства», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», «Про акціонерні товариства», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», «Про ліцензування видів господарської діяльності» й інші нормативно-правові акти.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор, аркуш паперу для кожної підгрупи, фліпчарти.

Мета застосування методу – активізувати інтелектуальну діяльність здобувачів вищої освіти, яка спрямовується на висування ідей, вирішення конкретної задачі, на запропонування способів розв'язання певної проблеми.

Учасники. Під час застосування методу залучаються всі присутні здобувачі вищої освіти академічної групи.

Учасниками є:

Ведучий. Науково-педагогічний працівник зазвичай виконує роль ведучого. Він не є консультантом або підкажчиком та не має права втручатися в обговорення, вказувати на помилки або хибність ідей.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні опрацювати запропоновані завдання в малих групах і бути готовими висловити свої ідеї та пропозиції.

Підготовка до застосування методу. Проведення заняття з використанням інтерактивного методу «Мозковий штурм» обов'язково передбачає поділ здобувачів вищої освіти на малі групи. Найефективніше сформувати групи по 5–7 осіб. Тут потрібно уникнути зібрання всіх сильних або всіх слабких здобувачів вищої освіти в одній групі. Керівника в групі призначати не потрібно, оскільки це порушить принцип рівності в групі.

Перелік ситуаційних завдань для проведення «Мозкового штурму»:

1. ТЗОВ «Оріон» вирішило приватизувати шляхом викупу належне йому на праві оренди приміщення магазину. Регіональне відділення Фонду державного майна України поряд з іншими документами вимагає від ТЗОВ «Оріон» надання протоколу зборів учасників ТЗОВ «Оріон», на якому учасники вирішили приватизувати приміщення магазину. Учасниками ТЗОВ «Оріон» є дві юридичні особи: ТЗОВ «Русь» та ТЗОВ «Надія». Однак рік тому ТЗОВ «Надія» ліквідоване за рішенням його учасників. Свою частку до статутного капіталу ТЗОВ «Оріон» ТЗОВ «Надія» не внесло. Отже, подати необхідний протокол до відділення Фонду державного майна України неможливо.

Як слід вирішити проблему? Чи зміниться вирішення проблеми, якщо ТЗОВ «Надія» внесло свою частку до статутного капіталу ТЗОВ «Оріон»?

2. Громадяни Іванов і Петров вирішили заснувати товариство з обмеженою відповідальністю. Однак орган державної реєстрації відмовив у реєстрації, мотивуючи тим, що не дотримано вимог щодо кількісного складу учасників товариства.

Чи є законними дії органу державної реєстрації? Як вирішити проблему?

3. Засновник приватного підприємства громадянин А. вирішив продати його громадянину Б. За усною домовленістю покупець (громадянин Б.) зобов'язувався виплатити продавцеві (громадянину А.) за передане підприємство 800 тис. грн. До державної адміністрації для реєстрації змін до засновницьких документів були подані нотаріально засвідчена заява громадянина А. про вихід його зі складу засновників і заява громадянина Б. про введення його як засновника приватного підприємства. Громадянин А. передав покупцеві всю документацію підприємства, печатку та штампи. Громадянин Б. у встановлений строк не оплатив вартість підприємства у розмірі 800 тис. грн.

Як правильно оформити відносини, пов'язані з відчуженням приватного підприємства? Що є об'єктом договору відчуження приватного підприємства – саме підприємство, права засновника чи майно, належне підприємству?

4. У 2012 році Романчук заснував приватне підприємство «Рома». У 2017 році Романчук загинув у автокатастрофі. Дружина

померлого, Романчук Ірина, звернулася в реєстраційний орган із заявою про внесення змін до статуту підприємства, пов'язаних із зміною засновника. Їй було рекомендовано почекати 6 місяців і отримати свідоцтво про право на спадщину, яке є підставою для таких змін. Директор підприємства «Рома» заявив, що він не дозволить їй очолити підприємство, оскільки вона не брала участі в його роботі, нічого в бізнесі не розуміється, і може лише занедбати створене чоловіком. Коли через 6 місяців Романчук знову звернулася в реєстраційний орган, новий керівник відмовив у реєстрації змін, оскільки майно підприємства належить останньому на праві власності, а, отже, не входить до складу спадкового майна.

Хто є вищим органом приватного підприємства «Рома»? Як бути у цій ситуації?

5. Рішенням установчого з'їзду, що проводився 03.11.2017 р. у м. Ужгороді, було засновано громадську організацію «Книголюбів». Установчий з'їзд також затвердив статутний документ організації – положення й обрав її президента. Ця громадська організація була легалізована управлінням юстиції в Ужгородській області шляхом повідомлення про її заснування в порядку п. 4, 5 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про громадські об'єднання». Громадська організація «Книголюбів» була внесена до Книги обліку громадських організацій.

Проаналізуйте цю ситуацію. Чи набула така громадська організація статусу юридичної особи? Вирішіть спір.

6. Іванов і Петров створили товариство з надання будівельних послуг населенню, уклали засновницький договір, здійснили всі реєстраційні процедури. Тривалий час вони працювали, але потім Іванов вирішив вийти із товариства. Петров переоформив зміни і привів документи до належного стану та продовжував далі працювати.

Який вид юридичної особи утворили Петров і Іванов (дайте повну характеристику)? Який документ після виходу Іванова повинен скласти Петров? Чи відбулася реорганізація юридичної особи?

7. На зборах учасників товариства з обмеженою відповідальністю було прийнято рішення про звільнення директора як «такого, що не відповідає посаді». Але директор відмовився виконувати рішення загальних зборів учасників і залишив у себе

печатку, штампи, документацію товариства. Банк, до якого був поданий протокол загальних зборів про звільнення директора, продовжує приймати платіжні документи, підписані директором, аргументуючи це тим, що «директор той, хто має печатку».

Як змусити директора виконати рішення загальних зборів? Чи є правомірною поведінка банку?

Науково-педагогічний працівник може запропонувати здобувачам вищої освіти також інші ситуаційні завдання.

Проведення заняття. Практичне заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять. Необхідно опрацювати поняття, ознаки, види юридичної особи; правосуб'єктність юридичних осіб, їх реєстрацію; припинення діяльності юридичної особи, ліквідацію юридичної особи.

Після обговорення основних питань теми, ведучий, поділивши академічну групу на малі підгрупи по 5–10 осіб, просить усіх учасників зайняти місця і пояснює їм, як буде організовано проведення «Мозкового штурму». Встановивши час (10 хв), науково-педагогічний працівник пропонує групі обговорити ситуаційні завдання та запропонувати способи вирішення спірного питання.

Науково-педагогічний працівник під час «Мозкового штурму» всі варіанти відповідей має записувати на дошці або в комп'ютері й за допомогою мультимедійного проектора виводити на екран. Це полегшить процес обговорення в межах малої групи. Ведучий може повторити, уточнити формулювання для чіткішого, стислого запису, але не змінюючи сутності сказаного, не наполягаючи на своєму варіанті формулювання.

Роль науково-педагогічного працівника під час обговорення питань у групах – спостерігати за поведінкою здобувачів вищої освіти (не можна допускати голосного обговорення, байдужого ставлення до обговорення, самоусунення присутніх від роботи), стежити за дотриманням правил (порушення рівних прав учасників групи на висловлювання, критичні зауваження на етапі висунення ідей, захоплення одноосібного лідерства), за часом, відведеним на кожен етап роботи (необхідно повідомляти про закінчення часу одного етапу та про необхідність переходу до іншого, наполягати на такому переході), створити робочу атмосферу (відповідна підготовка приміщення, усунення будь-яких перешкод для повноцінної роботи). Він може висловити свої зауваження наприкінці заняття.

Після обговорення питань у малих групах кожна підгрупа пропонує свої відповіді й аргументи вирішення ситуаційного завдання. Доцільно буде ввести обмеження у часі для наведення аргументації. Це змусить здобувачів вищої освіти ретельно продумати представлення відповіді. Відповідь повинна бути підкріплена положеннями законодавства. Зазвичай на презентацію кінцевої відповіді виокремлюють до 5 хв кожній групі.

Найчастішими помилками ведучого є неправильний розрахунок часу, відведеного на кожен етап роботи, висування занадто складної задачі; втручання у роботу груп. Треба пам'ятати, що здобувачі вищої освіти не є ще фахівцями у галузі права.

Аналіз результатів заняття. Наприкінці заняття науково-педагогічний працівник повинен обговорити зі здобувачами вищої освіти хід групової роботи, прокоментувати ступінь володіння навичками дискусії. У межах «Мозкового штурму» можна підвести підсумки практичного заняття або обмежитись обговоренням роботи кожної групи.

Оцінюється:

- рівень активності учасників у підгрупах;
- вміння аргументувати й обґрунтовувати думку;
- чіткість подання своєї позиції;
- логічність і послідовність викладу своїх позицій.

Ураховується:

- ступінь комунікабельності;
- уміння дискутувати;
- впевненість і сміливість;
- вміння слухати і відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом заняття.

Після підведення підсумку науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу можна віднести:

- формується вміння висловлювати свої думки;
- перевіряються вміння та навички здобувачів вищої освіти, знання норм матеріального права.

Труднощі під час застосування інтерактивного методу навчання:

- метод потребує неабиякої педагогічної майстерності. Успішність застосування цього методу переважно залежить від

уміння ведучого ставити запитання для досягнення певної мети. Науково-педагогічний працівник має доповнювати неповні відповіді, додаючи власні аргументи; заохочувати менш активних учасників, підтримуючи їхню впевненість; пропонувати давати додаткові коментарі; зупиняти домінуючих учасників, запитуючи, що думають інші з цього приводу;

- вплив груподинамічних закономірностей: небезпека монополізації дискусії лідером підгрупи;

- метод є неефективним при занадто загальноносформульованій проблемі.

2.4. Тема «Об'єкти цивільних правовідносин. Правочини. Представництво і довіреність. Позовна давність»

Продемонструємо застосування інтерактивного методу «5 з 25» під час практичного заняття з теми **«Об'єкти цивільних правовідносин. Правочини. Представництво і довіреність. Позовна давність»**.

Час проведення заняття – 80 хв (30 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 40 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦК України; закони України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про інформацію», «Про цінні папери та фондовий ринок», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 2009 року № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними», інші джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор, анкети.

Мета застосування методу – закріпити здобуті знання; навчити логічно мислити і швидко знаходити правильну відповідь, відкидаючи другорядну; вдосконалювати навички роботи в малих групах, формувати комунікативну культуру та розвивати практичне мислення.

Учасники. Під час застосування методу залучаються всі присутні здобувачі вищої освіти академічної групи.

Учасниками є:

Ведучий. Ним переважно є науково-педагогічний працівник.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні опрацювати питання анкети самостійно, після чого проаналізувати анкети у малих групах та запропонувати свої ідеї та пропозиції.

Підготовка до застосування методу. Науково-педагогічний працівник, готуючись до заняття та застосування методу «5 з 25», складає та розмножує анкету для кожного здобувача вищої освіти. Анкета може охоплювати від 15 до 25 тверджень (ідей, думок, варіантів розвитку ситуації), частина з яких є хибною або частково правильною (неповною, неточною, суперечливою). Наприклад, в анкеті можна зазначити схожі твердження:

«1. У разі вчинення правочину малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності – його можна не виконувати.

2. У разі вчинення правочину малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності батьки висувають претензії другій стороні.

3. У разі вчинення правочину малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності батьки малолітньої особи висувають претензії законним представникам іншої сторони.

4. У разі вчинення правочину малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності батьки малолітньої особи звертаються до суду про визнання правочину недійсним.

5. У разі вчинення правочину малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності батьки малолітньої особи звертаються до суду про визнання правочину дійсним тощо».

Щоб ефективно застосувати інтерактивний метод 20–25% тверджень мають бути цілком правильними.

Не обов'язково, щоб усі анкети були однакові. Науково-педагогічний працівник може запропонувати присутнім декілька їх варіантів. Важливо, щоб анкети були розроблені за однією тематикою, наприклад, «Форма правочину», «Недійсність правочинів», «Об'єкти цивільного права», «Представництво», «Позовна давність» тощо.

Запропонуємо декілька прикладів анкет:

Анкета «Форма правочину»

1. Мовчання є формою правочину.
2. Формою правочину є реклама.
3. Будь-який правочин фізичної й юридичної особи на їх вимогу можна нотаріально посвідчити.
4. Сторони вправі пом'якшити форму договору, що передбачена цивільним законодавством.
5. Письмова відповідь на письмову пропозицію укласти договір є письмовою формою правочину.
6. Правочин може підписуватися цифровим підписом.
7. Електронний документ, скріплений цифровим підписом, вважається письмовою формою правочину.
8. Правочини за участю юридичної особи вчиняються лише в письмовій формі.
9. Правочини за участю юридичної особи можуть учинятися в усній формі.
10. Якщо фізична особа у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може підписатися власноручно, за її дорученням текст правочину в її присутності підписує інша особа.
11. Нотаріус може посвідчити будь-який правочин, в тому числі недійсний.
12. Сторони можуть самостійно обрати форму договору купівлі-продажу квартири.
13. Нотаріальне посвідчення правочину здійснює не обов'язково нотаріус.
14. Підпис фізичної особи на тексті правочину обов'язково посвідчується (нотаріусом, посадовою особою за місцем роботи, навчання, лікування тощо).
15. Правочин фізичної особи, яка має фізичні вади і не може його підписати, не посвідчується.
16. Правочин, який підлягає нотаріальному посвідченню і вчиняється фізичною особою, яка має фізичні вади і не може його підписати, не посвідчується.
17. Правочин фізичної особи, яка має фізичні вади і не може його підписати, посвідчується електронним підписом.
18. Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний хоча б однією стороною.

19. Державна реєстрація права власності на нерухоме майно є формою правочину.

20. Правочин, який підлягає державній реєстрації, є вчиненим із моменту його державної реєстрації.

21. Правочин, який підлягає державній реєстрації, є вчиненим із моменту нотаріального посвідчення.

22. Правочин, який підлягає державній реєстрації, є вчиненим із моменту його підписання.

23. Правочин, який підлягає державній реєстрації, в нотаріальному порядку не посвідчується.

24. Порушення форми правочину має наслідком його неукладеність.

25. Порушення нотаріальної форми правочину має наслідком його недійсність.

Анкета «Недійсність правочинів»

1. Оспорюваний правочин є правомірним.

2. Оспорюваний правочин вважається дійсним.

3. Оспорюваний правочин є недійсним.

4. Оспорюваний правочин визнається недійсним судом.

5. Нікчемний правочин вважається дійсним.

6. Нікчемний правочин є недійсним.

7. Нікчемний правочин визнається недійсним судом.

8. Нікчемний правочин не потребує визнання його судом недійсним.

9. Нікчемні правочини, як і оспорювані, є протиправними діями.

10. Правочин, який виконано, не може визнаватися судом недійсним.

11. Недійсний і нікчемний – слова-синоніми.

12. Нікчемний правочин може визнаватися дійсним.

13. Недійсний правочин не створює абсолютно жодних наслідків.

14. Заперечний правочин є різновидом недійсного.

15. Заперечний та оспорюваний правочини – синоніми.

16. Порушення вимоги щодо форми правочину є підставою його недійсності.

17. Порушення вимоги щодо необхідного обсягу цивільної дієздатності особи, яка вчиняє правочин, є підставою його недійсності.

18.Порушення моральних засад під час учинення правочину є підставою його недійсності.

19.Порушення етичних правил при вчиненні правочину є підставою його недійсності.

20.Правочин, який не спрямований на реальне настання правових наслідків, є підставою його недійсності.

21.Правочин, який не спрямований на реальне настання правових наслідків, може визнаватися судом дійсним.

22. Нікчемний договір сторони можуть не виконувати.

23. Договір, який може визнаватися судом недійсним (оспорюваний договір) сторони можуть не виконувати.

24. Наслідком недійсності правочину є стягнення за рішенням суду в дохід держави всього одержаного за угодою.

25. Наслідком недійсності правочину може бути стягнення за рішенням суду в дохід держави всього одержаного за угодою.

Науково-педагогічний працівник може запропонувати здобувачам вищої освіти також інші варіанти анкети, зокрема і з меншою кількістю тверджень.

Проведення заняття. Практичне заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять. Необхідно опрацювати види об'єктів цивільних правовідносин; поняття речей, їх ознаки та класифікацію, види цінних паперів; поняття, види, форму, умови дійсності правочинів; недійсні правочини й їх наслідки; види представництва та повноваження представника; види строків позовної давності й їх перебіг.

Після обговорення основних питань теми науково-педагогічний працівник роздає присутнім анкети і пропонує їх підписати. Визначається час на розв'язок анкети (наприклад, 10 хв). Кожен із учасників повинен спершу самотійно, без консультації з іншими, вибрати 5 відповідей (варіантів, ідей), котрі вважає найвдалішими в конкретній ситуації.

Після цього ведучий поділяє академічну групу на малі групи з 5–7 учасниками і роздає по одній анкеті в кожную групу. Анкети мають бути ті ж самі, що вирішувалися на попередньому етапі. Тут слід врахувати, щоб групи були сформовані за однаковою тематикою анкет. Не можна включати в групу осіб, які розв'язували анкети за різними темами. Кожна група підписує свою анкету. Завдання для учасників малої групи – спільно обрати п'ять відповідей (варіантів, ідей).

Оскільки питання анкети є відомими для учасників малої групи, час на відповіді можна запропонувати менший (приміром, 5 хв).

Після розв'язку анкет, кожна група протягом 3–5 хв наводить свої результати. Ведучий відповіді здобувачів вищої освіти не коментує, однак просить представників груп про короткий коментар до обраних варіантів.

Якщо з анкети під час презентації обрано неповне твердження (ідею, думку, варіант відповіді) воно зараховується як правильне у разі його доповнення. Водночас науково-педагогічний працівник звертає увагу малої групи на абсолютно правильні твердження, які не були запропоновані. Це враховуватиметься при виставленні оцінок у журнал обліку академічної групи.

Аналіз результатів заняття. Наприкінці заняття науково-педагогічний працівник повинен підвести підсумок, прокоментувати рівень знань, ступінь володіння навичками дискусії. Можна обмежитись обговоренням роботи кожної малої групи.

Оцінюється:

- рівень активності учасників у підгрупах;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати погляд;
- чіткість, логічність і послідовність подання своєї позиції.

Ураховуються:

- результати вирішення здобувачами вищої освіти першої запропонованої анкети;
- варіанти відповідей (ідей) під час презентації малими групами й їх повнота;
- уміння дискутувати й аргументувати свою позицію під час представлення своїх результатів.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом заняття.

Після підведення підсумку науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи. Оцінки можна виставити після ознайомлення з результатами всіх індивідуальних анкет учасників.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- дає змогу брати участь кожному учаснику команди;
- дає можливість інтегрувати в єдине велику групу, складену з декількох малих;

– дозволяє визначити рівень знань кожного з присутніх в аудиторії.

Труднощі під час проведення:

– метод доцільно застосовувати там, де є велика кількість можливих варіантів розвитку ситуації, чи значна кількість особливостей (властивостей) визначеного об'єкта.

2.5. Тема «Особисті немайнові права фізичної особи»

Продемонструємо застосування інтерактивного методу «**Акваріум**» під час практичного заняття з теми «**Особисті немайнові права фізичної особи**».

Час проведення заняття – 80 хв (30 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 40 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦК України; СК України; закони України «Про трансплантацію органів та інших частин анатомічних матеріалів людини», «Про донорство крові та її компонентів», «Про психіатричну допомогу», «Про інформацію», «Основи законодавства про охорону здоров'я».

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор.

Мета застосування методу – вдосконалити навички роботи в малих групах, навчитися формувати комунікативну культуру та розвивати практичне мислення.

Учасники. Під час застосування методу залучаються всі присутні здобувачі вищої освіти академічної групи.

Учасниками є:

Ведучий. Переважно науково-педагогічний працівник виконує роль ведучого, однак на підготовчому етапі до використання методу він може доручити цю роль комусь із здобувачів вищої освіти.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні підготуватися до обговорення обраної теми і виявити готовність викласти свої погляди, уважно слухати інших і чути, про що саме говорять доповідачі, поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до застосування методу. Проведення занять із використанням інтерактивного методу «Акваріум» обов'язково

передбачає поділ здобувачів вищої освіти на малі групи, причому так, щоб в одній групі опинилися здобувачі вищої освіти, що не взаємодіють між собою у позанавчальній діяльності. Незважаючи на швидкість вирішення організаційного питання, цей варіант не є ефективним унаслідок звикання здобувачів вищої освіти працювати в складі постійної групи, що різко знижує можливість навчання навичкам діалогової взаємодії.

Бажано, щоб склад малих груп був сформований із дотриманням принципу гендерної рівності. Допустимо формування груп із здобувачів вищої освіти різних психологічних типів.

Формування малих груп може відбуватися шляхом об'єднання здобувачів вищої освіти з різними рівнями підготовки, що має стимулювати процес взаємодопомоги і взаємопідтримки членів групи, коли сильніші учасники надаватимуть допомогу менш підготовленим, оскільки за рішення навчальної проблеми відповідають усі учасники рівною мірою.

Отже, при комплектуванні складу груп навчально-педагогічному працівнику не варто пропонувати здобувачам вищої освіти організувати групи «за бажанням».

Перелік ситуаційних завдань для застосування інтерактивного методу «Акваріум»:

1. Мащенко І. І. працював водієм автобази тресту, звільнився з роботи за власним бажанням. У виданій службовій характеристиці були відомості про погану роботу Мащенко І. І., про порушення трудової дисципліни, неправильну поведінку в колективі. Мащенко І. І. був не згоден із характеристикою, оскільки зауважень щодо виконання його трудових обов'язків не було з боку адміністрації, дисциплінарні стягнення на нього не накладалися, єдиний за 5 років конфлікт із товаришем виник через особисті причини і був урегульований. Мащенко І. І. звернувся до суду з позовом до автобази тресту про заперечення компрометуючих його фактів, які є в службовій характеристиці.

Чи порушено право Мащенко І. І. на честь і гідність? До кого має пред'являти позов?

2. Ситарчук В. В., проходячи по вулиці, побачив у вітрині фотоательє, де він колись фотографувався, свою фотокартку. Фотокартка Ситарчуку В. В. не сподобалась і він вимагав, щоб її негайно зняли з вітрини. Директор ательє відповів, що у вітрині виставлені ліпші роботи майстрів ательє, і знімати фотокартку він

не буде, оскільки розміщення її на вітрині ніяк не стосується гідності колишнього клієнта. Ситарчук В. В. звернувся в юридичну консультацію з питанням, чи він має право через суд вимагати захисту своїх прав.

Які права Ситарчука В. В. були порушені?

3. За один місяць до виборів міського голови м. Добропілля у місті були розклеєні листівки, в яких один із кандидатів на посаду міського голови був названий лідером злочинної організації. У листівці навіть містилася його кличка, якою нібито його називали у злочинних колах. Під листівкою був підпис «Патріоти міста». Оскільки поширювачів інформації встановлено не було, то цей кандидат звернувся з проханням до прокуратури дати офіційне спростування цієї інформації як недостовірної у місцевих ЗМІ. Прокуратура йому відмовила.

Чи правомірна відмова? Свою відповідь обґрунтуйте.

4. Під час оформлення ДТП у результаті порушення ПДР гр. Кордубою О. Г. працівники Національної поліції використовували нагрудну відеокамеру (відеореєстратор) для відеофіксації. Через деякий час гр. Кордуба О. Г. звернувся з позовом до суду про порушення працівниками Національної поліції норм Закону України «Про захист персональних даних», а також про спричинення йому протиправними діями моральної шкоди. Обґрунтуванням для позову слугувало те, що через деякий час після оформлення ДТП у мережі Інтернет з'явилося відео, на якому гр. Кордуба О. Г. упізнав себе, хоча згоди на поширення зазначеної інформації позивач не давав.

Як у цьому випадку повинен поступити суд? Які повинні бути дії суду, якщо б з позовом про порушення норм Закону України «Про захист персональних даних» звернулись працівники Національної поліції, за умови відеофіксації їх дій гр. Кордубою О. Г. з подальшим розміщенням у мережі Інтернет?

Спільно з учасниками заняття необхідно з'ясувати, які види особистих немайнових прав фізичної особи відповідно до запропонованих ситуаційних завдань були порушені, які шляхи вирішення цих спорів.

Науково-педагогічний працівник може запропонувати здобувачам вищої освіти також інші ситуаційні завдання.

Проведення заняття. Практичне заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених

планами проведення практичних занять. Необхідно розглянути поняття, ознаки, систему особистих немайнових відносин; особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи; право на життя як невід'ємне право фізичної особи; особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Після обговорення основних питань теми ведучий просить усіх учасників зайняти місця й пояснює їм, як буде організовано весь процес, сформулювати запитання й пропонує тим, хто перебуває в «Акваріумі», висловити свої міркування. Потім ведучий пропонує малій групі, яка знаходиться в «Акваріумі», обговорити одне з неведених завдань.

Завдання учасників зовнішнього кола, тих, які знаходяться за межами «Акваріуму», активно спостерігати за обговоренням завдання, погоджуватися або навпаки не погоджуватися з ним. Зовнішнє коло може користуватися записами, роблячи необхідні нотатки. Перед учасниками групи спостереження можна ставити найширший спектр завдань. Також конкретне завдання науково-педагогічний працівник може визначити для кожного окремого спостерігача, враховуючи індивідуальні особливості характеру і мети навчання.

Після завершення відведеного для дискусії часу мала група повертається на свої місця, а науково-педагогічний працівник з'ясовує в аудиторії, чи погоджується вона з думкою цієї групи, чи була ця думка достатньо аргументованою, доведеною, який із аргументів є найпереконливішим?

На таку бесіду відводиться до 2–3 хв. Після цього місце в «Акваріумі» займає інша мала група й обговорює наступну ситуацію.

Усі групи по чергово мають побувати в «Акваріумі», й діяльність кожної з них мусить бути обговорена представниками академічної групи.

Наприкінці науково-педагогічний працівник повинен обговорити з здобувачами вищої освіти хід групової роботи, прокоментувати ступінь володіння навичками дискусії у малих групах і зауважити на необхідність і напрями подальшого вдосконалення таких навичок. У межах «Акваріуму» можна підвести підсумки практичного заняття або за браком часу обмежитись обговоренням роботи кожної групи.

Аналіз результатів заняття. Підведення підсумків, зіставлення мети заняття з отриманими результатами.

Оцінюється:

- рівень активності учасників груп;
- знання норм матеріального та процесуального права;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати погляд;
- чіткість подання своєї позиції;
- логічність і послідовність викладу своїх позицій.

Враховується:

- ступінь комунікабельності;
- ввічливість до опонентів;
- упевненість і сміливість;
- вміння слухати та відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом дискусії.

Після підведення підсумків науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- формування вміння висловлювати свої думки;
- перевіряються вміння та навички здобувачів вищої освіти, знання норм матеріального права;
- учасники можуть виконувати роль і експертів, і аналітиків.

Труднощі під час проведення:

- неоднакова участь у дискусії всіх учасників;
- вплив груподинамічних закономірностей: небезпека монополізації розмови лідером якої-небудь думки;
- нестандартизована ситуація збору даних;
- неможливість сформувати репрезентативну вибірку учасників дискусії.

2.6. Тема «Речове право та право власності»

Продемонструємо застосування методу «Незакінчені речення» під час практичного заняття з теми «Речове право та право власності».

Час проведення заняття – 80 хв (60 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 15 хв – використання методу; 5 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦК України; ГК України; ЗК України; закони України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», «Про нотаріат», «Про Державний земельний кадастр» та інші джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор, аркуш паперу для кожного здобувача вищої освіти, фліпчарти.

Мета застосування методу – закріпити здобуті на лекції знання; розвивати практичне мислення; навчити логічно мислити та швидко знаходити правильну відповідь.

Учасники. Під час застосування методу залучаються всі присутні здобувачі вищої освіти академічної групи.

Учасниками є:

Ведучий. Ведучим є науково-педагогічний працівник.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні бути готовими стисло сформулювати свою позицію на запропоноване завдання у формі продовженого речення.

Підготовка до застосування методу. Науково-педагогічний працівник, готуючись до заняття, формулює незакінчені речення, які стосуються теми. Формуючи завдання, необхідно врахувати, що відповіді здобувачів вищої освіти повинні бути стислими та чіткими. Завдання не мають бути переобтяжені проблемними питаннями, а містити початок норми, правила, положення, які мають бути продовжені. Доцільно спершу формулювати легші завдання, а далі – тяжчі. Можна визначити декілька рівнів складності та критерії оцінювання відповідей присутніх.

Запропонуємо до обраної теми перелік завдань для застосування цього методу:

Продовжіть речення:

1. Власнику належать права володіння, користування та
2. На зміст права власності не впливають ...
3. Ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження (псування) майна несе ...
4. Суб'єктами права приватної власності є
5. Від імені та в інтересах держави Україна право власності здійснюють
6. Управління майном, що є у комунальній власності, здійснюють...

7. Право власності на новостворене нерухоме майно (будівлі, споруди тощо) виникає з моменту...

8. Якщо право власності на нерухоме майно підлягає державній реєстрації, право власності виникає з моменту ...

9. Особа, яка самочинно переробила чужу річ, не набуває права власності на нову річ і зобов'язана...

10. Право власності у набувача майна за договором виникає з моменту...

11. Переданням майна вважається...

12. Право власності на майно за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню, виникає у набувача з моменту...

13. Права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації, виникають...

14. Безхазяйною є річ, яка...

15. Особа, яка знайшла загублену річ, зобов'язана...

16. Якщо особа, яка має право вимагати повернення загубленої речі, або місце її перебування невідомі, особа, яка знайшла загублену річ, зобов'язана заявити про знахідку...

17. Особа, яка знайшла загублену річ, набуває право власності на неї після спливу...

18. Особа, яка знайшла загублену річ, має право вимагати від особи, якій вона повернута, або особи, яка набула право власності на неї, відшкодування...

19. Особа, яка знайшла загублену річ, має право вимагати від її власника (володільця) винагороду за знахідку в розмірі...

20. Скарбом є...

21. Право власності на скарб набуває...

22. У разі виявлення скарбу, що становить культурну цінність відповідно до закону, право власності на нього набуває...

23. Особа набуває право власності за набувальною давністю, якщо...

24. Право власності за набувальною давністю на нерухоме майно, транспортні засоби, цінні папери набувається за рішенням...

25. У разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за інших надзвичайних обставин, з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості. Цей спосіб припинення права власності називається...

26. До особи може бути застосовано позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення у випадках, установлених законом. Цей спосіб припинення права власності називається...

27. Добросовісний набувач – це...

28. Віндикаційний позов (віндикація) – це...

29. Власник має право витребувати майно від добросовісного набувача лише у разі, якщо майно...

30. У разі, якщо це право власності оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати документа, який засвідчує його право власності, власник майна може пред'явити позов про...

31. Право користування земельною ділянкою для сільсько-господарських потреб – це...

Науково-педагогічний працівник може сформулювати також інші питання.

Проведення заняття. Практичне заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять. Необхідно розглянути поняття та зміст права власності; форми і види права власності за законодавством України; права спільної власності та її види; підстави виникнення й припинення права власності та інших речових прав; цивільно-правові способи захисту права власності; речові права на чуже майно.

Після обговорення основних питань теми ведучий за допомогою мультимедійного проєктора виводить на екран по одному твердженню, яке здобувачі вищої освіти повинні продовжити на підписаних аркушах паперу. Науково-педагогічний працівник може уточнювати питання (розпочате твердження), не розкриваючи відповіді. Час на відповідь визначається ведучим залежно від змісту відповіді.

Аналіз результатів заняття. Наприкінці заняття науково-педагогічний працівник повинен підвести підсумок вивченої теми та вказати на значення застосованого інтерактивного методу навчання.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти надається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом заняття. Оцінки за результатами використання інтерактивного методу навчання «Незакінчені речення» виставляються

в журнал обліку роботи академічної групи після перевірки відповідей здобувачів вищої освіти.

Оцінюється:

- повнота та вміння викладати у відповіді на запропоноване завдання;

- логічність і послідовність викладання своїх позицій.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- метод дає змогу закріпити здобуті знання, що стосуються теми;

- ефективний у великих групах – дозволяє визначити рівень знань кожного з присутніх в аудиторії.

Труднощі під час проведення:

- відсутність можливості здобувача вищої освіти аргументувати й обґрунтовувати погляду, висловлювати свої думки;

- під час застосування методу немає будь-якої дискусії.

2.7. Тема «Право інтелектуальної власності»

Застосуємо інтерактивний метод «Карусель» під час практичного заняття з теми «Право інтелектуальної власності».

Час проведення заняття – 80 хв (30 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 40 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦК України; закони України «Про авторське право і суміжні права», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні».

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор.

Мета застосування методу – одночасно долучити всіх учасників до активної роботи з різними партнерами по спілкуванню для обговорення дискусійних питань.

Учасники. Під час застосування методу залучаються всі учасники академічної групи. Учасниками «Каруселі» є:

Ведучий. Науково-педагогічний працівник виконує роль ведучого. Роль науково-педагогічного працівника в такій «Кару-

селі» полягає в організації та спрямуванні в потрібному напрямі діяльності здобувачів вищої освіти. Він спрямовує обговорення на вирішення головних завдань відповідної теми, а також спільний пошук правильних уявлень про цивільно-правові явища.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні підготуватися до обговорення обраної теми і виявити готовність викласти свої погляди, уважно слухати інших, поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до застосування методу. Найскладнішим є проведення практичного заняття з непідготовленою академічною групою. Якщо академічна група підготовлена на середньому рівні, науково-педагогічному працівнику необхідно зауважити на повне залучення здобувачів вищої освіти до обговорення навчальних питань практичного заняття.

Серед основних труднощів, які можуть виникнути під час проведення такого практичного заняття, можна виокремити:

- відхилення від теми;
- зниження активності;
- неповне висвітлення питання.

Підготовка до проведення практичного заняття із застосуванням інтерактивного методу «Карусель» охоплює:

1. Залежно від того, який вид «Каруселі» використовується, необхідно певним чином розставити стільці та парти (якщо потрібно сформувати два кола). Якщо застосовується «Карусель» без формування внутрішнього та зовнішнього кіл, потрібно лише організувати декілька окремих місць, де працюватимуть групи. Це, наприклад, можуть бути ряди парт в аудиторії як окремі локації для роботи сформованих груп.

2. Якщо формуються кола, то здобувачі вищої освіти, що сидять у внутрішньому колі, розташовані спиною до центру, а в зовнішньому – обличчям. Кожен сидить навпроти іншого.

3. Внутрішнє коло повинне бути нерухомим, а зовнішнє – рухливе. За сигналом ведучого, всі його учасники пересуваються на один стілець вправо і виявляються перед новим партнером. Мета – пройти все коло, виконуючи поставлене завдання.

Перелік ситуаційних завдань для проведення практичного заняття:

Запитання:

1. Об'єкти права інтелектуальної власності.

2. Первісні та похідні суб'єкти права інтелектуальної власності.

3. Об'єкти авторського права.

4. Строк чинності прав інтелектуальної власності.

5. Як співвідносяться авторське право та суміжні права?

6. Назвіть ознаки твору.

7. Які види співавторства Ви знаєте?

8. Чим відрізняється право на винагороду від права наслідування?

Завдання:

1. Видавництво «Нове слово» замовило письменнику Кириленкові П. П. написання роману «Велика земля». Твір мало бути передано видавництву для друку через 6 місяців. Про майбутній випуск твору видавництво дало інформацію до преси, уклало договір з деякими установами про продаж цього твору в надрукованому варіанті до Міжнародного жіночого дня. Однак через хворобу у відведений строк автор роботу над твором не закінчив. У зв'язку з цим видавництво звернулося до суду з позовом про відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду. Кириленко П. П. проти цього заперечував, твердячи, що написання роману є складною творчою працею і не піддається плануванню у часі. Крім того, норми зобов'язального права не поширюються на авторське право.

Вирішіть спір.

2. У пародії на стиль відомого поета пародист указав деякі відомості з його особистого життя, а при її публічному виконанні кривлявся та насміхався. Вбачаючи порушення своїх прав, поет подав позов до суду.

Проаналізуйте наведену ситуацію. Які відносини виникли? Чи порушені права поета?

3. У 2015 році видавництво «Обрій» опублікувало повість Зотова А. А. «Випадок у горах». У червні 2017 року автору стали відомі факти використання його твору без згоди, а саме: невеликий уривок з повісті був зачитаний у літературній програмі по обласному радіо; повість додатково видана тиражем 800 примірників рельєфно-крапковим шрифтом для сліпих та іншим видавництвом; за сюжетом повісті написана п'єса і відбувалася вистава в Харківському театрі юного глядача; уривок з повісті опублікований в одному із літературних журналів і хрестоматії сучасної

української літератури для школярів; видавництво «Новий час» опублікувало повість у перекладі на чеську мову і частину тиражу імпортувало до Чехії; один з інститутів виготовив 50 примірників твору для використання в навчальному процесі. Водночас у деяких місцях твір переривався коментарями стосовно літературних прийомів та образів, які застосовував автор.

Підготуйте письмові відповіді на поставлені запитання і поясніть на цьому прикладі межі дії авторського права.

4. Протягом двох років власник патенту Пантелеймонів Т. В. відмовлявся від неодноразових пропозицій дати дозвіл на використання винаходу. Зацікавлений у використанні винаходу машинобудівний завод звернувся в суд із заявою про надання йому примусової ліцензії на використання винаходу.

Яке рішення повинен прийняти суд?

Спільно з учасниками заняття потрібно з'ясувати особливості права інтелектуальної власності, відповідно до запропонованих фабул, які шляхи вирішення вказаних спорів.

Ведучий може запропонувати обговорити також інші завдання.

Проведення заняття. Практичне заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять. Слід розглянути теоретичні питання: поняття права інтелектуальної власності; джерела правового регулювання відносин, пов'язаних з інтелектуальною діяльністю; зміст права інтелектуальної власності; поняття й ознаки твору; об'єкти, що охороняються авторським правом; суб'єкти авторських прав; регулювання суміжних прав.

Після обговорення основних питань теми ведучий просить усіх учасників зайняти місця і пояснює їм, як буде організовано весь процес. Далі науково-педагогічний працівник пропонує учасникам залежно від варіанту «Каруселі» або передавати аркуш паперу з підготовленим завданням у порядку каруселі, або змінювати партнерів, якщо формувалися внутрішнє та зовнішнє коло. Учасники можуть користуватися записами, роблячи необхідні нотатки. Коли «Карусель» робить один оберт, учасники можуть узагальнити матеріали.

Після перегляду одержаних відповідей до всіх питань практичного завдання науково-педагогічний працівник підводить підсумки. Водночас він визначає ступінь досягнення мети

практичного заняття, його науковий рівень і відзначає активність здобувачів вищої освіти.

Аналіз результатів заняття. Підведення підсумків, зіставлення мети заняття з отриманими результатами.

Оцінюється:

- рівень активності учасників груп;
- знання норм матеріального та процесуального права;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати думку;
- вміння використовувати матеріали наукових статей, журналів та інших джерел;
- уміння виокремити головне.

Враховується:

- ступінь комунікабельності;
- тактовність;
- правильність застосування термінів і законів;
- уміння слухати та відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом дискусії. Практичне заняття завершується виставленням оцінок у журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- обговорення проблеми з діаметрально протилежних позицій на основі збирання інформації з відповідної теми;
- здійснення інтенсивної перевірки обсягу й глибини здобутих здобувачами вищої освіти знань;
- розвиток навичок аргументувати власну позицію.

Труднощі під час застосування методу:

- нестандартизована ситуація збору даних;
- неможливість сформувати репрезентативну вибірку учасників дискусії.

2.8. Тема «Зобов'язальне право. Загальні положення»

Продемонструємо застосування інтерактивного методу навчання «Діалог» під час практичного заняття з теми «Зобов'язальне право. Загальні положення».

Час проведення заняття – 80 хв (50 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 20 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦК України; ГК України; закони України «Про заставу», «Про іпотеку», «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань», «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», «Про нотаріат», інші джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор, аркуш паперу для кожної підгрупи, фліпчарти.

Мета застосування методу – розвинути інтелектуальний, творчий потенціал здобувачів вищої освіти, їх уміння, навички ведення дискусії, практичного мислення.

Учасники. Під час використання методу залучаються всі присутні здобувачі вищої освіти академічної групи. Учасниками є:

Ведучий. Науково-педагогічний працівник виконує роль ведучого.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні бути готовими стисло сформулювати свою позицію на запропоноване завдання у формі продовженого речення.

Підготовка до застосування методу. Підготовка до проведення практичного заняття полягає у розробці та визначенні переліку ситуаційних завдань, які пропонуватиметься вирішити здобувачам вищої освіти.

Перелік ситуаційних завдань для застосування методу навчання «Діалог»:

1. Корабльов уклав договір позики з Іщенко, на підставі якого передав останньому 1000 доларів США на строк 3 місяці. При укладенні угоди був присутній їх спільний друг Щепанько, який запевнив Корабльова, що Іщенко поверне борг учасно, і що він, Щепанько, поручається за нього. Через три місяці Іщенко борг не повернув. Корабльов звернувся до Щепанька як до поручителя з проханням повернути борг. Водночас він зазначив, що якби Щепанько не поручився за Іщенка, він ніколи б не позичив йому таку велику суму.

Вирішіть справу.

2. До суду звернувся Петров із позовною заявою до Іванової з вимогою стягнути з відповідачки подвійну суму переданого завдатку. Із матеріалів справи виявилось, що 1 липня 2015 р. позивач і відповідачка уклали письмовий договір, відповідно до якого відповідачка в термін до 1 жовтня 2015 р. зобов'язана була прийняти спадщину (житловий будинок), що залишилася після її батька, оформити всі необхідні документи на будинок

та не пізніше вказаного в договорі терміну продати позивачу вказаний будинок. Після підписання договору позивач видав відповідачці суму в розмірі 10 000 грн, що було оформлено розпискою у присутності свідків. В розписці було вказано, що Іванова отримала вказану суму як завдаток за будинок, який згодом буде нею проданий. Загальна вартість будинку встановлювалася у розмірі 200 000 грн. Проте договір купівлі-продажу будинку так і не був укладений, у зв'язку з чим Петров звернувся до суду з вимогою стягнути з відповідачки подвійну суму завдатку.

Вирішіть справу.

3. Між підприємствами «Таврида» та «Міраж» був укладений договір позики, відповідно до якого підприємство «Таврида» передало підприємству «Міраж» грошову суму в розмірі 100 000 грн. Строк повернення грошей у договорі не було визначено. На забезпечення виконання підприємством «Міраж» свого зобов'язання з повернення грошей підприємство «Таврида» уклало договір поруки з ТОВ «Колос». Через шість місяців після укладення договору позики підприємство «Таврида» звернулося до ТОВ «Колос» із вимогою про повернення грошей, позичених підприємством «Міраж». Директор ТОВ «Колос» відмовився сплачувати гроші, зазначивши, що спершу підприємство «Таврида» повинно було звернутися до основного боржника, підприємства «Міраж». Представник підприємства «Таврида» аргументував вимогу тим, що, оскільки іншого не передбачено договором поруки, поручитель і боржник відповідають перед кредитором як солідарні боржники, а отже, кредитор управі звернутися з вимогою про сплату грошей до будь-кого з них.

Хто має рацію в цьому спорі?

4. Шаповал уклав з банком договір позики під заставу нерухомого майна – житлового будинку, що належить заставодавцеві на праві приватної власності. Водночас банк запропонував Шаповалу укласти договір купівлі-продажу, враховуючи просту процедуру реєстрації порівняно з іпотекою. Банк запевнив, що інтереси Шаповала будуть належно дотримані, адже в договорі купівлі-продажу буде зазначена умова, згідно з якою банк здійснить продаж житлового будинку лише, якщо Шаповал не виконає своєчасно свої зобов'язання.

Проаналізуйте правовідносини, що склалися між контрагентами. Чи можна порадити Шаповалу прийняти пропозицію банку?

5. Між комерційним банком і ТОВ було укладено договір позики строком на два роки із виплатою процентів. Із метою забезпечення виконання зобов'язання сторонами був укладений договір застави майна, що належить третій особі – приватному підприємцеві. ТОВ не змогло вчасно виконати свої зобов'язання, тому банк звернувся до господарського суду із заявою про звернення стягнення на предмет застави. Господарський суд прийняв рішення про примусове стягнення суми боргу за договором позики з товариства та приватного підприємця в рівних частках.

Дайте юридичну оцінку рішенням суду. Як заставадержатель-кредитор може задовольнити свої вимоги?

6. Між продавцем і покупцем було укладено договір купівлі-продажу жилого будинку. Договір був нотаріально посвідчений і право власності на майно – зареєстроване. Продавець зобов'язався звільнити помешкання в місячний строк і виписатися з нього, але своє зобов'язання не виконав, посилаючись на те, що у нього немає іншого помешкання, де він міг би жити. Покупець звернувся за порадою до юридичного консультанта, який роз'яснив йому, що він не має права вимагати виселення продавця, адже внаслідок цього буде порушено конституційне право останнього на житло. Консультант порадив покупцеві примусово взяти з будинку яку-небудь цінну річ і не віддавати її продавцеві доти, доки той не звільнить помешкання.

Дайте правову оцінку консультації. Чи виникло у покупця право на притримання речі? Як покупець може задовольнити свої законні інтереси?

Науково-педагогічний працівник може запропонувати здобувачам вищої освіти також інші ситуаційні завдання.

Проведення заняття. Заняття розпочинається з обговорення питань, що включені до планів проведення практичного заняття, зокрема розглядаються поняття, види, підстави виникнення цивільно-правових зобов'язань; строк, місце та спосіб виконання зобов'язання.

Після обговорення зазначених питань практичного заняття, питання «способи забезпечення виконання зобов'язань» обговорюються за допомогою інтерактивного методу «Діалог».

Ведучий формує малі групи по 5–6 здобувачів вищої освіти, одну групу необхідно сформувати із здобувачів з вищою успішністю. Остання група виконуватиме роль експертів.

Кожній малій групі пропонується спільне для всіх завдання, яке групи виконують упродовж 5–10 хв. Група експертів формує свій варіант виконання завдання, стежить за роботою інших малих груп і контролює час.

Після завершення роботи представники від кожної малої групи на аркушах паперу роблять підсумковий запис і презентують свій варіант відповіді. Експерти фіксують спільні ідеї та відповіді.

Після завершення презентацій малих груп експерти пропонують узагальнену відповідь на поставлене завдання. Малі групи разом із науково-педагогічним працівником обговорюють і доповнюють її.

Аналіз результатів заняття. Наприкінці заняття науково-педагогічний працівник повинен підвести підсумок, прокоментувати рівень знань, ступінь володіння навичками ведення дискусії та практичного мислення, активність здобувачів вищої освіти й рівень знань законодавства.

Оцінюється:

- чіткість подання своєї позиції;
- логічність і послідовність викладу своїх позицій;
- правильність розв’язання ситуаційного завдання;
- відповідність відповідей представників малих груп відповіді групи експертів.

Враховується:

- рівень активності учасників під час діалогу (обговорення ситуаційного завдання після відповіді групи експертів);
- уміння аргументувати й обґрунтовувати думки;
- вміння дискутувати;
- впевненість і сміливість;
- вміння слухати та погоджуватися з критичними зауваженнями.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- метод дає змогу закріпити здобуті за темою знання;
- ефективний у великих групах – дозволяє визначити рівень знань кожного з присутніх в аудиторії;
- можливість бути рівноправним суб’єктом навчання, впливати на характер своєї пізнавальної діяльності.

Труднощі під час проведення:

- відсутність засад рівності при формуванні малих груп на сильну (група експертів) і слабші;

– вплив груподинамічних закономірностей: небезпека монополізації дискусії лідером малої групи. Відсутність можливості інших здобувачів вищої освіти цієї групи аргументувати й обґрунтовувати свій погляд, висловлювати свої думки.

2.9. Тема «Цивільно-правовий договір»

Застосуємо інтерактивний метод навчання «Імітація» під час практичного заняття з теми «Цивільно-правовий договір», зокрема порядку укладення договору.

Час проведення заняття – 80 хв (30 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 20 хв – використання методу; 20 хв – складання документів; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦК України; зразки типових договорів.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор.

Мета застосування методу – відобразити вчинення юридичної дії, активізувати інтелектуальну діяльність здобувачів вищої освіти.

Учасники імітації. Під час застосування інтерактивного методу навчання можуть залучатися 5–10 осіб. Учасниками є:

Ведучий. Науково-педагогічний працівник зазвичай виконує роль ведучого. Він спрямовує учасників на виконання вимог цивільного законодавства стосовно порядку укладення цивільно-правового договору. Ведучим може бути обрано здобувача вищої освіти, який виконуватиме відповідну роль.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі), які вступають у договірні відносини відповідно до визначених ситуаційних завдань.

До інтерактивного методу можна залучити декількох осіб як експертів, визначивши їх роль у цьому інтерактивному методі. Це може бути обговорення в кінці заняття дотримання учасниками договірних відносин вимог цивільного законодавства щодо порядку укладення договору.

Підготовка до застосування методу. Проведення заняття з використанням запропонованого інтерактивного методу

передбачає визначення ролей учасників імітації відповідно до запропонованого ситуаційного завдання.

Умови, які не зазначені у завданні, визначаються учасниками самостійно. До імітації залучається до 10 осіб.

Перелік ситуаційних завдань для проведення імітації:

1. Березовський Андрій, який проживає у м. Львові та діючи через свого представника Бойка Анатолія, вирішив придбати картину художника Айвазовського. Знайшовши відповідне оголошення в Інтернеті, Березовський з'ясував, що продавець Сидорук Ігор проживає у м. Києві. В телефонному режимі узгодити всі деталі договору не було можливим, через що Сидоруку Ігорю був скерований факс із пропозицією укласти договір із зазначенням строку для відповіді. Відповідь зі згодою продати картину була надана із запізненням.

Через тиждень Бойко Анатолій запропонував Сидоруку Ігорю знизити ціну на картину на 25%, на що останній одразу погодився, проте, подумавши п'ять днів, вирішив ціну знизити, але лише на 10%.

Варіанти розвитку ситуації:

а) Бойко А., отримавши згоду на зниження ціни на 25%, перерахував кошти на запропонований продавцем рахунок у банківській установі;

б) Бойко А. погодився на зниження вартості картини на 10%. Переславши кошти на банківський рахунок, Сидорук І. надіслав картину поштовою організацією «Нова пошта». Картина в дорозі була пошкоджена;

в) Бойко А., отримавши картину, виявив її підробку. З'ясувалося, що картина була копією відомого твору мистецтва «Чорне море»;

г) сторони під час укладення договору купівлі-продажу картини спілкувалися в телефонному режимі й уклали договір в усній формі;

г) Бойко Анатолій, діючи всупереч інтересів довірителя Березовського Андрія, запропонував продавцю Сидоруку Ігорю значно вищу ціну, ніж це було обумовлено у довіреності.

Змодельуйте та вирішіть ситуацію.

2. Постачальник ТзОВ «Дорра» та Покупець АТ «Львівжитлобуд» уклали договір поставки пластикових труб та металопродукції залізничним транспортом.

Варіанти розвитку ситуації:

а) ціна в договорі не була визначена. Строк поставки – через три місяці після укладення договору. Коли підійшов строк поставки продукції, ціна на неї у зв'язку із зміною кон'юнктури ринку виросла вдвічі. Постачальник вимагає оплатити продукцію за ціною, яка є на день поставки. Покупець погоджується оплатити продукцію за ціною, яка існувала на момент укладення договору;

б) після поставки вантажу в пункт призначення з'ясувалося, що частина вантажу (пластикові труби) була пошкоджена;

в) після поставки вантажу в пункт призначення з'ясувалося, що частини вантажу, що зазначалася у супровідних документах, не було.

Змодельуйте та вирішіть ситуацію.

Науково-педагогічний працівник може запропонувати здобувачам вищої освіти також інші ситуаційні завдання.

Проведення заняття. Практичне заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять. Необхідно розглянути: поняття, ознаки та види цивільно-правових договорів; зміст договору, порядок і момент його укладення; зміну та розірвання цивільно-правового договору.

Після обговорення основних питань теми ведучий визначає ролі учасників інтерактивного методу та вибирає ситуаційне завдання для імітації. Декілька осіб призначаються експертами, які критично аналізуватимуть дотримання вимог законодавства, порядок і зміст змодельованої ситуації.

Науково-педагогічний працівник дає чіткі вказівки для учасників. Наприклад, самостійно придумати умови, яких не вистає у задачі; керуватися Главою 53 ЦК України «Укладення, зміна та розірвання договору»; звернути увагу на інститут цивільного права «Представництво та довіреність»; врахувати можливість визнання укладеного договору недійсним і його правові, майнові та додаткові наслідки тощо.

Роздавши опис ситуації, ведучому необхідно переконатися у тому, чи розуміють учасники суть завдання та порядок застосування інтерактивного методу. Потрібно бути готовим спрямовувати розвиток ситуації у потрібному напрямі.

Після цього присутнім на занятті надається час (до 5 хв) для підготовки. Активним учасникам (які будуть змодельовувати

ситуацію) можна дозволити під час підготовки використовувати сторонню допомогу товаришів.

Науково-педагогічний працівник може залежно від розвитку ситуації змодельовати додаткові обставини й умови, слідкуючи за часом. Моделювання ситуації потрібно завершити тоді, коли виступили призначені експерти та проаналізовано відповідність змодельованої ситуації вимогам цивільного законодавства.

У кінці заняття присутні в аудиторії здобувачі вищої освіти повинні підготувати запропоновані документи. Це можуть бути такі документи, як договір оферти купівлі-продажу, повідомлення про акцепт, лист про зміну (розірвання) договору тощо.

Аналіз результатів заняття. Наприкінці заняття науково-педагогічний працівник повинен обговорити зі здобувачами вищої освіти хід групової роботи, прокоментувати рівень знань активних учасників імітації й їх критиків.

Оцінюється:

- рівень активності учасників;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати думку;
- логічність і послідовність викладу своїх позицій;
- знання вимог цивільного законодавства.

Враховується:

- уміння дискутувати;
- упевненість і сміливість;
- вміння слухати та відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом заняття. Науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- метод відтворює реальні ділові ситуації;
- формується вміння висловлювати свої думки;
- перевіряються вміння та навички здобувачів вищої освіти,

знання норм матеріального права.

Труднощі під час проведення:

– метод навчання не ефективний у великих групах, оскільки до його проведення залучається лише частина здобувачів вищої освіти;

– взаємна критика учасників інтерактивного методу з боку пасивних учасників, які не залучені до імітації.

2.10. Тема «Загальні положення про недоговірні зобов'язання. Зобов'язання з односторонніх дій»

Продемонструємо застосування методу **«Незакінчені речення»** під час практичного заняття з теми **«Загальні положення про недоговірні зобов'язання. Зобов'язання з односторонніх дій»**.

Час проведення заняття – 80 хв (60 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 15 хв – застосування методу; 5 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦК України; ГК України; ЗК України; закони України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», «Про нотаріат», «Про Державний земельний кадастр» тощо.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор, аркуш паперу для кожного здобувача вищої освіти.

Мета застосування методу – закріпити здобуті знання; розвинути практичне мислення; навчити логічно мислити та швидко знаходити правильну відповідь.

Учасники. Під час застосування методу залучаються всі здобувачі вищої освіти академічної групи. Учасниками є:

Ведучий. Ним є науково-педагогічний працівник.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Вони повинні бути готовими стисло сформулювати свою позицію стосовно запропонованого завдання у формі продовженого речення.

Підготовка до застосування методу. Науково-педагогічний працівник, готуючись до заняття, складає декілька незакінчених речень, які стосуються теми. Формуючи завдання, необхідно врахувати, що відповіді здобувачів вищої освіти повинні бути стислими та чіткими. Завдання не мають бути переобтяжені проблемними запитаннями, а містити початок норми, правила, положення, які мають бути продовжені. Доцільно спершу формулювати легші завдання, а далі – тяжчі. Можна встановити декілька рівнів складності та критерії оцінювання відповідей присутніх.

Запропонуємо до обраної теми перелік завдань для застосування цього методу:

Продовжіть речення:

1. Особа має право публічно пообіцяти винагороду (нагороду) за передання їй відповідного результату, а саме:

2. Обіцянка винагороди є публічною, якщо вона сповіщена у ...

3. У сповіщенні публічної обіцянки винагороди мають бути визначені ...

4. У разі публічної обіцянки винагороди завдання, яке належить виконати, може стосуватися разової дії або

5. У разі публічної обіцянки винагороди для виконання завдання може бути встановлений строк (термін). Якщо строк (термін) виконання завдання не встановлений, воно вважається чинним протягом

6. Особа, яка публічно обіцяла винагороду, має право змінити завдання та ...

7. Особа, яка розпочала виконання завдання, у зв'язку із зміною завдання має право вимагати ...

8. Якщо у зв'язку зі зміною умов надання винагороди виконання завдання втратило інтерес для особи, яка розпочала його виконання до зміни умов, ця особа має право на ...

9. Якщо таке завдання було виконане декількома особами одночасно, винагорода ...

10. Конкурс (змагання) має право оголосити засновник конкурсу, яким може бути ...

11. Конкурс оголошується публічно через ...

12. Закритий конкурс – це ...

13. Предметом конкурсу може бути ...

14. Істотними умовами оголошення конкурсу є ...

15. До якого моменту засновник конкурсу має право змінити його умови?

16. Який порядок оголошення про зміну умов конкурсу ...

17. Якщо у зв'язку зі зміною умов конкурсу участь у ньому для особи втратила інтерес або стала неможливою, ця особа має право на ...

18. Засновник конкурсу має право відмовитися від його проведення, якщо ...

19. Хто вважається переможцем конкурсу?

20. Який порядок оголошення результатів конкурсу?

21. Чи можуть результати конкурсу оскаржуватися заінтересованою особою?

22. Хто приймає рішення за наслідками оцінювання результатів інтелектуальної, творчої діяльності, які подані на конкурс?

23. Якщо предметом конкурсу був результат інтелектуальної, творчої діяльності, засновник конкурсу має право на подальше їх використання лише за згодою ...

24. Засновник конкурсу має переважне право перед іншими особами на укладення з переможцем конкурсу договору про...

25. Чи припиняє право власності на річ подання учасником речі на конкурс?

26. Умова конкурсу, за якою засновник конкурсу не повертає його учаснику річ, подану на конкурс, є ...

27. Засновник конкурсу може залишити у себе річ, подану на конкурс, лише за згодою ...

28. Якщо учасник конкурсу протягом місяця від дня оголошення його результатів не пред'явив вимогу про повернення йому речі, поданої на конкурс, вважається, що засновник конкурсу має право ...

29. Учасник конкурсу має право будь-коли пред'явити вимогу про ...

30. Чи може засновник конкурсу набути право власності на річ за набувальною давністю?

31. У яких випадках засновник конкурсу може відмовити у присудженні призових місць за результатами конкурсу?

Науково-педагогічний працівник може сформулювати присутнім також інші питання.

Проведення заняття. Практичне заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять. Це: поняття, види і характеристика публічної обіцянки винагороди; вчинення дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення; рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи; зобов'язання, що виникають унаслідок безпідставного придбання або збереження майна.

Після обговорення головних питань теми ведучий за допомогою мультимедійного проектора виводить на екран по одному твердженню (питанню), яке здобувачі вищої освіти повинні продовжити (дати відповідь) на підписаних аркушах паперу. Науково-педагогічний працівник може уточнювати питання, не даючи відповіді. Час на відповідь визначається ведучим залежно від його змісту.

Аналіз результатів заняття. Наприкінці заняття науково-педагогічний працівник повинен підвести підсумок вивченої теми та вказати на значення застосованого інтерактивного методу навчання. Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом заняття. Оцінки за результатами застосування інтерактивного методу навчання «Незакінчені речення» виставляються в журнал обліку роботи академічної групи після перевірки відповідей здобувачів вищої освіти.

Оцінюється:

- повнота й вміння викладати відповіді на запропоноване завдання;
- логічність і послідовність викладу своїх позицій.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- метод дає змогу закріпити здобуті за темою знання;
- ефективний у великих групах – дозволяє визначити рівень знань кожного з присутніх у аудиторії.

Труднощі під час проведення:

- відсутність можливості здобувача вищої освіти аргументувати й обґрунтовувати погляд, висловлювати свої думки;
- під час застосування методу немає будь-якої дискусії.

2.11. Тема «Загальні положення про відшкодування шкоди»

Продемонструємо застосування інтерактивного методу «**Анкета 5 з 25**» під час практичного заняття з теми «**Загальні положення про відшкодування шкоди**».

Час проведення заняття – 80 хв (30 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 40 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦК України; Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 року № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого

2009 року № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», інші джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор, анкети.

Мета застосування методу – закріпити здобуті на лекції знання; навчити логічно мислити та швидко знаходити правильну відповідь, відкидаючи другорядну; вдосконалювати навички роботи в малих групах, формувати комунікативну культуру та розвивати практичне мислення.

Учасники. Під час застосування методу залучаються всі присутні здобувачі вищої освіти академічної групи. Його учасниками є:

Ведучий. Науково-педагогічний працівник зазвичай виконує роль ведучого.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні опрацювати питання анкети самостійно, після чого проаналізувати їх у малих групах і запропонувати свої ідеї та пропозиції.

Підготовка до застосування методу. Науково-педагогічний працівник, готуючись до заняття та застосування методу «5 з 25», складає та розмножує анкету для кожного здобувача вищої освіти. Анкета може містити від 15 до 25 тверджень (ідей, думок, варіантів розвитку ситуації), частина з яких є хибною або частково правильною (неповною, неточною, суперечливою). Наприклад, в анкеті можна зазначити такі твердження:

«1. Цивільно-правова відповідальність настає лише за наявності вини.

2. Підставою цивільно-правової відповідальності є факт заподіяння матеріальної шкоди.

3. Підставою цивільно-правової відповідальності є факт заподіяння майнової шкоди.

4. Підставою цивільно-правової відповідальності є факт заподіяння майнової, матеріальної та моральної шкоди.

5. Цивільно-правова відповідальність може наставати за відсутності протиправної дії.

6. Цивільно-правова відповідальність допускає відповідальність за дії інших осіб.

7. Цивільно-правова відповідальність може наставати за відсутності заподіяної шкоди тощо».

Щоб ефективно застосувати інтерактивний метод 20–25% тверджень мають бути цілком правильними.

Не обов'язково, щоб усі анкети були однакові. Науково-педагогічний працівник може запропонувати декілька варіантів анкети. Важливо, щоб анкети були розроблені за однією тематикою, наприклад, «Умови та підстави відшкодування майнової шкоди», «Відшкодування моральної шкоди», «Відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист» тощо.

Запропонуємо анкету для використання інтерактивного методу навчання «5 з 25»:

Анкета «Відшкодування моральної шкоди»

1. Моральна шкода полягає у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з втратою роботи.

2. Моральна шкода полягає у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з ушкодженням здоров'я.

3. Моральна шкода полягає у фізичному болю, якого фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо членів її сім'ї.

4. Моральна шкода полягає в переживаннях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із пошкодженням майна близьких родичів.

5. Моральна шкода полягає у приниженні ділової репутації юридичної особи.

6. Моральна шкода полягає у приниженні честі та гідності фізичної особи.

7. Для визначення розміру страждань особи призначається експертиза.

8. Моральна шкода може відшкодовуватися юридичній особі.

9. Розмір відшкодування моральної шкоди нормативно визначений.

10. Розмір відшкодування моральної шкоди встановлює суд.

11. Моральна шкода може відшкодовуватися майном.

12. При визначенні розміру відшкодування моральної шкоди враховуються вимоги розумності, справедливості та добросовісності.

13. Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди.

14. Моральна шкода пов'язана з розміром майнового відшкодування.

15. Моральна шкода може відшкодовуватися у добровільному порядку.

16. Моральна шкода відшкодовується в повному обсязі.

17. Моральна шкода не має економічного змісту.

18. Моральна шкода відшкодовується лише у випадках, передбачених законом.

19. Право на відшкодування моральної шкоди мають особи публічного права.

20. Максимальний розмір відшкодування моральної шкоди встановлений законом.

21. Моральна шкода може відшкодовуватися у договірних зобов'язаннях.

22. Відшкодування моральної шкоди в договірних правовідносинах може здійснюватися, якщо умови про відшкодування прописані в укладеному договорі.

23. При невиконанні договірних зобов'язань особа має право звернутися до суду з вимогою про відшкодування моральної шкоди.

24. Особа звільнятиметься від відповідальності за відшкодування моральної шкоди, якщо доведе, що шкоду заподіяно не з її вини.

25. Моральна шкода відшкодовується особі лише за наявності вини заподіювача шкоди.

Науково-педагогічний працівник може запропонувати здобувачам вищої освіти також інші варіанти анкети, в тому числі й з меншою кількістю тверджень.

Проведення заняття. Практичне заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять. Необхідно опрацювати питання: делікт як підстава притягнення до недоговірної відповідальності; елементи деліктного зобов'язання: суб'єкти, об'єкти, зміст; підстави деліктної відповідальності; обставини, які звільняють від майнової відповідальності (необхідна оборона, самозахист); обставини, які виключають майнову відповідальність (казус, непереборна сила); відшкодування моральної шкоди.

Після обговорення основних питань теми науково-педагогічний працівник роздає присутнім анкети та пропонує їх

підписати. Встановлюється час для розв'язання анкети (наприклад, 10 хв). Кожен із учасників повинен спершу самостійно, без консультації з іншими особами, вибрати 5 відповідей (варіантів, ідей), котрі вважає найвдалішими у конкретній ситуації.

Після цього ведучий поділяє академічну групу на малі групи з 5–7 учасниками і роздає по одній анкеті в кожную групу. Анкети мають бути ті ж самі, що вирішувалися на попередньому етапі. Тут слід врахувати, щоб групи були сформовані за однаковою тематикою анкет. Не можна включати в групу осіб, які розв'язували анкети за різними темами. Кожна група підписує свою анкету. Завдання для учасників малої групи – спільно вибрати п'ять відповідей (варіантів, ідей).

Оскільки питання анкети є відомими для учасників малої групи, час на відповіді можна запропонувати менший (наприклад, 5 хв).

Після розв'язання анкет кожна група протягом 3–5 хв оголошує свої результати. Ведучий відповідей здобувачів вищої освіти не коментує, однак просить представників груп про короткий коментар до обраних варіантів.

Якщо з анкети під час презентації обрано неповне твердження (ідею, думку, варіант відповіді), воно зараховується як правильне у разі його доповнення. Водночас науково-педагогічний працівник звертає увагу малої групи на абсолютно правильні твердження, які не були запропоновані. Це враховуватиметься під час виставлення оцінок у журнал обліку академічної групи.

Аналіз результатів заняття. Наприкінці заняття науково-педагогічний працівник повинен підвести підсумок, прокоментувати рівень знань, ступінь володіння навичками дискусії. Можна обмежитись обговоренням роботи кожної малої групи.

Оцінюється:

- рівень активності учасників у підгрупах;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати думку;
- чіткість, логічність і послідовність подання своєї позиції.

Враховуються:

- результати вирішення здобувачами вищої освіти першої запропонованої анкети;
- варіанти відповідей (ідей) під час презентації малими групами й їх повнота;
- уміння дискутувати й аргументувати свою позицію під час представлення своїх результатів.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом заняття.

Після підведення підсумку науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи. Оцінки можна виставити після ознайомлення з результатами всіх індивідуальних анкет учасників.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- метод дає можливість брати участь кожному учаснику команди;
- дозволяє інтегрувати в єдине велику групу, складену з декількох малих;
- дає змогу визначити рівень знань кожного з присутніх у аудиторії.

Труднощі під час проведення:

- метод ефективно застосовувати там, де є велика частка можливих варіантів розвитку ситуації, чи значна кількість особливостей (властивостей) визначеного об'єкта.

2.12. Тема «Окремі види деліктних зобов'язань»

Продемонструємо один із варіантів проведення дискусії під час практичного заняття з теми **«Окремі види деліктних зобов'язань»**. У цьому випадку ми проведитимемо **керовану дискусію**.

Час проведення заняття – 80 хв (30 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до дискусії; 40 хв – проведення дискусії; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦК України; закони України «Про порядок відшкодування шкоди, заподіяної громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції», «Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 року № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди».

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор.

Мета застосування методу – закріпити здобуті на лекції знання; навчити логічно мислити та швидко знаходити правильну відповідь; удосконалити навички відстоювання своєї думки; формувати вміння застосовувати здобуті знання на практиці.

Учасники дискусії. У дискусії бере участь максимальна кількість присутніх в групі, які хочуть висловитися. Учасниками дискусії є:

Ведучий. Ефективність дискусії найбільше залежить від ведучого. Немодерована дискусія може перетворитися на беззмістовну розмову, з якої нічого не виникає; буває, що вона перетворюється на сварку або, незважаючи на багато цікавих формулювань, здебільшого учасники не запам'ятали, про що йшлося на початку. Ведучий відповідає і за зміст дискусії, і за те, щоб весь необхідний матеріал був обговорений і продискутований.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні підготуватися до обговорення обраної теми й виявити готовність викласти свої погляди, уважно слухати інших і чути, про що говорять доповідачі, поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до дискусії. Щоб дискусія була корисною, її слід якісно підготувати. Підготовку до дискусії можна розпочати наприкінці попереднього практичного заняття або під час проведення позааудиторної консультації.

Планувати обговорення тієї чи іншої проблеми доцільно в групах із 10–25 осіб. Якщо в аудиторії більше осіб – доцільно поділити учасників на підгрупи, щоб полегшити обговорення та забезпечити вільний обмін ідеями. Потрібно завчасно передати основні інформативні матеріали, пояснити учасникам завдання і як над ним працювати. Можна також розіслати матеріали за допомогою соціальних мереж чи інших засобів комунікації, створивши попередньо відповідну тематичну групу.

Під час планування дискусії науково-педагогічний працівник повинен також враховувати час, необхідний для проведення дискусії, його узгодженість з іншими видами роботи під час навчального заняття; місце, яке має давати можливість створювати оптимальні умови для обговорення учасниками дискусії проблеми; матеріали, необхідні для роботи учасників групи; вміння

учасників працювати в групі. Також науково-педагогічний працівник може повідомити учасникам фабули завдань, при вирішенні яких застосовуватиметься дискусія.

Запорукою успішності дискусії є її чітка організація. Складання плану дозволяє організувати і збирання учасниками необхідної інформації, і проведення дискусії. Важливим є також добре продумане й ефективно здійснене керівництво ходом дискусії з боку науково-педагогічного працівника: надання здобувачам вищої освіти часу на обміркування питань; утримання від невизначених питань і питань подвійного змісту; зміна напрямку думок учасників у разі їх відхилення від основної теми і мети дискусії; пояснення виступів учасників дискусії системою уточнювальних питань; попередження надмірних узагальнень; заохочення учасників до поглиблення думок тощо.

Перелік ситуаційних завдань для проведення дискусії.

1. 5 березня 2016 року вироком місцевого суду гр. Петрика В. В. засудили до позбавлення волі за ч. 1 ст. 209 КК України строком на три роки з конфіскацією майна. Постановою апеляційного суду від 29 вересня 2017 року вирок суду було скасовано і справу закрито за відсутності складу злочину. Однак у гр. Петрика В. В. було конфісковано і реалізовано автомобіль «Nubira», вартістю 68 тис. грн, конфісковано грошові кошти, вклад до Ощадбанку на суму 10 тис. грн, втрачено заробіток за період із 5 березня 2016 року по 30 вересня 2017 року у розмірі 18 тис. грн.

Визначте цивільно-правові наслідки цієї ситуації.

2. 5 грудня 2016 року під час виконання трудових обов'язків загинув гр. Мікша О. П. Нещасний випадок стався на території підприємства «Електропромсервіс» із вини відповідача. Згідно з актом про нещасний випадок 5 грудня 2016 року, трагічна смерть Мікши О. П. пов'язана з порушенням адміністрацією правил техніки безпеки та технічних недоліків електродвигуна. Підприємство відмовилось відшкодувати шкоду сім'ї годувальника. Дружина померлого звернулась до суду. Сім'я померлого складається з дружини, яка не працює і доглядає за десятирічною донькою, сина (20 р.), який працює будівельником і батьків пенсійного віку. Середньомісячний заробіток померлого становить 3800 грн. Встановіть коло осіб, які мають право на відшкодування шкоди через смерть годувальника і розмір відшкодування.

Чи можуть дружина, діти або батьки вимагати компенсації моральної шкоди з приводу втрати годувальника? Які граничні розміри компенсації моральної шкоди? Вирішіть спір.

3. 20 квітня 2016 року гр. Василенко І. В., повертаючись із роботи, у дворі будинку № 4 побачив чоловіка, який лежав на асфальті. Переконавшись, що у нього відсутні ознаки життя, він повідомив про це працівників поліції. Того ж дня гр. Василенко І. В. затримали, а 23 квітня 2016 року за поданням слідчого він був заарештований Оболонським районним судом м. Києва і йому пред'явили обвинувачення у вчиненні умисного вбивства, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України. 21 вересня 2016 р. відносно нього кримінальне провадження було закрито за відсутності в його діях складу злочину. Гр. Василенко І. В., зважаючи на те, що був позбавлений права на навчання (він був студентом II-го курсу навчального закладу) і йому була завдана незаконними діями працівників слідства моральна шкода, звернувся до суду.

Визначте цивільно-правові наслідки цієї ситуації.

Спільно з учасниками дискусії необхідно з'ясувати – які види деліктних зобов'язань можна застосувати до наведених фактів, які особливості недоговірних зобов'язань, шляхи вирішення вказаних спорів.

Проведення заняття. Заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять. Необхідно зауважити на відповідальність за шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду; умови відповідальності за шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю; способи та порядок відшкодування шкоди; відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого.

Якщо підготовка до дискусії не була проведена під час позааудиторної консультації, після обговорення основних питань теми ведучий викладає суть проблеми (в нашому випадку пропонує учасникам розглянути одне з фактичних завдань, які пропонуються для дискусії). Далі учасникам дискусії пропонується по черзі за бажанням висловити свої думки по суті проблеми.

Суттєвим елементом навчання під час застосування дискусії є її вступна частина, оскільки саме в ній створюються емоційний та інтелектуальний настрій учасників дискусії. Це своєрід-

не запрошення до жвавого обговорення встановленої проблеми, яке може бути здійснено у вигляді викладу проблеми, опису конкретного випадку, стимулювання низкою запитань на зразок: «Чому? Що б сталося, якби...?»

Ведучий має зауважити на такі запитання:

- Чи всі учасники дискусії мають нагоду виступити?
- Чи не переривають один одного?
- Чи застосовують принцип активного слухання?
- Чи формулюють свої думки коротко й однозначно?
- Наскільки група прислухається до думки кожного учасника дискусії?
- Як учасники ставляться один до одного, як виражають свої емоції?

Під час дискусії не слід висувати питання, наприклад: хто правий, а хто – ні в тому чи іншому питанні. В центрі уваги має бути ймовірний перебіг (Що було б можливим у разі збігу за тих чи інших обставин? Що могло б відбуватись, якби...? Чи були альтернативні можливості, дії?) Всі вислови учасників дискусії мають стосуватися обговорюваної теми. Ведучий має виправляти помилки й неточності, які допускають учасники дискусії, та спонукати їх робити те саме. Всі твердження здобувачів вищої освіти повинні супроводжуватись аргументацією, обґрунтуванням.

Під час дискусії науково-педагогічний працівник повинен також контролювати поведінку лідерів. Ними можуть бути ті, хто відчуває себе вільно, або ті, хто має ґрунтовніші знання порівняно з іншими. Для таких лідерів варто встановити особливий режим роботи, наприклад, запропонувати їм заздалегідь підготувати запитання або тези, доручити оцінювати навички ведення дискусії іншими. Не треба гальмувати сильних учасників, але їм треба дати можливість навчитися поважати й цінувати погляди і внесок інших.

Мовчазних учасників треба заохочувати висловлювати свої погляди. Їх варто навмисне запитувати, що вони думають із приводу проблеми, яку обговорюють або як би вони вчинили у тій чи іншій ситуації.

Дискусія може завершитися як консенсусом (прийняттям узгодженого рішення), так і збереженням наявних розбіжностей між учасниками дискусії.

Аналіз результатів дискусії. Підведення підсумків, зіставлення мети дискусії з отриманими результатами. Якщо обговорювалася конкретна проблема, на цій стадії озвучують її рішення.

Оцінюється:

- знання норм матеріального та процесуального права;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати думку;
- чіткість подання своєї позиції;
- логічність і послідовність викладу своїх поглядів.

Враховується:

- рівень активності учасників дискусії;
- упевненість і сміливість;
- вміння слухати та відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом дискусії.

Після підведення підсумків науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи.

Узагальнюючи досвід проведення дискусій, слід зазначити такі переваги:

- досягається максимальний рівень активності здобувачів вищої освіти;
- формуються навички висловлювання своїх думок;
- перевіряються вміння та навички здобувачів вищої освіти, знання норм матеріального права;
- підвищується мотивація до навчання;
- досягається максимальний ефект запам'ятовування.

Труднощі під час проведення дискусії:

- неоднакова участь у дискусії всіх учасників;
- вплив груподинамічних закономірностей: небезпека монополізації розмови лідером певної думки.

2.13. Тема «Спадкове право»

Продемонструємо проведення «Брейн-рингу» під час практичного заняття з теми «Спадкове право».

Час проведення заняття – 80 хв (10 хв – підготовка до застосування методу, 65 хв – використання інтерактивного методу; 5 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦК України; Закон України «Про нотаріат»; Постанова Кабінету Міністрів України від 11 травня 2011 року № 491 «Про затвердження Порядку державної реєстрації заповітів і спадкових договорів у Спадковому реєстрі», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 року № 7 «Про судову практику у справах про спадкування».

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор.

Мета застосування методу – закріпити здобуті на лекції знання; навчити логічно мислити і швидко знаходити правильну відповідь; спонукати працювати з першоджерелами та додатковою літературою; формувати вміння застосовувати здобуті знання на практиці; вдосконалити навички командної гри; виховувати інтерес до навчання, бажання поглиблювати знання шляхом самоосвіти.

Учасники. Під час застосування методу залучаються всі учасники академічної групи, а саме:

Ведучий. Ним зазвичай є науково-педагогічний працівник, однак на підготовчому етапі до застосування методу він може доручити цю роль комусь із здобувачів вищої освіти. Роль ведучого є суто організаційною: він надає слово капітанам, членам команд для відповіді й членам журі для оголошення проміжних результатів гри та підводить підсумок заняття.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні підготуватися до обговорення обраної теми і виявити готовність висловити свої погляди, уважно слухати інших і чути, про що говорять доповідачі, поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до «Брейн-рингу». Підготовку до гри потрібно розпочати наприкінці попереднього практичного заняття або під час проведення позааудиторної консультації.

Гра відбувається майже за тими ж правилами, що й звичайна телевізійна інтелектуальна гра «Брейн-ринг». Вона складається з 5 раундів. Виграє той, хто переможе у 3 раундах.

Переможець отримає заохочувальний приз у виді відмінних оцінок за практичне заняття з дисциплін «Цивільне право та процес».

Час на обговорення кожного запитання – 1 хв, але для деяких завдань складнішого рівня цей час можна продовжити до 2 хв.

Причому потрібно застерегти гравців, щоб вони не поспішали давати відповіді на запитання, бо за кожні 3 неправильні відповіді буде знято 1 бал. Окрім того, бали з тієї чи іншої команди можуть бути зняті за шум і підказки.

Сигналом до відповіді буде піднята рука капітана. Тільки він приймає рішення про готовність команди до відповіді, а відповідати може будь-який член команди. Причому свої відповіді на запитання гравцям потрібно чітко обґрунтовувати. За неповну і нечітку відповідь бал не буде зарахований.

Якщо обидві команди не зможуть дати відповіді на запитання або дадуть неправильні, то їм можуть допомогти глядачі. Хто першим підніме руку і дасть правильну відповідь, той зможе заробити для своєї команди 0,5 бали. Тобто вболівальники є теж активними учасниками гри.

Перелік ситуаційних завдань для проведення «Брейн-рингу».

1. Болоболов В. В. і його тесть Петровський А. В. придбали будинок у рівних частках. Після їх смерті претензії на будинок заявили дружини померлих, два сина Болоболова В. В., дві доньки Петровського А. В., брат Петровського А. В. та теща Петровського А. В., яка протягом тривалого часу перебувала на його утриманні.

Визначте коло спадкоємців. Як потрібно поділити спадщину?

2. У померлої Громової А. А. залишилося два дорослих сина – Сергій і Микита. Спадкове майно, що залишилося після смерті Громової А. А., складалося з житлового будинку, дачі та предметів домашньої обстановки й вжитку. Через декілька днів після похорону матері Сергій пояснив Микиті (який страждав на алкогольну залежність), що ще за життя мати все своє майно заповідала йому. Але, оскільки вони рідні брати, то він, Сергій, дозволяє йому, Микиті, взяти собі деякі речі з предметів домашньої обстановки та вжитку. Микита не заперечував, подякував братові й того ж дня забрав собі старенький холодильник, оскільки його холодильник вийшов з ладу. Через півроку, оскільки інших заяв не надходило, державний нотаріус видав Громову Сергію свідоцтво про право на спадщину за законом на все майно. Через два роки Микита Громов, якому стало відомо про відсутність заповіту, розповів цю історію знайомому юристу.

Яку консультацію може дати юрист Микиті?

3. Під час сварки у стані ревності та сильного душевного хвилювання Миронова Р. О. вбила свого чоловіка Миронова О. В. Її було засуджено за вбивство у стані афекту, але від відбування покарання було звільнено, оскільки на момент убивства вона була вагітною. Після смерті Миронова О. В. залишилася п'ятикімнатна квартира, що була придбана ним і його дружиною під час шлюбу. Крім дружини – Миронової Р. О. та їх спільного сина Івана (2 роки) – у померлого залишилися: донька від другого шлюбу – Катерина (11 років), відносно якої він був позбавлений батьківських прав у судовому порядку, та старенька мати; син від першого шлюбу – Роман, який загинув 4 роки тому, мав від першого шлюбу сина Ігоря, а від другого – доньку Вікторію та сина В'ячеслава.

Визначте коло спадкоємців за законом та їх частки у спадковому майні.

4. Соломонов В. В. залишив заповіт, за яким усе його майно після смерті переходило до дружини та доньки. 23 травня 2017 року Соломонов В. В. помер. Між спадкоємцями за заповітом і спадкоємцями за законом виник спір про право на спадщину. Заповіт заперечували:

- син Олексій, який мешкав окремо, але брав участь у капітальному ремонті спадкового будинку;
- дружина померлого сина Василя, яка діяла в інтересах своїх неповнолітніх дітей – онуків спадкодавця;
- племінниця спадкодавця, студентка фінансового коледжу (19 років), яка мешкала зі спадкодавцем і знаходилася на його утриманні з десятирічного віку.

Визначте коло спадкоємців за законом і заповітом.

Окрім цих завдань, під час застосування «Брейн-рингу» на практичному занятті можуть використовуватися також окремі питання, тести тощо (залежно від того, який обсяг роботи виконуватимуть команди).

Наприклад, до теми «Спадкове право» **орієнтовний перелік запитань, коли команди ставлять їх одна одній у третьому раунді, може виглядати так:**

1. *Що таке сингулярне правонаступництво у спадковому праві?*

Відповідь:

Сингулярне – це часткове правонаступництво, коли уповноважений суб'єкт набуває зі складу спадщини лише окреме

право – право, зміст якого є чітко відомим. Таке право сингулярного правонаступника не обтяжується боргами і переходить до нього не безпосередньо від спадкодавця, а опосередковано – через норми закону, що покладає на спадкоємця обов'язок виконання на користь третьої особи певного зобов'язання.

Сингулярне правонаступництво не є спадкуванням, проте самі відносини, що ним зумовлюються, входять до предмета спадкового права та регулюються ним. Сингулярне правонаступництво не є характерним виключно спадковому праву. Воно існує також у речовому, зобов'язальному праві та трапляється у відносинах *inter vivos* (між живими), наприклад: переведення боргу, укладення договору купівлі-продажу чітко визначеної речі або сукупності речей.

2. Хто такі комморієнти?

Відповідь:

Це особи, які померли одночасно (в межах однієї доби), кожна з яких могла б стати спадкоємцем після смерті іншої. Між комморієнтами, які померли в межах однієї календарної доби, спадкового правонаступництва не виникає навіть у випадку, якщо існують переконливі докази неодноразовості настання їх смерті (різниця може бути значною і становити більше двадцяти трьох годин). Оскільки ніхто з них не став спадкоємцем після смерті іншого, спадщина відкривається одночасно і переходить окремо до кожного з їх власних спадкоємців. Крім того, до комморієнта, який помер хоча і пізніше спадкодавця, але протягом тієї ж доби, право на прийняття спадщини не переходить.

3. Що таке заповідальний відказ?

Відповідь:

Це покладення на спадкоємця зобов'язання передати іншій особі – відказоодержувачеві у власність або за іншим речовим правом майнове право або речі, що входить або не входить до складу спадщини. При заповідальному відказі правовідносини виникають між спадкоємцем, який має обов'язок, та відказоодержувачем (легатарієм), який має право вимагати від спадкоємця передачі йому майнового права або речі, що належали спадкодавцеві.

4. Поняття спадкової трансмісії?

Відповідь:

Це коли спадкоємець за заповітом або за законом помер після відкриття спадщини, не встигнувши її прийняти. Зазначена

частка спадщини відходить до його спадкоємців за законом, або, якщо він устиг скласти заповіт, до його спадкоємців за заповітом. Спадкоємці померлого спадкоємця успадковують лише ту частку спадщини, яка перейшла б до нього.

Що стосується аналізу статей із журналів чи газет, наводимо перелік для можливого застосування під час проведення «Брейн-рингу» зі спадкового права:

1. Бондарєва М. В. Види і підстави спадкування: теорія і нотаріальна практика. *Право і громадянське суспільство*. 2013. № 3. С. 74–79.
2. Дякович М., Каблак П. Недійсність заповіту: цивільно-правовий аспект. *Право України*. 2017. № 3. С. 137–148.
3. Куценко І. Заповіт подружжя: окремі питання правозастосування. *МЕН (Мала енциклопедія нотаріуса)*. 2016. № 6 (90). С. 43–46.
4. Кухарєв О. Є. Визнання спадщини відумерлою: окремі питання правозастосування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. № 4 (13). С. 119–128.

Проведення заняття. «Брейн-ринг» розпочинається з того, що науково-педагогічний працівник оголошує мету та завдання, формує умови, в яких вона провадиться, підкреслює роль і відповідальність кожного учасника.

Гра за класичним сценарієм складається з п'яти раундів. Хоча, виходячи з конкретної ситуації й обставин, кількість раундів можна зменшити. В сучасних умовах оголошення раундів, завдань, кількості балів можна за допомогою мультимедійного проектора, виводячи всю інформацію на екран.

Перший раунд – це зазвичай презентація. Кожна команда презентує себе та тему, яка розглядається (спадкове право). Перемагає в цьому раунді та команда, презентація якої була найоригінальнішою за змістом і формою, в якій наявні елементи гумору (оцінювання: 5–10 балів).

Другий раунд – розминка. Під час цього етапу командам пропонується з літер запропонованого юридичного терміна, утворити інші терміни-слова, які стосуються спадкового права. Також необхідно пояснити ці терміни (оцінювання: за швидкість виконання – 1 бал, за правильність виконання – по 1 балу за кожний термін, 2 бали – за правильне визначення запропонованого у завданні терміна).

Також під час розминки ведучий може давати визначення понять, указувати на деякі їхні ознаки, властивості (виводячи їх на екран), а гравці повинні назвати цей термін. Протягом 90 секунд учасники повинні дати відповідь на якомога більшу кількість запитань. За кожну правильну відповідь команда одержує 1 бал. Якщо відповіді на запропоноване запитання немає, гравці говорять «далі...». Виграє та команда, яка за визначений час дасть більше правильних відповідей.

У третьому раунді команди ставлять одна одній заздалегідь підготовлені цікаві запитання творчого та проблемного характеру зі спадкового права. Вони мають бути не дуже складні й розраховані на те, щоб гравці на основі своїх знань і досвіду змогли за 1 хв відповісти на них.

Гравці у відповідях мають показати: ґрунтовні знання з спадкового права, свій творчий потенціал, ерудицію, фантазію, почуття гумору, вміння аргументувати свої думки. На обговорення питання виокремлюють 1 хв (оцінювання – 2 бали за правильну відповідь).

У четвертому раунді командам пропонують розв'язати задачу на практичне застосування пройденого навчального матеріалу. Задачі мають бути не дуже складного рівня, щоб гравці змогли за 2 хв проаналізувати ситуацію. За кожну правильно розв'язану задачу команді дають 2 бали.

П'ятий раунд може передбачати використання довідкової літератури, словників, періодичної літератури (зазвичай газет).

Для цього учасникам команди потрібно зробити вирізку статті з газети на відповідну тематику, в якій підкреслити юридичні терміни, що стосуються спадкового права та дати їх пояснення.

Капітани коротко переказують статтю, яку вони опрацювали, називають відповідні терміни, що містяться у цій статті, й розкривають їх суть (оцінюється завдання 2 балами).

Аналіз результатів ділової гри. Після завершення п'ятого раунду ведучий оголошує підсумковий рахунок гри. Команду, яка виграла в трьох раундах, оголошують переможцем.

Оцінюється:

- знання норм матеріального права;
- уміння аналізувати й оцінювати цивільне законодавство.

Враховується:

- рівень активності учасників;
- логічність і послідовність викладу своєї позиції.

Після підведення підсумків науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи.

Узагальнюючи досвід проведення гри, потрібно вказати на такі переваги:

- досягається максимальний рівень активності здобувачів вищої освіти, включаючи тих, хто не задіяний у грі;
- досягається максимальний ефект запам'ятовування;
- підвищується мотивація до навчання;
- перевіряються вміння та навички здобувачів вищої освіти, знання норм матеріального права.

Труднощі під час застосування методу:

- «Брейн-ринг» займає чимало часу. Для його класичного проведення може бути недостатньо одного практичного заняття;
- учасники гри повинні підготуватися до його проведення, опрацювавши відповідні нормативно-правові акти. Неналежа підготовка призведе до недосягнення обраної мети інтерактивного методу навчання.

2.14. Тема «Цивільне процесуальне право як галузь права»

Застосуємо інтерактивний метод «Дерево рішень» під час практичного заняття з теми **«Цивільне процесуальне право як галузь права»**.

Час проведення заняття – 80 хв (40 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 30 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – Конституція України, ЦПК України; Закон України «Про судоустрій і статус суддів», інші джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор, аркуш паперу для кожної підгрупи, фліпчарти.

Метою застосування методу є закріплення теоретичних знань, актуалізація опорних знань, вибрання одного з методів вирішення запропонованої проблематики; активізація здобувачів вищої освіти й перевірка рівня засвоєння знань здобувачами вищої освіти.

Учасники. Учасниками «Дерева рішень» є:

Ведучий. Ним є науково-педагогічний працівник. Обов'язком ведучого є: обрати ситуативну задачу (судову справу); запропонувати здобувачам вищої освіти використати законодавство для прийняття відповідного рішення; поділити академічну групу на підгрупи; організувати порядок виконання; запропонувати учасникам групи висловитися, підвести підсумки роботи та визначити доповідача.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні підготуватися до обговорення обраної теми та бути готовими висловити свої погляди, уважно слухати інших й розуміти, про що говорять доповідачі, поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до застосування інтерактивного методу. Перед використанням методу рекомендується обрати ситуаційне завдання й обговорити способи прийняття рішень із академічною групою. Академічну групу потрібно поділити на підгрупи (по 6–8 осіб).

Перелік питань і фабул завдань для проведення практичного заняття.

1. Фермер С. закупив у Іванова І. І. 5 копиць сіна, вивезти яке не встиг через погані погодні умови. Це сіно залишилось у продавця на підставі окремого договору зберігання, але невдовзі сіно було знищено внаслідок повені. Фермер С. вимагав, щоб Іванов І. І. виконав добровільно свій обов'язок з передачі сіна, тим паче, що у нього в іншому місці збереглося сіно. Грошова компенсація фермера С. не задовольняє.

Які способи захисту Ви порадите обрати позивачу? Чи буде цей спір розглядатися у порядку цивільного судочинства?

2. До суду із заявою звернувся гр. Л., який зазначив, що 22.05.2016 р. між ним і гр. С. було укладено договір позики, за яким він передав гр. С. 20 000 грн. Договір посвідчено у нотаріальному порядку. Строк повернення позики закінчився 22 листопада 2016 р., однак боржник у встановлений у договорі строк не розрахувався. Гр. Л. просить суд стягнути з відповідача борг у сумі 20 000 грн.

У порядку якого провадження має розглядатися така вимога?

3. Шлюб між Івановим І. І. та Петровою П. П. було укладено 1998 р. В 2017 р. Іванову І. І. стало відомо, що Петрова П. П. на

момент укладення їхнього шлюбу перебувала в зареєстрованому шлюбі з Сидоровим О. О., з яким розірвала шлюб лише в 2001 році. Він вирішив подати позов до суду про визнання їхнього шлюбу з Петровою П. П. недійсним.

Норми якого законодавчого акта діятимуть в цьому разі? Розкрийте питання дії норм матеріального та цивільного процесуального законодавства у часі.

4. Районним судом м. Києва у 2017 р. розглядалася справа за заявою заінтересованої особи (спадкоємиці другої черги) Іванько Л. Д. про визнання шлюбу недійсним її рідної сестри, яка померла, з її чоловіком Гороховим О. Д. Таке звернення Іванько Л. Д. до суду було обумовлене положенням ч. 4 ст. 1224 ЦК України, оскільки вона знала, що її сестра зареєструвала шлюб не з метою створення сім'ї, а з метою виїзду за кордон. Коли сестра реєструвала шлюб, був чинним Кодекс законів про шлюб та сім'ю, а коли виникло питання про визнання шлюбу недійсним набув чинності Сімейний кодекс.

Яким нормативним актом потрібно керуватися суду під час вирішення цього спору з урахуванням того, що сімейні відносини належать до відносин, які мають тривалий характер?

Науково-педагогічний працівник може запропонувати інші ситуаційні завдання й питання.

Порядок проведення зняття. Науково-педагогічному працівнику потрібно зауважити на повне залучення здобувачів вищої освіти до обговорення навчальних питань практичного заняття.

Практичне заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених темою. Потрібно розглянути теоретичні питання: поняття та стадії цивільного процесу, види і завдання цивільного судочинства, поняття, предмет та метод цивільного процесуального права, систему та джерела цивільного процесуального права, дію норм цивільного процесуального права в часі, просторі, щодо кола осіб, науку цивільного процесуального права.

Після обговорення основних питань теми ведучий просить усіх учасників зайняти місця та пояснює їм, як буде організовано весь процес. Після чого в довільному порядку здобувачів вищої освіти необхідно поділити на малі групи по 6–8 осіб.

Потім науково-педагогічний працівник пропонує учасникам заслухати ситуаційну задачу, обрати правильне для себе вирішення цієї задачі. Шляхи й варіанти розв'язання проблеми можна визначити за допомогою проведення «Мозкового штурму».

На цьому етапі жоден із варіантів не може бути неправильним. Важливо набрати якомога більше варіантів рішень. Слід обговорити в малій групі кожен із варіантів розв'язання завдання. Потрібно з'ясувати, що позитивного чи негативного для кожної зі сторін він містить, та запропонувати кожній із підгруп заповнити схему. Схема зображується у вигляді «Дерева рішень». У центрі схеми зазначається проблема, від неї у вигляді «гілок дерева» – варіанти розв'язання проблеми, далі – «гілки» розділяються; на кожній наступній «гілці» зазначаються переваги та недоліки застосування цього рішення. Підгрупа повинна шляхом обговорення дійти спільного варіанта розв'язку. Кожна підгрупа пропонує свій варіант. Після чого ведучий має організувати обговорення. Також у кінці заняття можна виокремити підгрупу, котра найбільш точно і правильно визначила розв'язок поданої задачі.

Після перегляду одержаних відповідей до всіх питань практичного завдання науково-педагогічний працівник підводить підсумки. Водночас він визначає ступінь досягнення мети практичного заняття, його науковий рівень і активність здобувачів вищої освіти.

Аналіз результатів заняття. Тут підводяться підсумки, зіставляється мета заняття з отриманими результатами.

Оцінюється:

- знання норм матеріального і процесуального права;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати погляд.

Враховується:

- рівень активності учасників академічної групи;
- ввічливість до опонентів;
- правильність використання основних термінів і понять;
- уміння слухати та відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом дискусії. Практичне заняття завершується виставленням оцінок у журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- залучення до обговорення проблеми великої кількості здобувачів вищої освіти, які навчаються в академічній групі;

- удосконалення навичок роботи з нормативно-правовими актами;

- розвиток уміння аргументувати свою позицію.

Труднощі під час проведення:

- нестандартизована ситуація збору даних;
- неможливість формування репрезентативної вибірки учасників дискусії.

2.15. Тема «Принципи цивільного процесу»

Застосовуємо інтерактивний метод **«Мікрофон»** під час практичного заняття з теми **«Принципи цивільного процесу»**.

Час проведення заняття – 80 хв (30 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 40 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦПК України; закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про судовий збір», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції», інші джерела та матеріали.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор.

Метою застосування методу є закріплення теоретичних знань, актуалізація опорних знань, активізація здобувачів вищої освіти та перевірка рівня засвоєння знань здобувачами вищої освіти.

Учасники. Під час застосування методу рекомендується всіх присутніх на занятті здобувачів вищої освіти поділити на підгрупи (по 4–6 осіб). Учасниками «Мікрофону» є:

Спікер. Ним є науково-педагогічний працівник. Він поділяє академічну групу на підгрупи, зачитує завдання групи, організовує порядок виконання, пропонує учасникам групи висловитися по черзі, заохочує групу до роботи, підводить підсумки роботи і визначає доповідача.

Секретар. Ним є один із здобувачів вищої освіти у кожній окремій підгрупі. Секретар стисло записує результати роботи своєї малої групи; має бути підготовленим висловити думку групи під час підведення підсумків або допомогти доповідачеві.

Посередником обирається один із здобувачів вищої освіти з академічної групи, завданням якого буде стежити за часом, який буде виділений на завдання, а також заохочуватиме групу до роботи.

Доповідач. Доповідачем визначається по одному учаснику з кожної підгрупи, в обов'язки якого входить чітко висловити думку групи та доповісти про результати роботи групи.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі) повинні підготуватися до обговорення обраної теми і виявити готовність викласти свої погляди, уважно слухати інших, поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до застосування методу. Для спілкування в процесі спільної діяльності здобувачі вищої освіти повинні бачити обличчя один одного. Треба планувати розташування столів здобувачів вищої освіти (там, де вони не зафіксовані) так, як необхідно для проведення заняття в підгрупах (по 4–6 осіб).

Педагогічні вимоги до здобувачів вищої освіти:

- взаємодіяти в малій групі з будь-яким партнером чи партнерами;
- працювати активно, серйозно ставлячись до завдання;
- виховувати почуття відповідальності не тільки за свої успіхи, але і за успіхи своїх партнерів, усієї малої групи;
- усвідомлювати, що спільна робота в підгрупах – це серйозна та відповідальна праця.

Також потрібно запланувати застосування засобів навчання і навчальних матеріалів, розподілити час, необхідний для виконання тієї чи іншої роботи на практичному занятті. Важливе значення для організації навчання в підгрупах має створення умов, які б сприяли взаємозалежності здобувачів вищої освіти, стимулювання спільної діяльності здобувачів вищої освіти, досягнення значущих для всієї малої групи результатів.

Перелік ситуаційних завдань для застосування інтерактивного методу навчання.

1. Під час розгляду справи про встановлення батьківства суддя був роздратований поведінкою позивачки, яка скрупульозно ставилась до запитань і відповідей на них відповідача, заявляла клопотання, просила суд сприяти їй у витребуванні доказів тощо. Суддя висловив стосовно позивачки нецензурні слова, назвав її

повією та сказав, що, якщо б він був на місці відповідача, то вчинив би так само, як і відповідач.

Чи правомірні дії судді? Який принцип цивільного процесу порушено? Як позивачка може відреагувати на таку поведінку судді?

2. До Шевченківського районного суду м. Києва з позовом про розірвання шлюбу звернулась гр. Петрук О. Л. У зв'язку з тим, що підставою розірвання шлюбу були доволі інтимні подробиці життя її чоловіка, який змінив орієнтацію, вона просила розглянути справу в закритому судовому засіданні, оскільки її чоловік є публічною особою й така інформація може вплинути на його службове становище. Відповідач не заперечував проти слухання справи у закритому судовому засіданні, але був проти мотивів позову, на підтвердження своїх заперечень просив допитати свідків. Суддя відмовив йому в допиті свідків, посилаючись на те, що справа слухається у закритому судовому засіданні.

Який принцип цивільного процесу порушено? Чи правомірні дії суду? Аргументуйте свою відповідь посиланням на норми ЦПК України.

3. Після проведення підготовчого засідання суддя захворів на тривалий час. Голова суду призначив іншого суддю для розгляду цієї справи.

Чи правомірні дії голови суду? Чи не суперечить таке призначення принципу безперервності процесу? Чи є нині у цивільному процесі такий принцип, якщо так, то у яких нормах ЦПК він закріплений та у чому полягає його сутність?

Науково-педагогічний працівник може запропонувати інші ситуаційні завдання та питання.

Проведення заняття. Практичне заняття традиційно розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених темою заняття. Необхідно опрацювати та охарактеризувати поняття й види принципів у цивільному процесі.

Інтерактивна частина заняття розпочинається з того, що спікер пропонує здобувачам вищої освіти сформулювати варіанти вирішення наведених завдань.

Зазвичай здобувачі вищої освіти об'єднуються у малі групи, опрацьовують завдання (протягом 3–5 хв), яке було поставлене спікером, після чого доповідач висловлює позицію групи стосовно вирішеного завдання. Прийняття спільного рішення є обов'язковим. Не забуваємо про секретаря, який може доповнити

відповідь доповідача, а також про посередника, котрий слідкує за часом. Наприкінці заняття спікер виконує функцію експерта – допомагає оцінити результати роботи.

Аналіз результатів заняття. Підведення підсумків, зіставлення мети заняття з отриманими результатами.

Оцінюється:

- знання норм матеріального та процесуального права;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати думку;
- вміння використовувати здобуті знання та зіставляти їх із практичними завданнями.

Враховується:

- рівень активності учасників малих груп;
- ступінь комунікабельності;
- правильність вжиття термінів і застосування нормативно-правових актів;
- уміння слухати та відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачами вищої освіти практичне заняття завершується виставленням оцінок у журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- долучає до освітнього процесу (або процесу прийняття рішення) кожного з учасників, спонукає до активності та «входження в тему»;
- сприяє залученню до обговорення значної частини здобувачів вищої освіти академічної групи;
- інтегрує академічну групу, вселяє віру в партнерські стосунки між учасниками, а спікер заохочує учасників до висловлювання своїх думок.

Труднощі під час проведення:

- деяких учасників можуть на початку охоплювати відчуття безпорадності, боязні, необхідності розкрити себе перед іншими.

2.16. Тема «Цивільно-процесуальні правовідносини»

Продемонструємо один із варіантів застосування методу коучингу під час практичного заняття з теми **«Цивільно-процесуальні правовідносини»**. Ми проводитимемо такий коучинговий метод, як **метод створення ситуації пізнавальної дискусії**.

Час проведення заняття – 80 хв (30 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до дискусії; 40 хв – проведення дискусії; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦПК України; закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про третейські суди», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції».

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор, аркуш паперу, фліпчарт.

Мета застосування методу – розглянути, вивчити й обговорити конкретні проблемні ситуації, встановити істину, а пошук істини завжди зумовлює посилену зацікавленість темою.

Учасники коучингу. Метод найліпше застосовувати із академічною групою, яка складається з 10–12 осіб. Учасниками дискусії є: *коуч* (науково-педагогічний працівник), який виконуватиме на занятті роль тренера, та *здобувачі вищої освіти* (*курсанти, студенти і слухачі*), котрі повинні підготуватися до обговорення обраної теми й бути готовими висловити свої погляди, уважно слухати інших і поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до застосування методу створення ситуації пізнавальної дискусії.

Заняття має розпочинатися з того, що здобувач вищої освіти повинен установити цілі заняття. Він має чітко усвідомлювати, що конкретно він хоче одержати від заняття, й якого результату він хоче досягти.

Перелік фабул завдань для застосування методу.

1. Гр. Гнатюк В. І. звернувся до суду з позовною заявою про захист честі та гідності, в якій вимагав спростувати недостовірну інформацію у газеті «Слово», опубліковану журналістом Горбачовим М. С., та відшкодувати йому моральну шкоду, завдану поширенням цієї недостовірної інформації.

Чи можна вважати, що у гр. Горбачова М. С. виникли цивільні процесуальні правовідносини із судом? Відколи у відповідача у справі виникають правовідносини із судом? Назвіть інших можливих суб'єктів цієї справи.

2. Петров О. Г. здав у гардероб бібліотеки своє пальто, однак забув узяти номерок. Коли він повернувся за своїм пальтом

до гардеробу, йому відповіли, що він нічого не здавав. Він оскаржив дії гардеробниці до директора бібліотеки. Директор запропонував Петрову О. Г. зачекати до завершення роботи бібліотеки й забрати своє пальто, якщо воно є. Після того, як усі читачі залишили бібліотеку, виявилося, що зайвого пальта не було. Петров О. Г. вирішив подати позов до суду. В позовній заяві як свідків він просив викликати свого друга, суддю місцевого суду, який разом із ним був у бібліотеці, й уповноваженого комітету профспілки з місця роботи Петрова О. Г., який може підтвердити його чесність і добросовісність.

Визначте, між ким і які цивільні процесуальні правовідносини виникли у цій справі, вкажіть їх елементи. Які передумови виникнення цивільних процесуальних правовідносин?

Проведення заняття. Заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять. Необхідно зауважити на процесуальні правовідносини, які виникають між учасниками цивільного процесу, передумови виникнення цивільних процесуальних правовідносин, на суб'єкти й об'єкти цивільних процесуальних правовідносин.

Спершу коуч повинен нагадати здобувачам вищої освіти, що кожен із них має обрати мету, яку він хоче досягти на цьому занятті. Він має чітко усвідомлювати, що конкретно він хоче одержати від заняття, й якого результату він хоче досягти. Мету можна, навіть, записати у себе на листку або на фліпчарті одну за одною кожного учасника цього методу.

Після цього коуч оголошує одне із наведених завдань, де кожен із здобувачів вищої освіти має право висловити свою думку й обґрунтувати її. Згодом цю думку обговорити в групі. Необхідно пам'ятати, що ефективний коучинг – це метод управління, метод взаємодії з людьми, спосіб мислення, спосіб буття. Ефективний коучинг допомагає науково-педагогічному працівнику до досягнути мети, приносить задоволення, від якого виграють усі учасники освітнього процесу. Це не директивний підхід, що стимулює високу якість навчання і задоволення в результаті досягнення значущих цілей. Під час застосування методу коучингу (створення ситуації пізнавальної дискусії) зникають будь-які бар'єри у спілкуванні, перебуванні, можливості висловитись уголос при обговоренні певної ситуації на практичному занятті.

Під час дискусії коуч повинен також контролювати поведінку лідерів. Ними можуть бути ті, хто відчуває себе вільно, або ті, хто має ґрунтовніші знання порівняно з іншими. Для таких лідерів варто встановити особливий режим роботи, наприклад, запропонувати їм заздалегідь підготувати запитання або тези, доручити оцінювати навички ведення дискусії іншими. Не доречно гальмувати сильних учасників, але їм треба дати можливість навчитися поважати й цінувати погляди і внесок інших.

Мовчазних учасників треба заохочувати висловлювати свої погляди. Їх варто запитувати, що вони думають із приводу проблеми, яка обговорюється, або як би вони вчинили у тій чи іншій ситуації. Коуч має мотивувати здобувача вищої освіти. Оскільки завданням методу – сприяння навчанню.

Створення ситуацій пізнавальної дискусії має не меті донести до здобувача вищої освіти, що самостійний пошук інформації, обговорення та вирішення того чи іншого завдання сприяє набуттю досвіду під час проведення навчання.

Під час такого заняття всі емоційні вияви, які відбувались у процесі взаємодії науково-педагогічного працівника та здобувачів вищої освіти, спрямовані на полегшення групової комунікації з метою формування вмінь регулювати свої емоції та впливати на емоційний стан партнерів, керувати своїм емоційним станом і впливати на емоційний стан партнерів.

Наприкінці заняття коуч і здобувачі вищої освіти мають зіставити мету, яку вони обрали, з отриманими результатами.

Аналіз результатів заняття. На цьому етапі заняття підводяться підсумки, зіставляється мета заняття з отриманими результатами. Якщо обговорювалася конкретна проблема, на цій стадії озвучують спосіб її вирішення.

Оцінюється:

- знання норм матеріального та процесуального права;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати думку;
- чіткість подання своєї позиції;
- логічність і послідовність викладу своїх позицій.

Враховується:

- рівень активності учасників дискусії;
- упевненість і сміливість;
- вмотивованість;
- вміння слухати та відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом дискусії.

Після підведення підсумку науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи.

Узагальнюючи досвід застосування цього методу, слід вказати на такі його переваги:

- досягається максимальний рівень активності здобувачів вищої освіти;
- формуються навички висловлювання своїх думок;
- знаходиться мотивація для вивчення навчальної дисципліни;
- перевіряються вміння та навички здобувачів вищої освіти, знання норм матеріального права;
- досягається максимальний ефект запам'ятовування.

Труднощі під час застосування методу:

- метод найефективніше застосовувати у групі, що складається з 10–12 осіб.

2.17. Тема «Учасники судового процесу»

Спробуємо продемонструвати застосування інтерактивного методу «Круглий стіл» під час практичного заняття з теми **«Учасники судового процесу»**.

Час проведення заняття – 80 хв (10 хв – підготовка до застосування методу; 60 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦПК України; Закон України «Про судоустрій і статус суддів», зразки цивільно-процесуальних документів, інші джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор, інформаційний пакет (аркуш паперу, ручка тощо), фліпчарт.

Метою застосування методу є закріплення теоретичних знань, актуалізація опорних знань, активізація здобувачів вищої освіти та перевірка рівня засвоєння знань здобувачами вищої освіти; напрацювання вміння висловлювати свою думку.

Учасниками «Круглого столу» є:

Голова. Ним є науково-педагогічний працівник. Обов'язком голови є правильно обрати тему «Круглого столу» задля скерування дискусії у правильному напрямі та встановлення конкретних меж. Слід поділити тему обговорення на декілька конкретних питань.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні підготуватися до обговорення обраної теми і бути готовими висловити свої погляди, уважно слухати інших й поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до застосування інтерактивного методу. Голова повинен обрати тему «Круглого столу», тему обговорення поділити на декілька конкретних питань. Їх не має бути багато – не більше 4–5. Перелік цих питань визначатиме науково-педагогічний працівник із запропонованих. Це допоможе зробити дискусію чіткою та структурованою й спрямувати учасників на досягнення очікуваних результатів.

Також необхідно розробити сценарій. Вони є двох типів – організаційний і тематичний. У першому визначають послідовність подій під час заходу, черговість і тривалість виступів (регламент), у тематичному – сценарії окреслюють варіанти розгортання теми, прогнозують можливі дискусії, зацікавленість, активність або пасивність учасників. Якісна підготовка тематичного сценарію зробить дискусію змістовною й ефективною.

Столи необхідно розставити по колу, щоб учасники мали змогу бачити один одного під час дискусії. Роз'яснити правила проведення. Науково-педагогічний працівник може запропонувати інші ситуаційні завдання та питання.

Перелік питань до обговорення під час «Круглого столу»:

1. Види учасників судового процесу.
2. Права й обов'язки учасників справи.
3. Цивільна процесуальна правоздатність і дієздатність учасників справи.
4. Неприпустимість зловживання процесуальними правами учасників судового процесу.
5. Поняття сторін у цивільному процесі, їхні ознаки.
6. Права й обов'язки сторін у цивільному процесі, їх класифікація.
7. Належна і неналежна сторона судового процесу.

8. Умови та порядок заміни неналежного відповідача.
9. Умови процесуального правонаступництва.
10. Множинність сторін судового процесу.
11. Треті особи у цивільному процесі.
12. Секретар судового засідання: мета участі, права й обов'язки.
13. Правове становище помічника судді.
14. Поняття, права й обов'язки свідка.
15. Процесуальне становище експерта в цивільному судочинстві.
16. Експерт із питань права як учасник судового процесу.
17. Спеціаліст як учасник судового процесу.
18. Участь у цивільному судочинстві перекладача.

Науково-педагогічний працівник може також запропонувати інші питання для обговорення у межах теми.

Проведення заняття. Заняття розпочинається з озвучення теми «Круглого столу», яка визначається науково-педагогічним працівником на попередньому занятті, задля того, щоб здобувачі вищої освіти мали змогу підготувати свої доповіді та висловити свої бачення стосовно обраної теми і питань.

Зазвичай темою «Круглого столу» є тема навчальної дисципліни, яка передбачена планами проведення практичних занять. Далі голова розповідає про правила проведення «Круглого столу». Для цього можна підготувати інформаційний пакет, до якого входить програма та регламент доповідей. Після чого науково-педагогічний працівник розпочинає проведення заняття.

Щоб дискусія була продуктивною голова може розподілити інші ролі серед здобувачів вищої освіти. Хтось може виконати роль «провокатора», «опонента», хтось удавати, що все розуміє. Позиція учасників може відображати зацікавлення тим чи іншим питанням, вона може бути конструктивною та деструктивною.

Не варто забувати, що від майстерності науково-педагогічного працівника залежить конструктивність дискусії та досягнення очікуваних результатів. Варто пам'ятати, що всі учасники «Круглого столу» рівні між собою. Регламент «Круглого столу» має бути такий, щоб усі здобувачі вищої освіти мали змогу висловитися. Достатньо часу треба залишити на дискусію й обговорення. Це залежить від кількості питань, винесених на розгляд,

і числа учасників. Загальноприйняте правило – для головних виступів на такому занятті варто виокремити 5–10 хв, для всіх інших – до 3 хв.

Учасники «Круглого столу» ознайомлюються із тим питанням практичного заняття, яке стосується теми «Учасники судового процесу», де кожен характеризує іншого учасника. Так здобувачі вищої освіти охоплюють весь матеріал, який стосується цієї теми заняття, а доповідач, своєю чергою, при підготовці до доповіді ґрунтовніше вивчають питання.

Аналіз результатів заняття. На цьому етапі заняття підводяться підсумки, зіставляється мета заняття з отриманими результатами.

Оцінюється:

- володіння інформацією, що стосується зазначеної проблематики;
- глибина аналізу теми доповіді;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати думку.

Враховується:

- рівень активності учасників академічної групи;
- дотримання регламенту;
- правильність вжиття основних термінів і понять;
- уміння слухати та відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом дискусії. Практичне заняття завершується виставленням оцінок у журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- залучення до заняття всіх здобувачів вищої освіти академічної групи;
- здійснення інтенсивної перевірки обсягу й глибини одержаних здобувачами вищої освіти знань;
- вдосконалення навичок аргументувати свою позицію.

Труднощі під час проведення:

- «Круглий стіл» займає доволі багато часу. Для його проведення може бути недостатньо одного практичного заняття;
- неможливість сформувати репрезентативну вибірку учасників дискусії.

2.18. Тема «Представництво в суді»

Продемонструємо один із варіантів проведення кейс-методу під час практичного заняття з теми **«Представництво в суді»**. В цьому випадку ми проводитимемо **кейс-вправу**.

Час проведення заняття – 85–90 хв (30 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до дискусії; 50 хв – застосування методу; 5–10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦПК України; Закон України «Про судоустрій і статус суддів», зразки цивільно-процесуальних документів, інші джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор.

Мета застосування методу – спільними зусиллями академічної групи здобувачів вищої освіти проаналізувати виниклу ситуацію, розробити практичне рішення оцінити запропоновані алгоритми, вибрати найліпший із них у контексті обраної проблеми.

Учасники кейс-вправи. В обговоренні ситуативного завдання беруть участь максимальна кількість присутніх у групі, які бажають висловитися.

Учасниками є:

Ведучий. Підбирає кейс, організовує обговорення кейсу.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні підготуватися до обговорення обраної теми й виявити готовність проаналізувати ситуативне завдання, уважно слухати інших і поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до застосування кейс-вправи. Щоб використання методу було корисним, його потрібно підготувати. Підготовку до дискусії можна розпочати наприкінці попереднього практичного заняття або під час проведення позааудиторної консультації.

Планувати обговорення тієї чи іншої проблеми доцільно в групах із 10–25 осіб. Якщо в аудиторії більше осіб – доцільно поділити учасників на підгрупи, щоб полегшити обговорення і забезпечити вільний обмін ідеями. Потрібно завчасно передати основні інформативні матеріали, пояснити учасникам завдання й як над ним працювати. Можна також розіслати матеріали за допомогою соціальних мереж чи інших засобів комунікації, створивши попередньо відповідну тематичну групу.

Ведучий підбирає кейс. Визначає основні та допоміжні матеріали для підготовки здобувачів вищої освіти. Розробляє сценарій заняття. Здобувачі, одержавши кейс і список рекомендованої літератури, індивідуально готуються до заняття.

Перелік завдань для застосування кейс-вправи.

1. Відповідач Мишкін видав довіреність на ведення справи в суді своїй матері Мишкіній. Судові засідання відбувалися двічі. У засіданні 7 вересня 2017 року Мишкіна брала участь і давала пояснення як представник відповідача. 10 вересня 2017 її допитали як свідка.

Чи є процесуальні порушення?

2. Гарін звернувся до суду з позовом про відшкодування завданих збитків. У судовому засіданні позивач усно заявив, що його інтереси представлятиме Плошкіна. Ця заява була внесена до журналу судового засідання. Суд не допустив Плошкіну до участі у справі як представника, посилаючись на те, що вона не надала диплом про вищу юридичну освіту.

Дайте оцінку правильності дій суду.

3. Фічук видав доручення Лотоцькому на представництво його інтересів перед третіми особами щодо продажу квартири. Лотоцький, показуючи квартиру потенційним покупцям, виявив, що сусіди зверху залили квартиру Фічука, заподіявши шкоду майну в квартирі. Не зволікаючи, Лотоцький подав позов у суд в інтересах Фічука, долучивши до позовної заяви доручення, що було у нього.

Які дії повинен учинити суд? Проаналізуйте відмінність між представництвом у цивільних відносинах і процесуальним представництвом.

Спільно з учасниками дискусії потрібно проаналізувати відмінність між представництвом у цивільних відносинах і процесуальним представництвом, знайти вирішення вказаних спорів.

Науково-педагогічний працівник може запропонувати інші ситуаційні завдання для кейс-вправи.

Проведення заняття. Заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять.

Під час заняття ведучий організовує попереднє обговорення кейса, водночас потрібно дати висловитись якомога більшій кількості учасників і керує обговоренням кейса. Здобувачі

вищої освіти розробляють та обговорюють варіанти рішень, своєю чергою, можуть ставити запитання іншим доповідаючим, що поглиблює розуміння кейс-ситуації. Роль ведучого, яким є науково-педагогічний працівник, під час використання кейс-методу суттєво відрізняється від традиційного, оскільки втручання науково-педагогічного працівника в роботу здобувачів вищої освіти повинно бути обмеженим, вона зводиться лише до регулювальної функції. Ведучому потрібно зауважувати на сильні та слабкі сторони прийнятих рішень.

Учасники кейс-вправи аналізують ситуативне завдання й обґрунтовують прийняте рішення з обраного завдання, що дає змогу обговорити різні способи вирішення питання стосовно ситуації, яка міститься у завданні.

Ситуаційна вправа змушує оперувати точною, професійною мовою, в якій вживання визначень і понять є однозначним та зрозумілим для здобувача вищої освіти і його одногрупників, які беруть участь в обговоренні та презентації рішень стосовно ситуації, що аналізується.

Дидактична складова структури кейс-вправи головно визначається сутністю й атрибутами аналізу ситуації як активного методу навчання.

Цей метод змушує до «індивідуального» способу мислення та поглибленого аналізу-розкладання складної ситуації на «початкові елементи» (прості ситуації), які можна легше й конкретніше оцінити. Це дає змогу визначити варіанти можливих рішень і вибрати з них те, яке з певного погляду є найліпшим. З іншого боку, структура ситуаційної вправи поєднується із створенням цікавої дидактичної ситуації, яка стимулює та залучає здобувача вищої освіти до пошуку способів розв'язання проблеми кейса.

Аналіз результатів заняття. На цьому етапі заняття підводяться підсумки, зіставляють мету заняття з отриманими результатами.

Оцінюється:

- володіння інформацією, що стосується зазначеної проблематики;
- глибина аналізу завдання;
- уміння правильно застосовувати норми матеріального та процесуального права;
- вміння аргументувати й обґрунтовувати думку.

Враховується:

- рівень активності учасників академічної групи;
- дотримання регламенту;
- правильність вжиття основних термінів і понять;
- уміння слухати та відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом дискусії. Практичне заняття завершується виставленням оцінок у журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- залучення до заняття всіх здобувачів вищої освіти академічної групи;
- здійснення інтенсивної перевірки обсягу й глибини одержаних здобувачами вищої освіти знань;
- підвищення мотивації до навчання.

Труднощі під час проведення дискусії:

- нерівномірна участь у дискусії всіх учасників;
- нестандартизована ситуація збору даних.

2.19. Тема «Докази та доказування в цивільному процесі»

Спробуємо продемонструвати застосування інтерактивного методу «**Круглий стіл**» під час практичного заняття з теми «**Докази та доказування в цивільному процесі**».

Час проведення заняття – 80 хв (10 хв – підготовка до застосування методу; 60 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦПК України; Закон України «Про судову систему і статус суддів»; Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції», інші навчально-методичні матеріали та джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор, інформаційний пакет (аркуш паперу, ручка тощо), фліпчарт.

Метою застосування методу є закріплення теоретичних знань, актуалізація опорних знань, активізація здобувачів вищої освіти та перевірка рівня засвоєння знань здобувачами вищої освіти; вміння висловити свою думку.

Учасниками «Круглого столу» є:

Голова. Ним є науково-педагогічний працівник.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні підготуватися до обговорення обраної теми і виявити готовність викласти свої погляди, уважно слухати інших і поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до застосування методу. Голова повинен обрати тему «Круглого столу», яку поділити на декілька конкретних питань. Їх не має бути багато – не більше 4–5. Це допоможе зробити дискусію чіткою та структурованою і спрямує учасників на досягнення очікуваних результатів. Зазвичай метод «Круглого столу» застосовуються у вигляді доповідей та обговорення за «Круглим столом» попередньо підготовлених запитань із теми заняття. Це заняття ми проведемо у вигляді обговорення ситуаційних задач і способів їх вирішення. Відповідні завдання науково-педагогічний працівник оголошує на попередньому занятті.

Також необхідно розробити сценарій. Вони є двох типів – організаційний і тематичний. У першому визначають послідовність подій під час заходу, черговість і тривалість виступів (регламент), у тематичному – сценарії окреслюють варіанти розгортання теми, прогнозують можливі дискусії, зацікавленість, активність або пасивність учасників. Якісна підготовка тематичного сценарію зробить дискусію змістовною й ефективною.

Столи необхідно розставити по колу, щоб учасники мали змогу бачити один одного під час дискусії. Роз'яснити правила проведення заняття.

Перелік ситуаційних завдань для проведення «Круглого столу».

1. Позивач для підтвердження факту укладення договору позики з В. та про повернення боргу 1000 грн. просив суд залучити до справи магнітофонну плівку, на якій було записано їхню розмову, а також письмові покази свідка. Суд клопотання задовольнив.

Чи може суд залучити магнітофонну плівку як доказ?

Дайте правильну відповідь та обґрунтуйте її.

2. Коломієць О. уклала з банком три договори, за якими передавала грошові суми під відсотки. Коли закінчився строк дії наступного договору, Коломієць О. звернулася до банку з вимогою видати їй вкладену суму з нарахованими згідно з договором відсотками, але отримала відмову з посиленням на відсутність коштів. Одночасно представник банку вилучив у неї оригінали всіх трьох договорів і видав замість двох із них платіжне доручення, досі не оплачене. Третій договір був замінений договором купівлі-продажу акцій. Хоча Коломієць О. мала на меті лише отримати належні їй кошти.

Визначіть предмет доказування.

Які докази і ким повинні бути подані для судового розгляду спору?

3. У трикімнатній квартирі проживала сім'я Іванченко, яка складалася з двох осіб – матері та сина. В 2014 році Іванченко Р. уклав шлюб із Степовою Д., зі згоди матері Іванчека Р. і чоловіка, вона була приписана в їхній квартирі.

2016 року в них народилася дитина. В цьому ж році подружжя розірвало шлюб. Степова Д. пред'явила позов про примусовий поділ трикімнатної квартири, запропонувавши два варіанти, однак Іванченків вони не влаштовували. Після неодноразового відкладення процесу Іванчеко Л. заявила клопотання про проведення почеркознавчої експертизи. Вона стверджувала, що Степова Д. підробила підпис Іванченко Л. на заяві про згоду на вселення її в квартиру відповідачів.

Вирішіть питання про необхідність проведення вказаної експертизи.

Чи буде висновок експерта належним?

4. Львівська фірма «Нептун» завезла у Львів значну партію кави, яку передала оптовому покупцю АТ «Львівконтракт» для реалізації населенню через торговельні підприємства. Львівське обласне управління захисту прав споживачів, посилаючись на те, що якість кави не відповідає вимогам, усталеним стандартами, і містить шкідливі для організму людини речовини, звернулося до суду з позовом до цієї фірми АТ і декількох торговельних організацій про визнання їх дій щодо продажу кави неналежної якості протиправними стосовно невизначеного кола споживачів і припинення таких дій. Управління просило стягнути приблизно 500 тис. грн у позабюджетний фонд області та відшкодувати моральну шкоду, завдану споживачам.

Визначте предмет доказування. Які докази повинні бути використані для обґрунтування цих позовних вимог і заперечень проти позову?

5. У суді розглядалася справа про встановлення батьківства. Позивачка звернулася до суду з клопотанням заслухати запис, зроблений із допомогою диктофона, який свідчив про визнання відповідачем свого батьківства.

Вирішіть питання стосовно допустимості цього запису як доказу.

6. Суддя залишив позовну заяву без руху. Позивач, пообіцявши виправити в позовній заяві недоліки, звернувся до суду з клопотання допитати його сусідку Борисенко Т., оскільки тільки вона може підтвердити, що відповідач Іванів Т. не вселявся в кімнату у їх комунальній квартирі. Ці покази мають, на думку позивача, вирішальне значення для встановлення факту, що Іванів Т. не набув права на житлову площу. Суд допитав 80-літню Борисенко Т., яка серйозно хвора, за місцем її проживання в порядку забезпечення доказів. Під час слухання справи, покази Борисенко Т. були оголошені й були покладені в основу судового рішення.

Чи правильно діяв суд?

Який порядок і підстави вчинення дій з забезпечення доказів?

Проведення заняття. Заняття розпочинається з зазначення теми «Круглого столу», яка збігається із темою практичного заняття й озвучуються ситуативні завдання, що визначаються науково-педагогічним працівником на попередньому занятті, задля того, щоб здобувачі вищої освіти мали змогу підготувати свої рішення з цих завдань та висловити свої бачення стосовно вказаної тематики.

Науково-практичний працівник за «Круглим столом» може розглянути головні питання теми, що передбачені планами проведення практичного заняття.

Далі голова визначає умови проведення «Круглого столу», регламент доповідей. Після чого науково-педагогічний працівник розпочинає проведення заняття.

Щоб дискусія була продуктивною голова може розподіляти ролі серед здобувачів вищої освіти. Одні з них можуть виконувати роль «провокатора», «опонента», «позивача», «відповідача». Позиція учасників може відображати зацікавлення тим чи іншим питанням, вона може бути конструктивною та деструктивною.

Не варто забувати, що від майстерності науково-педагогічного працівника залежить конструктивність дискусії та досягнення очікуваних результатів. Варто пам'ятати, що всі учасники «Круглого столу» рівні між собою. Регламент «Круглого столу» має бути такий, щоб усі здобувачі вищої освіти мали змогу висловитися. Достатньо часу треба залишити на дискусію й обговорення.

Учасники «Круглого столу» висловлюються з приводу прийняття рішення з поданого завдання, що дає змогу обговорити різні способи вирішення питання стосовно ситуації, яка міститься у завданні.

Аналіз результатів заняття. На цьому етапі заняття підводяться підсумки, зіставляється мета заняття з отриманими результатами.

Оцінюється:

- глибина аналізу завдання;
- уміння правильно застосовувати норми матеріального та процесуального права;
- вміння аргументувати й обґрунтовувати думку.

Враховується:

- рівень активності учасників академічної групи;
- дотримання регламенту;
- правильність вжиття основних термінів і понять;
- уміння слухати та відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом дискусії. Практичне заняття завершується виставленням оцінок у журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- залучення до заняття всіх здобувачів вищої освіти академічної групи;
- здійснення інтенсивної перевірки обсягу й глибини здобутих здобувачами вищої освіти знань;
- удосконалення навичок аргументування своєї позиції.

Труднощі під час проведення:

- «Круглий стіл» займає доволі багато часу. Для його проведення може бути недостатньо одного практичного заняття;
- неможливість сформувати репрезентативну вибірку учасників дискусії.

2.20. Тема «Цивільна юрисдикція. Підсудність»

Застосуємо інтерактивний метод **«Акваріум»** під час практичного заняття з теми **«Цивільна юрисдикція. Підсудність»**.

Час проведення заняття – 80 хв (30 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 40 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦПК України; закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про третейські суди», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції».

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор.

Мета застосування методу – вдосконалити навички роботи в малих групах, формувати комунікативну культуру і розвивати практичне мислення.

Учасники. Під час застосування методу залучаються всі присутні здобувачі вищої освіти академічної групи. Учасниками є:

Ведучий. Ним зазвичай є науково-педагогічний працівник, однак на підготовчому етапі до застосування методу він може доручити цю роль комусь із здобувачів вищої освіти.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні підготуватися до обговорення обраної теми і бути готовими висловити свої погляди, уважно слухати інших і поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до застосування методу. Проведення занять із використанням інтерактивного методу «Акваріум» обов'язково передбачає поділ здобувачів вищої освіти на групи, причому так, щоб в одній групі опинилися здобувачі вищої освіти, що не взаємодіють між собою у позанавчальній діяльності. Незважаючи на швидкість вирішення організаційного питання, цей варіант не є ефективним унаслідок звикання здобувачів вищої освіти працювати в складі постійної групи, що різко знижує можливість навчання навичкам діалогової взаємодії.

Бажано, щоб склад груп був сформований із дотриманням принципу гендерної рівності. Допустимо формування груп із здобувачів вищої освіти різних психологічних типів.

Формування робочих груп може відбуватися шляхом об'єднання здобувачів вищої освіти з різними рівнями підготовки,

що має стимулювати процес взаємодопомоги та взаємопідтримки членів групи, коли сильніші учасники надаватимуть допомогу менш підготовленим, оскільки за вирішення навчальної проблеми відповідають усіх учасники рівною мірою.

Отже, під час комплектування складу груп науково-педагогічному працівнику потрібно самому організовувати групи.

Перелік ситуаційних завдань для проведення практичного заняття.

1. До суду звернувся гр. Тимошенко Ю. В. із позовною заявою про визнання договору купівлі-продажу автомобіля недійсним. У заяві він зазначав, що купив цей автомобіль на підставі генеральної довіреності з правом користування та відчуження, але власник скасував довіреність і вимагає повернення автомобіля.

Чи належить до компетенції місцевого суду така справа, оскільки Тимошенко Ю. В. завідомо порушив закон із метою несплати податку в дохід держави за нотаріальне посвідчення договору купівлі-продажу автомобіля? Якщо так, то яке рішення має ухвалити суд?

2. Гр. Клименко М. І. як суб'єкт підприємницької діяльності (м. Київ) постачав комп'ютери ПП «МакроМакс» у м. Чернівці. У зв'язку з погодними умовами (повінь у Карпатах) вантаж було невчасно доставлено Південною залізницею, частина товару була пошкоджена. СПД Клименко М. І. було завдано збитків не своєчасною доставкою товару та його частковим пошкодженням.

До компетенції якого суду належить цей позов про відшкодування шкоди?

3. Адвокатська компанія «Костенко і партнери» взяла в оренду в заводу «Арсенал» приміщення для здійснення адвокатської діяльності. Сторонами було укладено договір оренди. Однією із умов цього договору було те, що адвокатська компанія замість оплати приміщення надає правові послуги заводу. Проте, коли до цієї фірми почали звертатися працівники заводу за безоплатними консультаціями, їм відмовляли у наданні такої допомоги. У зв'язку з цим трудовий колектив заводу вирішив розірвати договір оренди. Замки на дверях цього приміщення було замінено, а всі речі адвокатської компанії передано до камери схову заводу.

Чи правомірні дії трудового колективу заводу «Арсенал»?

Як саме має захистити своє порушене право адвокатська компанія та в якому органі?

4. Гр. Валіза М. К. був звільнений із роботи за прогул. Вважаючи своє звільнення неправомірним, він звернувся із позовом до суду про поновлення на роботі та стягнення зарплати за час вимушеного прогулу. Суддя відмовив Валізі М. К. у відкритті провадження у справі, мотивуючи таку відмову тим, що ця справа не належить до компетенції місцевого суду, оскільки Валіза М. К. має звернутися до комісії з трудових спорів. Та лише за наявності відмови КТС поновити Валізу М. К. на роботі він може звернутися до суду.

Визначте правомірність дій суду.

Науково-педагогічний працівник може також пропонувати інші завдання.

Проведення заняття. Практичне заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять. Необхідно розглянути поняття й види цивільної юрисдикції; інстанційну юрисдикцію; територіальну юрисдикцію (підсудність); зміну підсудності.

Після обговорення основних питань теми ведучий просить усіх учасників зайняти місця і пояснює їм, як буде організовано весь процес, формулює запитання й пропонує тим, хто перебуває в «Акваріумі», висловити свої міркування. Далі ведучий пропонує групі, яка знаходиться в «Акваріумі», обговорити одне з наведених завдань.

Завдання учасників зовнішнього кола, тих, які знаходяться за межами «Акваріуму», активно спостерігати за обговоренням завдання, погоджуватися або навпаки не погоджуватися з ним. Зовнішнє коло може користуватися записами, роблячи необхідні нотатки. Учасникам групи спостереження можна задавати найширший спектр завдань. Також конкретне завдання науково-педагогічний працівник може визначити для кожного окремого спостерігача, враховуючи індивідуальні особливості характеру та мету навчання.

Після закінчення відведеного для дискусії часу група повертається на свої місця, а науково-педагогічний працівник з'ясовує в аудиторії, чи погоджується вона з думкою групи, чи була ця думка достатньо аргументованою, доведеною, який із аргументів є найпереконливішим?

На таку бесіду відводиться не більше 2–3 хв. Після цього місце в «Акваріумі» займає інша група й обговорює наступну ситуацію.

Усі групи по чергово мають побувати в «Акваріумі», і діяльність кожної із них мусить бути обговорена членами академічної групи.

Наприкінці науково-педагогічний працівник повинен обговорити із здобувачами вищої освіти хід групової роботи, прокоментувати ступінь володіння навичками дискусії у малих групах і зауважити на необхідності і напрями подальшого вдосконалення таких навичок. У межах «Акваріуму» можна підвести підсумки практичного заняття або, якщо не вистачило часу, обмежитись обговоренням роботи кожної групи.

Аналіз результатів заняття. Підведення підсумків, зіставлення мети заняття з отриманими результатами.

Оцінюється:

- знання норм матеріального та процесуального права;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати думку;
- чіткість подання своєї позиції;
- логічність і послідовність викладу своєї позиції.

Враховується:

- рівень активності учасників груп;
- упевненість і сміливість;
- вміння слухати та відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом дискусії. Після підведення підсумків науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- обговорення в «Акваріумі» може проводитися в численних групах;
- формування вміння висловлювати свої думки;
- перевіряються вміння та навички здобувачів вищої освіти, знання норм матеріального права;
- учасники можуть виконувати роль і експертів, і аналітиків.

Труднощі під час проведення:

- нерівномірна участь у дискусії всіх учасників;
- вплив груподинамічних закономірностей: небезпека монополізації розмови лідером певної думки.

2.21. Тема «Процесуальні строки. Судові витрати. Заходи процесуального примусу»

Застосуємо інтерактивний метод «Снігова куля» під час практичного заняття з теми «Процесуальні строки. Судові витрати. Заходи процесуального примусу».

Час на проведення заняття – 80 хв (30 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 40 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦПК України; закони України «Про судовий збір», «Про судоустрій і статус суддів», «Про безоплатну правову допомогу», «Про соціальні послуги»; Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції».

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор, аркуш паперу для кожної малої групи.

Мета застосування методу – розвинути навички спілкування в групі, вміння переконувати та дискутувати.

Учасники. Під час застосування методу залучаються всі учасники академічної групи. Учасниками «Снігової кулі» є:

Ведучий. Ним є науково-педагогічний працівник. Ведучий є організатором самостійної, пізнавальної, дослідної, творчої діяльності здобувачів вищої освіти. Він допомагає їм самостійно здобувати потрібні знання, критично осмислювати одержувану інформацію, робити висновки й аргументувати їх.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні підготуватися до обговорення обраної теми і бути готовими висловити свої погляди, уважно слухати інших, поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до застосування методу. Для спілкування в процесі спільної діяльності здобувачі вищої освіти повинні бачити обличчя один одного. Треба планувати розташування столів здобувачів вищої освіти (там, де вони не зафіксовані) так, як необхідно для проведення заняття (у парах, трійках чи четвірках, шістках).

Педагогічні вимоги до здобувачів вищої освіти:

- взаємодіяти в групі з будь-яким партнером чи партнерами;
- працювати активно, серйозно ставлячись до завдання;

- доброзичливо спілкуватися з партнерами;
- виховувати почуття відповідальності не тільки за свої успіхи, але і за успіхи своїх партнерів, усієї групи;
- усвідомлювати, що спільна робота в групах – це серйозна та відповідальна праця.

Також треба передбачити застосування засобів навчання і навчальних матеріалів, розподілити час, необхідний для виконання тієї чи іншої роботи на практичному занятті. Важливе значення для організації навчання в групах має створення умов, які б сприяли взаємозалежності здобувачів вищої освіти один від одного, стимулювали спільну діяльність здобувачів вищої освіти, досягнення значущих для всієї групи результатів.

Перелік ситуаційних завдань для проведення практичного заняття.

1. Старченко Т. Г. пред'явив позов про витребування машини вартістю 40 тис. грн з володіння Терєбовлі Д. О. В ході розгляду справи суд провів заміну неналежного позивача Старченка Т. Г. належним – Старченком В. Г.

Як у таких випадках вирішуватиметься питання про судовий збір?

2. У ході розгляду справи про визнання права власності на приватизовану квартиру вартістю 180 тис. грн у зв'язку зі смертю 78-річного позивача розгляд справи був припинений. Після встановлення правонаступника, яким став син померлого, справа була відновлена.

Вирішіть питання, пов'язані з оплатою судового збору позивачем і правонаступником.

3. Визначіть розмір судового збору, що підлягає стягненню, якщо:

- Кінаш М. М. звернувся до суду з проханням відновити факт родинних відносин;
- Пертенко М. О. звернувся з позовом про визначення порядку користування автомобілем вартістю 130 тис. грн;
- Сидір П. Т. звернувся з скаргою на відмову в реєстрації йому мисливської зброї.

4. Визначіть ціну позову і розмір судового збору. З кого повинен стягуватися судовий збір у разі пред'явлення:

- позову про стягнення боргу в розмірі 30 тис. грн, якщо позов задоволено повністю;

- позов про стягнення 500 грн щомісячно у зв'язку з відшкодуванням шкоди, спричиненої каліцтвом, якщо суд присудив стягувати по 800 грн щомісячно;

- позов про стягнення аліментів на утримання неповнолітньої дитини (середньомісячна заробітна плата позивача 4200 грн, відповідача 3800 грн), якщо позов задоволено.

Проведення заняття. Практичне заняття традиційно розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених темою заняття. Необхідно опрацювати: поняття та види процесуальних строків; обчислення процесуальних строків; зупинення, поновлення і продовження процесуальних строків; поняття й види судових витрат; розподіл судових витрат між сторонами; поняття та види заходів процесуального примусу.

Інтерактивна частина заняття розпочинається з того, що ведучий пропонує здобувачам вищої освіти сформулювати варіанти вирішення наведених завдань, та розписати порядок учинення процесуальних дій у логічній послідовності так, щоб створити повне та цілісне уявлення.

Зазвичай здобувачі вищої освіти для обговорення завдання один з одним об'єднуються у пари так, як сидять за партами. Далі ведучий об'єднує пари у четвірки і пропонує їм порівняти результати своєї попередньої роботи, сформувавши спільно логічну послідовність учинення процесуальних дій, обов'язково наголосивши, що четвірка повинна дійти згоди, а також бути готовою давати свої висновки. Як і в парах, прийняття спільного рішення є обов'язковим. Далі ведучий пропонує кожній четвірці сформулювати варіант вирішення завдання, який спільно обговорюється всією групою.

Залежно від кількості здобувачів вищої освіти в аудиторії можна об'єднати четвірки в більші групи чи перейти до колективного обговорення проблеми.

Наприкінці заняття ведучий виконує функцію експерта – допомагає оцінити результати роботи.

Аналіз результатів заняття. Підведення підсумків, зіставлення мети заняття з отриманими результатами.

Оцінюється:

- знання норм матеріального та процесуального права;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати думку;

Враховується:

- вміння використовувати матеріали наукових статей, журналів та інших джерел;
- уміння виокремити головне;
- рівень активності учасників груп;
- правильність вжиття термінів і нормативно-правових актів;
- вміння слухати і відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом дискусії. Практичне заняття завершується виставленням оцінок у журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- включення в навчальний процес (або процес прийняття рішення) кожного з учасників, спонукання до активності та «входження в тему»;
- дозволяє ведучому заздалегідь оцінити сильні та слабкі сторони групи, потреби групи загалом та кожного учасника зокрема.

Труднощі під час проведення:

- займає доволі багато часу;
- деяких учасників можуть на початку охоплювати відчуття безпорадності, боязні, необхідності розкрити себе перед іншими.

2.22. Тема «Пред'явлення позову. Відкриття провадження у справі»

Застосуємо інтерактивний метод «Карусель» під час практичного заняття з теми «Пред'явлення позову. Відкриття провадження у справі».

Час проведення заняття – 80 хв (30 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 40 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦПК України; закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про судовий збір», «Про третейські суди»; Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді

першої інстанції», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 року № 9 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову».

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проєктор, навчально-методичні матеріали.

Мета застосування методу – одночасне включення всіх учасників в активну роботу з різними партнерами зі спілкування для обговорення дискусійних питань.

Учасники. Під час застосування методу залучаються всі учасники академічної групи. Учасниками «Каруселі» є:

Ведучий. Ним є науково-педагогічний працівник. Роль науково-педагогічного працівника в такій «Каруселі» полягає в організації та спрямуванні в потрібному напрямі діяльності здобувачів вищої освіти, хоча, на перший погляд, не викликає труднощів, насамперед, коли академічна група підготовлена. Однак це складний процес, у ході якого науково-педагогічний працівник спрямовує обговорення на вирішення головних завдань відповідної теми, а також спільний пошук правильних уявлень про цивільно-процесуальні правовідносини.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні підготуватися до обговорення обраної теми і виявити готовність викласти свої погляди, уважно слухати інших, поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до застосування методу. Найскладнішим є проведення практичного заняття з непередбаченою академічною групою. Якщо академічна група підготовлена на середньому рівні, науково-педагогічному працівнику необхідно зауважити на повне залучення здобувачів вищої освіти до обговорення навчальних питань практичного заняття.

Серед основних труднощів, які можуть виникнути під час проведення такого практичного заняття, можна виокремити: відхилення від теми; зниження активності; неповне висвітлення питання.

Підготовка до проведення практичного заняття із застосуванням інтерактивного методу «Карусель» охоплює:

1. Залежно від того, який вид «Каруселі» використовується, необхідно певно розставити стільці та парти (якщо необхідно сформувати два кола). Якщо застосовується «Карусель» без

формування внутрішнього і зовнішнього кіл, потрібно організувати декілька окремих місць, де працюватимуть групи. Це, наприклад, можуть бути ряди парт в аудиторії як окремі локації для роботи сформованих груп.

2. Якщо формуються кола, то здобувачі вищої освіти, що сидять у внутрішньому колі, розташовані спиною до центру, а в зовнішньому – обличчям. Отже, кожен сидить навпроти іншого.

3. Внутрішнє коло повинне бути нерухомим, а зовнішнє – рухливе. За сигналом ведучого всі його учасники пересуваються на один стілець вправо і виявляються перед новим партнером. Мета – пройти все коло, виконуючи поставлене завдання.

Перелік ситуаційних завдань та запитань для застосування інтерактивного методу.

Запитання:

1. Поняття позову.
2. Елементи позову.
3. Хто має право на пред'явлення позову?
4. У яких випадках допускається об'єднання позовів?
5. Що таке «визнання позову» й які його правові наслідки?
6. Поняття забезпечення позову.
7. Види (заходи) забезпечення позову.
8. Процесуальний порядок забезпечення позову.

Завдання:

1. Гр. Дашо В. І. подав заяву про забезпечення позову про повернення позики у розмірі 5 тис. грн шляхом накладення арешту на депозитний рахунок гр. Тарасюка В. М. Сума депозиту на рахунку 15 тис. грн. Суд постановив ухвалу про забезпечення позову.

Проаналізуйте ситуацію. Назвіть підстави забезпечення позову. Які Ви знаєте правила забезпечення позову? Чи підлягає оскарженню ухвала про забезпечення позову?

2. Гр. Федак П. В пред'явив позов до гр. Фукс А. П. про розірвання шлюбу, поділ спільного майна та визначення місця проживання малолітньої дитини (4 роки).

Проаналізуйте ситуацію. Назвіть підстави та порядок об'єднання та роз'єднання позовних вимог. Як повинен діяти суд у цій ситуації?

3. Сидорук П. В. подав позов про розірвання шлюбу. В позовній заяві причинами розладу сімейних відносин була вказана

зрада дружини Мись О. О. Не погоджуючись із таким обґрунтуванням позову, Мись О. О. пред'явила зустрічний позов, у якому причиною припинення шлюбних відносин назвала зловживання Сидорук П. В. алкоголем і фізичне насильство. Суд постановив ухвалу про об'єднання позовів в одне провадження.

Назвіть підстави об'єднання позовів. Чи правильно вчинив суд?

4. Галицький районний суд м. Львова, розглядаючи справу про розірвання шлюбу між гр. Григоренко В. В. і гр. Григоренко О. В., в задоволенні позову відмовив. Через рік гр. Григоренко В. В. повторно звернулася з позовом до гр. Григоренко О. В. про розірвання шлюбу. Суддя Галицького районного суду м. Львова відмовив у відкритті провадження у справі, зазначивши, що вона розглядалася судом.

Проаналізуйте ситуацію. Які підстави для відмови у відкритті провадження у справі Ви знаєте? Які правові наслідки відмови у відкритті провадження у справі? Чи правомірні дії судді?

Науково-педагогічний працівник може запропонувати інші ситуаційні завдання та питання.

Проведення заняття. Практичне заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених темою «Пред'явлення позову. Відкриття провадження у справі». Потрібно розглянути теоретичні питання: елементи і види позовів; право на позов; захист проти позову; об'єднання та роз'єднання позовів; забезпечення позову; відкриття провадження у справі.

Після обговорення основних питань теми ведучий просить усіх учасників зайняти місця і пояснює їм, як буде організовано весь процес. Далі науково-педагогічний працівник пропонує учасникам залежно від варіанту «Каруселі» або передавати аркуш паперу з підготовленим завданням у порядку «Каруселі» або змінювати партнерів, якщо формувалися внутрішнє та зовнішнє коло. Учасники можуть користуватися записами, роблячи необхідні нотатки. Коли «Карусель» робить один оберт, учасники мають можливість узагальнити матеріали.

Після перегляду одержаних відповідей до всіх питань практичного завдання науково-педагогічний працівник підводить підсумки. Водночас він визначає ступінь досягнення мети практичного заняття, його науковий рівень і відзначає активність здобувачів вищої освіти.

Аналіз результатів заняття. Підведення підсумків, зіставлення мети заняття з отриманими результатами.

Оцінюється:

- знання норм матеріального і процесуального права;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати думку;
- вміння виокремити головне.

Враховується:

- рівень активності учасників груп;
- вміння використовувати матеріали наукових статей, журналів й інших джерел;
- правильність вжиття термінів і законів;
- вміння слухати та відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом дискусії. Практичне заняття завершується виставленням оцінок у журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- обговорення проблеми з діаметрально протилежних позицій на основі збирання інформації з відповідної теми;
- здійснення інтенсивної перевірки обсягу й глибини здобутих здобувачами вищої освіти знань;
- розвиток навичок аргументування своєї позиції.

Труднощі під час проведення:

- нестандартизована ситуація збору даних;
- неможливість сформувати репрезентативну вибірку учасників дискусії.

2.23. Тема «Підготовче провадження»

Продемонструємо проведення **спрощеного судового засідання** під час практичного заняття з теми **«Підготовче провадження»**.

Час проведення заняття – 80 хв (10 хв – підготовка до проведення ділової гри, 65 хв – проведення ділової гри; 5 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦПК України; закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про судовий збір», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня

2009 року № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14 «Про судові рішення у цивільній справі», зразки цивільно-процесуальних документів, інші джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор.

Обладнання – мультимедійний проектор.

Мета ділової гри – закріпити та розширити отримані знання з наведеної теми, розвинути практичне мислення здобувачів вищої освіти, навчити аналізувати практичну ситуацію й ухвалювати конструктивні рішення. У здобувачів вищої освіти відпрацьовується здатність орієнтуватись у чинному законодавстві. В процесі застосування цього методу проведення заняття здобувачі вищої освіти освоюють функції учасників судового процесу.

Учасники спрощеного судового засідання. Під час застосування методу залучаються 10–15 здобувачів вищої освіти. Учасниками є:

Ведучий. Ним зазвичай є науково-педагогічний працівник, однак на підготовчому етапі до застосування методу він може доручити цю роль комусь із здобувачів вищої освіти. Ведучий спрямовує судові засідання у відповідному напрямі, слідує, щоб воно проходило відповідно до вимог ЦПК України, зокрема Глави 3.

Інші учасники спрощеного судового засідання визначаються науково-педагогічним працівником.

Суддя. Якщо справа розглядається в порядку загального позовного провадження, в процесі підготовчого провадження суддя вимагає від сторін письмові пояснення по суті спору, висилає судові повістки про виклик і судові повістки-повідомлення, виносить ухвалу про призначення справи до судового розгляду по суті, складає проект рішення або ухвали (конкретно вступну й описову частини згідно з фабулами наскрізної задачі та позовної заяви), бере розписку відповідача про час одержання копії позовної заяви, приймає зустрічну позовну заяву, отримує від відповідача відгук на позовну заяву.

Сторони – позивач і відповідач. У процесі підготовчого провадження справи позивач складає позовну заяву, забезпечує її квитанцією про оплату судового збору. Далі позивач складає письмове пояснення по суті позову, забезпечує свої вимоги відповідними доказами: довідками, речовими, електронними доказами тощо. Водночас ініціатива здобувачів вищої освіти не обмежується. Під час подання доказів науково-педагогічний працівник консультує присутніх із питань належності, допустимості та достовірності доказів.

Відповідач у процесі підготовки дає суддям розписку про час одержання копії позовної заяви, в окремих випадках складає і подає суду зустрічну позовну заяву, подає відзив на позовну заяву, докази, які підтверджують його заперечення проти позову.

Судовими представниками в діловій грі можуть бути адвокати, законні представники, інші особи, передбачені у ст. 60 ЦПК України. Повноваження представників сторін та інших учасників процесу мають бути підтверджені відповідними документами. Адвокат виготовляє й подає суду ордер або довіреність. Представник юридичної особи виготовляє та подає суду довіреність.

Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати у справі представника. Представники надають юридичну консультаційну допомогу своїм довірцям у виготовленні процесуальних документів, оцінці доказів, юридичному аналізу спірного правовідношення.

Треті особи. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги до предмета спору, можуть вступити у справу до закінчення підготовчого провадження або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, подавши позов до однієї або декількох сторін. Водночас вони користуються всіма правами та несуть усі обов'язки позивача.

Треті особи, які не заявляють самостійні вимоги до предмета спору, можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача у разі, коли рішення у справі може вплинути на їхні права або обов'язки стосовно однієї зі сторін. Їх може бути залучено до участі у справі також за заявою учасників справи.

До інтерактивного методу можна залучити декілька осіб як *експертів із питань права*, визначивши їх роль у цьому інтерактивному методі. Це може бути обговорення наприкінці

заняття про дотримання учасниками судового засідання вимог цивільного процесуального законодавства, порядку проведення процесуальних дій тощо.

Підготовка до інтерактивного методу. Підготовку до ділової гри потрібно розпочати наприкінці попереднього практичного заняття або під час проведення позааудиторної консультації. Підготовка розпочинається з того, що науково-педагогічний працівник повідомляє здобувачам вищої освіти фабулу наскрізної задачі (зміст цивільно-правового спору), що наведені нижче, та роздає ролі учасникам навчального підготовчого засідання.

Перелік фабул наскрізних задач для проведення спрощеного судового засідання.

1. 02 лютого 2018 р. у районі перехрестя вулиць Наукової та Стрийської у м. Львові близько 20.00 сталася дорожньо-транспортна пригода внаслідок зіткнення двох легкових автомобілів.

На місце пригоди були викликані патрульні поліцейські Чура Іван Семенович і Мартиненко Іван Петрович. На місці пригоди було складено схему ДТП і відібрані пояснення у водіїв транспортних засобів.

Водій автомобіля ВАЗ 2106 Литвин Григорій Петрович (проживає у м. Львів, вул. Наукова, 78/98) пояснив, що він їхав із роботи зі швидкістю близько 40 км/год. по Стрийській у сторону виїзду з міста. За 10–20 м від перехрестя на його смугу руху раптово виїхав автомобіль «Опель Кадет». Уникнути зіткнення не вдалося у зв'язку з ожеледицею. Після зіткнення – поставив знак аварійної зупинки та викликав поліцейських. Алкогольних напоїв протягом дня не вживав.

Водій автомобіля Опель Кадет Грицко Іван Антонович (проживає у м. Львів, вул. Медової Печери, 13/24) пояснив, що він разом із сином свого товариша 15-річним Козаком Валентином Івановичем їхав по вул. Стрийській із торгового центру «Ашан» у напрямку центру. У зв'язку з ожеледицею виїхав на смугу зустрічного руху і допустив зіткнення з автомобілем ВАЗ 2106. Під час дорожньо-транспортної пригоди шкоди зазнав 15-річний Козак Валентин Іванович, отримавши перелом руки.

Вартість пошкоджених автомобілів становить: автомобіля ВАЗ 2106 – 50 000 грн, Опель Кадет – 20 000 грн. 15 лютого до Грицка І. А. було застосовано адміністративне стягнення у вигляді штрафу.

12 квітня 2018 р. Литвин Г. П. звернувся з позовною заявою до суду про відшкодування шкоди, завданої внаслідок ДТП.

2. 12 грудня 2018 р. курсант Львівського державного університету внутрішніх справ Ковтуненко Олег Володимирович (проживає у м. Львів, вул. Чорновола, 10, кв. 24) купив у магазині «Алло», що знаходиться за адресою: вул. Шевченка, 10 у м. Львові мобільний телефон «iPhone 10» вартістю 35 000 грн. Через 10 днів після придбання телефон перестав заряджатися через зарядний пристрій. Ковтуненко О. В. звернувся в магазин із вимогою замінити телефон на інший, однак отримав відмову, оскільки аналогічних телефонів не було. Гарантійна майстерня видала Ковтуненку О. В. довідку про те, що телефон ремонту не підлягає. Ковтуненко О. В. звернувся з позовом до магазину «Алло» про повернення вартості товару.

3. 16 листопада 2018 р. курсант Львівського державного університету внутрішніх справ Вороненко П. А. позичив у свого товариша Богатюка П. Д. 2000 грн і дав останньому розписку. У встановлений строк борг не було повернуто. Свою відмову повернути борг Вороненко П. А. мотивував тим, що торік передав у тимчасове користування Богатюкові П.Д. свій мобільний телефон, який так і не був повернутий. Вороненко П. А. вважає, що між ним і Богатюком П. Д. відповідно до ст. 604 ЦК України виникла новація – договір позики перетворився в договір купівлі-продажу. Богатюк П. Д. звернувся з позовом у суд до Вороненка П. А. про відшкодування (повернення) суми боргу, тобто 2000 грн.

4. Повертаючись додому після навчання 26 лютого 2018 р. о 20 год., курсант Ощипко А. П. побачив, що з-під дверей магазину, що знаходиться за адресою: вул. Городоцька, 8 у м. Львові, йде густий дим. Оскільки магазин був зачинений, курсант вибив вітрину магазину та загасив пожежу, яка виникла внаслідок струмового перенавантаження електромережі. Магазин пред'явив вимогу до Ощипко А. П. про відшкодування шкоди, завданої знищенням вітрини, вартістю 1500 грн. Своєю чергою, Ощипко А. П. висунув зустрічну вимогу до магазину про відшкодування заподіяної шкоди його майну вартістю 30000 грн (пошкоджена поліцейська форма та загублений під час гасіння пожежі мобільний телефон).

Необхідно врахувати, що підготовче провадження проводиться у справах загального позовного провадження. Відповідно

до ст. 279 ЦПК України, підготовче засідання при розгляді справи у порядку спрощеного провадження не проводиться.

Далі науково-педагогічний працівник визначає кожному учаснику перелік процесуальних документів, які їм необхідно підготувати до початку підготовчого засідання, та пропонує ознайомитися з нормативно-правовими актами, які визначають їх процесуальний статус у судовому засіданні. Тут важливо зорієнтувати здобувачів вищої освіти в чинному матеріальному і процесуальному законодавстві, судовій практиці.

Проведення заняття. Спрощене судове засідання розпочинається з того, що науково-педагогічний працівник оголошує мету і завдання, формує умови, в яких воно провадиться, підкреслює роль і відповідальність кожного учасника.

Навчальне підготовче засідання провадиться відповідно до ЦПК України, тому всі процедури повинні бути суворо дотримані.

Необхідно врахувати, що відповідно до ст. 189 ЦПК України завданнями підготовчого провадження є:

1) остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу;

2) з'ясування заперечень проти позовних вимог;

3) визначення обставин справи, які підлягають установленню, та зібрання відповідних доказів;

4) вирішення відводів;

5) визначення порядку розгляду справи;

6) учинення інших дій із метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті.

Головуючому в спрощеному судовому засіданні необхідно врахувати вимоги ст. 191 ЦПК України. Зокрема у підготовчому засіданні суд:

1) оголошує склад суду, а також прізвища, імена та по батькові секретаря судового засідання, перекладача, спеціаліста, з'ясовує наявність підстав для відводів;

2) з'ясовує, чи бажають сторони укласти мирову угоду, передати справу на розгляд третейського суду або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді;

3) у разі необхідності заслуховує уточнення позовних вимог і заперечень проти них та розглядає відповідні заяви;

4) вирішує питання про вступ у справу інших осіб, заміну неналежного відповідача, залучення співвідповідача, об'єднання справ і роз'єднання позовних вимог, прийняття зустрічного позову, якщо ці питання не були вирішені;

5) може роз'яснювати учасникам справи, які обставини входять до предмета доказування, які докази мають бути подані тим чи іншим учасником справи;

6) з'ясовує, чи повідомили сторони про всі обставини справи, які їм відомі;

7) з'ясовує, чи надали сторони докази, на які вони посилаються у позові та відзиві, а також докази, витребувані судом чи причини їх неподання; вирішує питання про проведення огляду письмових, речових і електронних доказів у місці їх знаходження; вирішує питання про витребування додаткових доказів і визначає строки їх подання, вирішує питання про забезпечення доказів, якщо ці питання не були вирішені раніше;

8) вирішує питання про призначення експертизи, виклик у судові засідання експертів, свідків, залучення перекладача, спеціаліста;

9) за клопотанням учасників справи вирішує питання про забезпечення позову, про зустрічне забезпечення;

10) вирішує заяви та клопотання учасників справи;

11) направляє судові доручення;

12) встановлює строки для подання відповіді на відзив і заперечення;

13) установлює строк для подання пояснень третіми особами та відповіді учасників справи на такі пояснення;

14) встановлює строки та порядок врегулювання спору за участю судді за наявності згоди сторін на його проведення;

15) призначає справу до розгляду по суті, визначає дату, час і місце проведення судового засідання (декількох судових засідань – у разі складності справи) для розгляду справи по суті;

16) встановлює порядок з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовуються під час розгляду справи по суті, про що зазначається в протоколі судового засідання;

17) з'ясовує розмір заявлених сторонами судових витрат;

18) вирішує питання про колегіальний розгляд справи;

19) здійснює інші дії, необхідні для забезпечення правильного та своєчасного розгляду справи по суті.

Учасники справи готують клопотання про вчинення процесуальних дій, які розглядаються судом.

Підготовче провадження завершується закриттям підготовчого засідання (винесенням відповідної ухвали).

Науково-педагогічний працівник є присутнім в аудиторії як консультант. У разі виникнення непередбачених ситуацій, відхилення від фабули наскрізної задачі, а також інших ускладнень, суддя з власної ініціативи або за клопотанням учасників процесу з передбачених законом підстав оголошує перерву в підготовчому засіданні для консультації з науково-педагогічним працівником.

Аналіз результатів заняття. Після проведення підготовчого судового засідання науково-педагогічний працівник підводить підсумки заняття.

Оцінюється:

- знання норм матеріального і процесуального права;
- уміння аналізувати й оцінювати докази;
- логічність і послідовність викладу своєї позиції.

Враховується:

- рівень активності учасників ділової гри;
- підготовка необхідних процесуальних документів (клопотань, проектів ухвал, рішення);
- артистичність учасників ділової гри.

Відзначаються помилки й упущення учасників судового засідання.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом судового розгляду.

Після підведення підсумку науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи.

Узагальнюючи досвід проведення спрощеного судового засідання, слід відзначити такі переваги:

- досягається високий рівень активності здобувачів вищої освіти, які залучені до інтерактивного методу;
- розвиваються навички критичного мислення, розв'язання проблем, відпрацювання різних варіантів поведінки в проблемних ситуаціях, виховання розуміння й емпатії до інших людей;

- підвищується мотивація до навчання;
- досягається максимальний ефект запам'ятовування;
- перевіряються вміння та навички здобувачів вищої освіти, знання норм матеріального права;
- набуваються навички складання процесуальних документів (довіреності, клопотання, ухвали про вчинення процесуальних дій тощо).

Труднощі під час проведення спрощеного судового засідання:

- учасники спрощеного судового засідання повинні підготуватися до його проведення, опрацювавши відповідні нормативно-правові акти та підготувавши процесуальні документи. Неналежна підготовка до ділової гри судді, позивача, відповідача зумовить недосягнення визначеної мети інтерактивного методу навчання;
- не всі учасники однаково залучені до участі у практичному занятті;
- спрощене судове засідання потребує надзвичайної активності учасників, що вимагає від науково-педагогічного працівника вмілого мотивування групи та правильного скерування процесу в потрібному напрямі.

Слід врахувати, що цивільне провадження не доцільно завершувати на цій стадії, а переходити на наступну стадію цивільного судочинства – розгляд справи по суті, що буде логічним продовженням під час вивчення наступної теми навчальної дисципліни.

2.24. Тема «Розгляд справи по суті»

Продемонструємо проведення **ділової гри «Суд»** під час практичного заняття з **теми «Розгляд справи по суті»**.

Час проведення заняття – 80 хв (10 хв – підготовка до проведення ділової гри; 65 хв – проведення ділової гри; 5 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦПК України; Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства

при розгляді справ у суді першої інстанції», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14 «Про судові рішення у цивільній справі», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01 листопада 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», зразки цивільно-процесуальних документів, інші джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор.

Мета ділової гри – закріпити та розширити отримані знання з наведеної теми, розвинути практичне мислення здобувачів вищої освіти, навчити аналізувати практичну ситуацію й ухвалювати конструктивні рішення. У здобувачів вищої освіти відпрацьовується здатність орієнтуватись у чинному законодавстві. В процесі застосування цього методу проведення заняття здобувачі вищої освіти розширюють і поглиблюють знання з цивільного, трудового права, сімейного права, освоюють функції суддів, сторін, третіх осіб, представників, секретаря судового засідання, судових розпорядників, інших учасників цивільного процесу.

Учасники ділової гри «Суд». Під час застосування методу залучаються всі присутні здобувачі вищої освіти академічної групи. Учасниками ділової гри є:

Ведучий. Ним зазвичай є науково-педагогічний працівник, однак на підготовчому етапі до використання методу він може доручити цю роль комусь із здобувачів вищої освіти. Ведучий скеровує судові засідання, слідує, щоб воно проходило відповідно до вимог ЦПК України.

Інші учасники ділової гри визначаються науково-педагогічним працівником.

Суддя. Головуючий відповідно до завдання цивільного судочинства керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками судового процесу їх процесуальних прав та виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного й об'єктивного з'ясування обставин справи, усуваючи із судового розгляду все, що не має істотного значення для вирішення справи, складає проект рішення або

ухвали (конкретно вступну й описову частини згідно з фабулами наскрізної задачі та позовної заяви).

Сторони – позивач і відповідач. Сторони у судовому засіданні беруть участь у дослідженні доказів; ставлять запитання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; подають заяви та клопотання, надають пояснення суду, наводять свої доводи, міркування стосовно питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб. Позивач управі відмовитися від позову (всіх або частини позовних вимог), відповідач має право визнати позов (всі або частину позовних вимог) на будь-якій стадії судового процесу.

Треті особи. Вимоги, які висувуються до позивача, в повному обсязі стосуються і третьої особи з самостійними позовними вимогами. Треті особи без самостійних позовних вимог мають процесуальні права, які визначені ЦПК України.

Представниками в діловій грі можуть бути адвокати, законні представники, інші особи, передбачені у ст. 60 ЦПК України. Повноваження представників сторін та інших учасників процесу мають бути підтверджені відповідними документами.

Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати у справі представника. Представники надають юридичну консультаційну допомогу своїм довірцям у виготовленні процесуальних документів, оцінці доказів, юридичному аналізі спірного правовідношення.

Науково-педагогічний працівник рекомендує учасникам судового розгляду справи по суті наперед скласти перелік майбутніх запитань, які можуть задаватися один одному. Як свідчить практика, наперед сформульовані запитання є більш якісні, глибокі та продумані.

Свідки наперед визначаються викладачем, виходячи з фабули наскрізної задачі. Під час консультації науково-педагогічний працівник пояснює сторонам, іншим учасникам ділової гри, що майбутні свідки разом із позивачем і відповідачем мають обговорити свою позицію у процесі, наперед передбачити суперечності й перепони у діловій грі.

Секретар судового засідання перевіряє, хто з учасників процесу з'явився в судові засідання, хто бере участь у засіданні в режимі відеоконференції, забезпечує фіксування судового засідання

технічними засобами, веде протокол судового засідання, виконує доручення головуєчого, що стосуються розгляду справи.

Судовий розпорядник запрошує до зали судового засідання учасників судового процесу, оголошує про вхід і вихід суду із зали судового засідання та пропонує всім присутнім встати, слідує за додержанням порядку присутніми, запрошує до зали засідання свідків, виконує вказівки головуєчого щодо приведення до присяги.

Підготовка до ділової гри. Підготовку до ділової гри слід розпочати наприкінці попереднього практичного заняття або під час проведення позааудиторної консультації. Підготовка розпочинається з того, що науково-педагогічний працівник повідомляє здобувачам вищої освіти фабулу наскрізної задачі (зміст цивільно-правового спору), що наведені нижче, та призначає здобувачів вищої освіти на ролі учасників навчального судового засідання.

Якщо науково-педагогічний працівник проводив спрощене судове засідання по темі «Підготовче провадження», фабула й учасники гри залишаються тими самими. Особи, які не брали участі у спрощеному судовому засіданні, отримують ролі у судовому засіданні (секретаря судового засідання, судового розпорядника, свідків, експерта, спеціаліста).

Перелік фабул наскрізних задач для проведення ділової гри «Суд».

1. 02 лютого 2018 р. у районі перехрестя вулиць Наукової та Стрийської у м. Львові близько 20.00 сталася дорожньо-транспортна пригода внаслідок зіткнення двох легкових автомобілів. На місце пригоди були викликані патрульні поліцейські Чура Іван Семенович і Мартиненко Іван Петрович. На місці пригоди було складено схему ДТП і відібрані пояснення у водіїв транспортних засобів.

Водій автомобіля ВАЗ 2106 Литвин Григорій Петрович (проживає у м. Львів, вул. Наукова, 78/98) пояснив, що він їхав із роботи зі швидкістю близько 40 км/год. по Стрийській у сторону виїзду з міста. За 10–20 м від перехрестя на його смугу руху раптово виїхав автомобіль «Опель Кадет». Уникнути зіткнення не вдалося в зв'язку з ожеледицею. Після зіткнення – поставив знак аварійної зупинки та викликав поліцейських. Алкогольних напоїв протягом дня не вживав.

Водій автомобіля Опель Кадет Грицко Іван Антонович (проживає у м. Львів, вул. Медової Печери, 13/24) пояснив, що він разом із сином свого товариша 15-річним Козаком Валентином Івановичем їхав по вул. Стрийській із торгового центру «Ашан» у напрямку центру. У зв'язку з ожеледицею виїхав на смугу зустрічного руху і допустив зіткнення з автомобілем ВАЗ 2106. Під час дорожньо-транспортної пригоди шкоди зазнав 15-річний Козак Валентин Іванович, отримавши перелом руки. Вартість пошкоджених автомобілів становить: автомобіля ВАЗ 2106 – 50 000 грн, Опель Кадет – 20 000 грн. 15 лютого до Грицка І. А. було застосовано адміністративне стягнення у вигляді штрафу. 12 квітня 2018 р. Литвин Г. П. звернувся з позовною заявою до суду про відшкодування шкоди, завданої внаслідок ДТП.

2. 12 грудня 2018 р. курсант Львівського державного університету внутрішніх справ Ковтуненко Олег Володимирович (проживає у м. Львів, вул. Чорновола, 10, кв. 24) купив у магазині «Алло», що знаходиться за адресою: вул. Шевченка, 10 у м. Львові мобільний телефон «iPhone 10» вартістю 35 000 грн. Через 10 днів після придбання, телефон перестав заряджатися через зарядний пристрій. Ковтуненко О. В. звернувся в магазин із вимогою замінити телефон на інший, однак отримав відмову, оскільки аналогічних телефонів не було. Гарантійна майстерня видала Ковтуненку О. В. довідку про те, що телефон ремонту не підлягає. Ковтуненко О. В. звернувся з позовом до магазину «Алло» про повернення вартості товару.

3. 16 лютого 2018 р. курсант Львівського державного університету внутрішніх справ Вороненко П. А. позичив у свого товариша Богатюка П. Д. 2 000 грн і дав останньому розписку. У встановлений строк борг не було повернуто. Свою відмову повернути борг Вороненко П. А. мотивував тим, що торік передав у тимчасове користування Богатюкові П. Д. свій мобільний телефон, який так і не був повернутий. Вороненко П. А. вважає, що між ним і Богатюком П. Д. відповідно до ст. 604 ЦК України виникла новація – договір позики перетворився в договір купівлі-продажу. Богатюк П. Д. звернувся з позовом у суд до Вороненка П. А. про відшкодування (повернення) суми боргу, тобто 2000 грн.

4. Повертаючись додому після навчання 26 лютого 2018 р. о 20 год., курсант Ощипко А. П. побачив, що з-під дверей магазину, що знаходиться за адресою: вул. Городоцька, 8 у м. Львові, йде

густий дим. Оскільки магазин був зачинений, курсант вибив вітрину магазину та загасив пожежу, яка виникла внаслідок струмового перенавантаження електромережі. Магазин пред'явив вимогу до Ощипка А. П. про відшкодування шкоди, завданої знищенням вітрини, вартістю 1500 грн. Своєю чергою, Ощипко А. П. висунув зустрічну вимогу до магазину про відшкодування заподіяної шкоди його майну вартістю 30000 грн (пошкоджена поліцейська форма та загублений під час гасіння пожежі мобільний телефон).

Спільно із здобувачами вищої освіти необхідно визначити вид позовного провадження та зауважити на його особливості. Слід врахувати, що відповідно до ст. 279 ЦПК України, суд розглядає справу в порядку спрощеного провадження з повідомленням сторін за наявності відповідного клопотання однієї зі сторін або з власної ініціативи.

Далі науково-педагогічний працівник дає кожному учаснику примірний перелік процесуальних документів, які їм необхідно підготувати до початку навчального судового засідання та пропонує ознайомитися з нормативно-правовими актами, які визначають їх процесуальний статус у судовому засіданні. Тут важливим є зорієнтування учасників ділової гри в чинному матеріальному і процесуальному законодавстві, судовій практиці.

Проведення ділової гри. Ділова гра розпочинається з того, що науково-педагогічний працівник оголошує мету та завдання, формує умови, в яких вона провадиться, підкреслює роль і відповідальність кожного учасника.

Навчальне судове засідання провадиться відповідно до ЦПК України, тому всі процедури повинні бути строго дотримані. Науково-педагогічний працівник є присутнім в аудиторії як консультант.

У разі виникнення непередбачених ситуацій, відхилення від фабули наскрізної задачі, а також інших ускладнень, суддя з власної ініціативи або за клопотанням учасників процесу з передбачених законом підстав оголошує перерву в судовому засіданні для консультації з викладачем.

Аналіз результатів ділової гри. Після постановлення й оголошення рішення суду науково-педагогічний працівник підводить підсумки ділової гри.

Оцінюється:

- знання норм матеріального та процесуального права;
- уміння аналізувати й оцінювати докази;
- логічність і послідовність викладу своєї позиції.

Враховується:

- рівень активності учасників ділової гри;
- підготовка необхідних процесуальних документів (клопотань, проектів ухвал, рішення);
- артистичність учасників ділової гри.

Вказується на помилки й упущення учасників судового засідання.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом судового розгляду.

Після підведення підсумку науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи.

Узагальнюючи досвід проведення гри, слід вказати на такі переваги:

- досягається максимальний рівень активності здобувачів вищої освіти, зокрема тих, хто не задіяний у грі;
- розвиваються навички критичного мислення, розв'язання проблем, відпрацювання різних варіантів поведінки в проблемних ситуаціях, виховання розуміння й емпатії до інших людей;
- підвищується мотивація до навчання;
- досягається максимальний ефект запам'ятовування;
- перевіряються вміння та навички здобувачів вищої освіти, знання норм матеріального права;
- набуваються навички складання процесуальних документів (позовна заява, довіреності, письмові докази, рішення, протокол судового засідання та ін.);
- розкриваються міжпредметні зв'язки (з цивільним, трудовим, сімейним та іншими галузями права).

Труднощі під час проведення ділової гри:

- ділова гра займає доволі багато часу. Для її проведення може бути недостатньо одного практичного заняття;
- окремі учасники ділової гри (позивач, відповідач, треті особи, суддя) повинні орієнтуватися у положеннях інших галузей права (цивільного, сімейного, трудового);

– учасники ділової гри повинні підготуватися до її проведення, опрацювавши відповідні нормативно-правові акти. Неналежа підготовка до ділової гри судді, позивача, відповідача призведе до недосягнення обраної мети інтерактивного методу навчання.

2.25. Тема «Судові рішення. Заочний розгляд справи»

Застосуємо інтерактивний метод **«Дерево рішень»** під час практичного заняття з теми **«Судові рішення. Заочний розгляд справи»**.

Час проведення заняття – 80 хв (40 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до застосування методу; 30 хв – використання методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦПК України; Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14 «Про судові рішення у цивільній справі», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01 листопада 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», зразки цивільно-процесуальних документів, інші джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор, фліпчарт, аркуш паперу із схематичним зображенням «дерева», ручка, маркер.

Метою застосування методу є закріплення теоретичних знань, актуалізація опорних знань, вибрання одного з методів вирішення запропонованої проблематики; активізація здобувачів вищої освіти та перевірка рівня засвоєння знань здобувачами вищої освіти.

Учасниками «Дерева рішень» є:

Ведучий. Ним є науково-педагогічний працівник. Обов'язком ведучого є обрати ситуаційне завдання (судову справу), запропонувати здобувачам вищої освіти використання законодавства для прийняття відповідного рішення, поділити академічну групу на підгрупи, організувати порядок виконання. Науково-

педагогічний працівник пропонує учасникам групи висловитися, підводить підсумки роботи та встановлює доповідача.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні підготуватися до обговорення обраної теми та бути готовими викласти свої погляди, уважно слухати інших, поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до застосування інтерактивного методу. Перед використанням методу рекомендується визначити ситуаційне завдання й обговорити способи прийняття рішень із академічною групою. Академічну групу потрібно поділити на підгрупи (по 6–8 осіб).

Перелік питань і ситуаційних завдань для застосування інтерактивного методу навчання.

1. В перше судове засідання через поважні причини не з'явився відповідач і суд відклав розгляд справи. В друге судове засідання надійшло клопотання відповідача про розгляд справи у його відсутності. За згодою позивача суд розглянув справу в порядку заочного провадження й ухвалив рішення на користь позивача. Відповідач оскаржив заочне рішення у вищестоящий суд.

Який порядок оскарження заочного рішення?

Чи є підстави для відміни заочного рішення в цій ситуації?

2. Задовольнивши позов Сидоренка до Давидова про визнання договору обміну квартири недійсним, суд у резолютивній частині рішення зазначив: «Визнати за Сидоренком право на відшкодування витрат, пов'язаних з виконанням рішення про переїзд, проведення експертизи і оплатою послуг адвокатам».

У чому полягає недолік такого рішення? Як він може бути усунутий?

3. Через декілька днів після винесення рішення голова суду виявив, що в резолютивній частині рішення не зазначено про його негайне виконання. Він вніс у рішення доповнення і завірив його своїм підписом.

Дайте оцінку діям голови суду. Як необхідно вчинити, якщо винесене рішення підлягає обов'язковому негайному виконанню?

4. У судове засідання за позовом Г. до редакції газети «Правда» про захист честі, гідності та ділової репутації головний редактор газети тричі не забезпечив явку представника редакції. Про розгляд справи редакція повідомлялася повістками, зокрема

під розписку. Відзиву на позовну заяву та підтвердження правдивості поширених про Г. відомостей відповідач не надав. Копія позовної заяви ним отримана.

У черговому судовому засіданні 15 жовтня 2012 р. суд виніс ухвалу про заочний розгляд цивільної справи та задовольнив позов, стягнувши одночасно з редакції 10000 грн у рахунок відшкодування завданої моральної шкоди. 25 жовтня 2016 р. від редакції надійшла заява про перегляд заочного рішення. За цією заявою 15 січня 2017 р. відбулося судове засідання. Відповідач не з'явився, не повідомивши суд про причини неявки. Розгляд справи відклали на 4 березня 2017 р. Виклик сторін повторили, однак не з'явилися обидві сторони. Суд розглянув справу в їх відсутності, постановивши ухвалу про залишення заяви редакції газети «Правда» про перегляд заочного рішення без задоволення. Відповідач оскаржив цю ухвалу.

Проаналізуйте ситуацію.

Науково-педагогічний працівник може запропонувати інші ситуаційні завдання та питання.

Порядок проведення заняття. Науково-педагогічному працівнику необхідно зауважити на повне залучення здобувачів вищої освіти до обговорення навчальних питань практичного заняття.

Практичне заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичного заняття. Слід розглянути теоретичні питання: поняття, види та суть судового рішення, вимоги, яким має відповідати судове рішення, виправлення недоліків у судовому рішенні, набрання рішенням суду законної сили, поняття та значення заочного розгляду справи, умови і порядок ухвалення заочного рішення, зміст заочного рішення та його оскарження, повноваження суду й підстави скасування заочного рішення.

Після обговорення основних питань теми ведучий просить усіх учасників зайняти місця і пояснює їм, як буде організовано весь процес. У довільному порядку здобувачів вищої освіти необхідно поділити на малі групи по 6–8 осіб. Далі науково-педагогічний працівник пропонує учасникам заслухати ситуаційне завдання, обрати правильне для себе вирішення цієї задачі та заслуховує їх.

Шляхи й варіанти розв'язання проблеми можна визначити за допомогою проведення «Мозкового штурму». На цьому етапі жоден із варіантів не може бути неправильним. Важливо набрати якомога більше варіантів рішень. Обговоріть кожен із варіантів розв'язання. З'ясуйте, що позитивного чи негативного для кожної зі сторін він містить.

Потрібно запропонувати кожній із підгруп заповнити схему. Схема зображується у вигляді «Дерева рішень» на аркуші паперу або фліпчарті. В центрі схеми зазначається проблема, від неї у вигляді «гілок дерева» – варіанти розв'язання проблеми, далі «гілки» розділяються; на кожній наступній «гілці» зазначаються переваги та недоліки застосування цього рішення. Підгрупа повинна шляхом обговорення дійти спільного варіанта розв'язання. Кожна підгрупа пропонує свій варіант. Після чого ведучий має організувати обговорення. Також наприкінці заняття можна визначити підгрупу, котра найбільш точно та правильно визначила розв'язок поданої задачі.

Після перегляду одержаних відповідей до всіх питань практичного завдання науково-педагогічний працівник підводить підсумки. Водночас він визначає ступінь досягнення мети практичного заняття, його науковий рівень й відзначає активність здобувачів вищої освіти.

Аналіз результатів заняття. Тут підводяться підсумки, зіставляються мета заняття з отриманими результатами.

Оцінюється:

- рівень активності учасників академічної групи;
- знання норм матеріального та процесуального права;
- уміння аргументувати й обґрунтовувати думку.

Враховується:

- ступінь комунікабельності;
- правильність вжиття основних термінів і понять;
- вміння слухати та відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом дискусії. Практичне заняття завершується виставленням оцінок у журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- обговорення проблеми з максимально великою кількістю здобувачів вищої освіти, які навчаються в одній групі;

- здійснення інтенсивної перевірки обсягу й глибини одержаних здобувачами вищої освіти знань;
- удосконалення навичок аргументування своєї позиції;
- швидкий процес навчання;
- висока якість результату, а, отже, якість навчання досягається за рахунок урахування значущих чинників для вибору відповіді.

Труднощі під час проведення:

- нестандартизована ситуація збору даних;
- неможливість сформувати репрезентативну вибірку учасників дискусії.

2.26. Тема «Наказне провадження»

Продемонструємо один із варіантів проведення кейс-методу під час практичного заняття з теми **«Наказне провадження»**. В цьому випадку ми проводитимемо **кейс-ситуацію**.

Час проведення заняття – 80 хв (30 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до дискусії; 40 хв – застосування методу; 10 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦК України, Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі»; Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції»; Постанова Вищого спеціалізованого суду України від 23.12.2011 р. № 14 «Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження», інші навчально-методичні матеріали та джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор.

Мета застосування методу – спільними зусиллями академічної групи здобувачів вищої освіти проаналізувати виниклу ситуацію, розробити практичне рішення, у кінці процесу – оцінити запропоновані алгоритми, вибрати найкращий із них у контексті обраної проблеми.

Учасники кейс-ситуації. В обговоренні ситуативного завдання беруть участь максимальна кількість присутніх у групі, які бажають висловитися.

Учасниками інтерактивного методу навчання є:

Ведучий. Підбирає кейс, організовує обговорення кейсу.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні підготуватися до обговорення обраної теми й бути готовими висловити свої погляди, уважно слухати інших, поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до кейс-ситуації. Щоб застосування методу було корисним, його потрібно добре підготувати. Підготовку до дискусії можна розпочати наприкінці попереднього практичного заняття або під час проведення позааудиторної консультації.

Планувати обговорення тієї чи іншої проблеми доцільно в групах із 10–25 осіб. Якщо в аудиторії більше осіб – доцільно поділити учасників на підгрупи, щоб полегшити обговорення та забезпечити вільний обмін ідеями. Потрібно завчасно передати основні інформативні матеріали, пояснити учасникам завдання й як над ним працювати. Можна також розіслати матеріали за допомогою соціальних мереж чи інших засобів комунікації, створивши попередньо відповідну тематичну групу.

Ведучий підбирає кейс. Визначає основні та допоміжні матеріали для підготовки здобувачів вищої освіти. Розробляє сценарій заняття. Здобувачі, одержавши кейс і список рекомендованої літератури, індивідуально готуються до заняття.

Перелік ситуативних завдань для проведення кейс-ситуації.

1. Гр. Л. звернувся до суду із заявою про видачу судового наказу про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої неналежною якістю купленої ним кави. Свою вимогу він обґрунтовував набранням законної сили рішенням суду у справі за позовом Львівського обласного управління захисту прав споживачів до фірми АТ «Нептун» і декількох торговельних організацій про визнання їх дій щодо продажу кави неналежної якості протиправними щодо невизначеного кола споживачів і припинення таких дій.

Проаналізуйте задачу. Чи є підстави для видачі судового наказу. З яких підстав суд може постановити ухвалу про відмову у видачі судового наказу?

2. До районного суду м. Києва звернувся Недбайло П. І. із заявою про видачу судового наказу на підставі розписки про позику грошей, надану гр. Васьком В. Д. Суддя відмовив

у прийнятті заяви, про що постановив ухвалу, в якій зазначив, що судовий наказ може бути видано лише на договір позики, який повинен бути оформлений письмово чи нотаріально.

Чи правомірні дії судді? Аргументуйте свою відповідь.

3. Суддею районного суду м. Києва було видано судовий наказ. Копію судового наказу в передбачені ЦПК України строки було надіслано боржникові рекомендованим листом з повідомленням. Проте повідомлення про отримання боржником копії судового наказу не повернулося до суду. Не надійшла до суду заява боржника про скасування судового наказу. Минуло майже 20 днів стягувач наполягав на видачі йому судового наказу для пред'явлення його до виконання. Суд видав судовий наказ.

Чи правомірні дії суду. Які дії суду, якщо заява про скасування судового наказу надійде з пропуском строку на звернення з такою заявою?

Науково-педагогічний працівник може запропонувати інші ситуаційні завдання та питання.

Проведення заняття. Заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять.

Під час заняття ведучий організовує попереднє обговорення кейса, водночас потрібно дати висловитись якомога більшій кількості учасників і керує обговоренням кейса. Здобувачі вищої освіти розробляють та обговорюють варіанти рішень, своєю чергою, можуть ставити запитання іншим доповідаючим, що поглиблює розуміння кейс-ситуації.

Учасники «кейс-методу» висловлюються з приводу прийняття рішення після подання завдання, що дає змогу обговорити різні способи вирішення питання стосовно ситуації, яка міститься у завданні.

Роль ведучого, яку виконує науково-педагогічний працівник під час застосування кейс-методу, суттєво відрізняється від традиційної, оскільки втручання науково-педагогічного працівника в роботу здобувачів вищої освіти повинно бути обмеженим, вона зводиться лише до регульовальної функцій. Учасників методу обов'язково потрібно підбадьорювати, вказати на сильні й слабкі сторони прийнятих рішень.

Аналіз результатів заняття. На цьому етапі заняття підводяться підсумки, зіставляються мета заняття з отриманими результатами.

Оцінюється:

- володіння інформацією, що стосується вказаної проблематики;
- глибина аналізу завдання;
- уміння правильно застосовувати норми матеріального та процесуального права;
- вміння аргументувати й обґрунтовувати думку.

Враховується:

- рівень активності учасників академічної групи;
- дотримання регламенту;
- правильність вжиття основних термінів і понять;
- уміння слухати та відповідати на критичні зауваження.

Після підведення підсумків здобувачам вищої освіти дається можливість висловитися з окремих питань, що були предметом дискусії. Практичне заняття завершується виставленням оцінок у журнал обліку роботи академічної групи.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- залучення до заняття всіх здобувачів вищої освіти академічної групи;
- здійснення інтенсивної перевірки обсягу й глибини здобутих здобувачами вищої освіти знань;
- підвищення мотивації до навчання.

Труднощі під час проведення дискусії:

- нерівномірна участь у дискусії всіх учасників;
- нестандартизована ситуація збору даних.

2.27. Тема «Окреме провадження»

Продемонструємо проведення **«Брейн-рингу»** під час практичного заняття з теми **«Окреме провадження»**.

Час проведення заняття – 80 хв (10 хв – підготовка до застосування методу; 65 хв – використання інтерактивного методу; 5 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦПК України; ЦК України; СК України; закони України «Про судовий збір», «Про судовострій і статус суддів», «Про психіатричну допомогу», «Про банки і банківську діяльність»; Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 5 «Про судову практику

в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення», зразки цивільно-процесуальних документів.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор.

Мета застосування методу – закріпити здобуті знання, набуті навичок логічно мислити та швидко знаходити правильну відповідь, сприяти засвоєнню термінів і понять, спонукати працювати з першоджерелами та додатковою літературою, формувати вміння застосовувати здобуті знання на практиці, вчити правилам командної гри.

Учасники. Під час застосування методу залучаються всі учасники академічної групи. Учасниками методу є:

Ведучий. Ним є науково-педагогічний працівник, однак на підготовчому етапі до застосування методу він може доручити цю роль комусь із здобувачів вищої освіти. Роль ведучого суто організаційна: він надає слово капітанам, членам команд для відповіді й членам журі для оголошення проміжних результатів гри та підводить підсумок заняття.

Здобувачі вищої освіти (курсанти, студенти та слухачі). Повинні підготуватися до обговорення обраної теми і бути готовими висловити свої погляди, уважно слухати інших, поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до «Брейн-рингу». Підготовку до гри слід розпочати наприкінці попереднього практичного заняття або під час проведення позааудиторної консультації.

Гра відбувається майже за тими ж правилами, що й звичайна телевізійна інтелектуальна гра «Брейн-ринг». Вона складається з 5 раундів. Виграє той, хто переможе у 3 раундах.

Переможець отримує заохочувальний приз у виді відмінних оцінок за практичне заняття з дисциплін «Цивільне право та процес».

Час на обговорення кожного запитання – 1 хв, але для деяких завдань складнішого рівня цей час можна продовжити до 2 хв. Причому потрібно застерегти гравців, щоб вони не поспішали давати відповіді на запитання, бо за кожні 3 неправильні відповіді буде знято 1 бал. Окрім того, бали з тієї чи іншої команди можуть бути зняті за шум і підказки.

Сигналом до відповіді буде піднята рука капітана. Тільки він ухвалює рішення про готовність команди до відповіді, а від-

повідати може будь-який член команди. Причому свої відповіді на запитання гравцям потрібно чітко обґрунтовувати. За неповну і нечітку відповідь бал не буде зараховано.

Якщо обидві команди не зможуть дати відповіді на запитання або дадуть неправильні, то їм можуть допомогти глядачі. Хто першим підніме руку і дасть правильну відповідь, той зможе заробити для своєї команди 0,5 бали. Тобто вболівальники теж є активними учасниками гри.

Перелік ситуаційних завдань для проведення «Брейн-рингу».

1. До суду з заявою про визнання Абрамець Л. О. обмежено дієздатним звернулася його мати Абрамець М. Г., яка поживає окремо від сім'ї сина. В заяві зазначалося, що Абрамець Л. О. зловживає спиртними напоями та ставить свою дружину й малолітнього сина, які живуть із ним разом, у тяжке матеріальне становище.

Чи може мати Абрамець М. Г. звернутись до суду із заявою? Відповідно до яких умов Абрамець М. Г. може бути надане право на звернення до суду в цій справі? Хто може звернутись до суду по захист інтересів малолітнього сина?

2. У порядку підготовки справи про усиновлення суддя місцевого суду за місцем проживання усиновлюваної дитини направив відповідному органу опіки і піклування за місцем проживання заявників (вони проживали в іншому місті) вимогу надати суду документи, що підтверджують доцільність усиновлення. Необхідні документи були відправлені поштою й одержані судом ще до судового розгляду. В процесі судового розгляду, коли вказані документи були досліджені, в судове засідання з'явився представник органу опіки й піклування, який звернувся з клопотанням залучити його до участі у справі. Суддя відмовив у задоволенні клопотання, мотивуючи тим, що участь органу опіки і піклування в справах про усиновлення є не обов'язковою та заслуховувати думку його представника немає потреби, оскільки необхідні суду документи досліджені.

Дайте оцінку діям суду.

3. Шевунко Л. Є. звернулася до суду із заявою про оголошення її чоловіка померлим із метою отримання спадщини, оскільки він був скерований командуванням військової частини для проходження служби в зоні АТО. Повідомлення командування військової частини, що її чоловік пропав без вісті, надійшло три

роки тому. До особистого майна чоловіка належав будинок, який він одержав від батька в дар, та в якому вона проживала разом із двома неповнолітніми дітьми.

Які дії судді? Хто має брати участь у справі як заінтересована особа?

4. Під час стоянки військового судна біля берегів Греції матрос Світлик Д. В., який стояв на вахті, вночі зник. Оскільки тоді була штормова погода, то є підстави вважати, що він загинув. Однак незначна відстань від берега дає можливість говорити про втечу.

Як має вирішити справу суддя, до якого звернулось командування Військово-морських сил через чотири місяці після зазначеної події із заявою про оголошення Світлик Д. В. померлим?

Окрім зазначених завдань, під час застосування «Брейн-рингу» на практичному занятті можуть використовуватися також окремі запитання, тести тощо (залежно від того, який обсяг роботи виконуватимуть команди). Наприклад, до теми «Окреме провадження» орієнтовний перелік запитань, які команди ставлять одна одній у третьому раунді, може виглядати так:

1. Які ще категорії справ, окрім перелічених у ч. 2 ст. 293 ЦПК України, розглядаються в порядку окремого провадження?

Відповідь:

У порядку окремого провадження, крім перелічених у ч. 2 ст. 293 ЦПК України, розглядаються також справи про надання права на шлюб, про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один із нього засуджений до позбавлення волі, про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя та інші справи у випадках, установлених законом.

2. У яких випадках розгляд справ у порядку окремого провадження проводиться судом у складі одного судді та двох присяжних?

Відповідь:

У випадках обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу.

3. Які ознаки відрізняють окреме провадження від інших видів проваджень?

Відповідь:

- об'єктом судового захисту є охоронюваний законом інтерес;
- відсутність спору про право – суб'єктивне;
- суб'єктами процесуальних правовідносин є заявник і заінтересована особа;
- процесуальним засобом порушення справ є заява.

4. Чим «охоронюваний законом інтерес» під час здійснення окремого провадження відрізняється від суб'єктивного права?

Відповідь:

Основна відмінність полягає в тому, що під час окремого провадження «охоронюваний законом інтерес» не супроводжується певною вимогою до інших учасників процесу. Засобом захисту в окремому провадженні є рішення суду про констатацію юридичного факту. Тобто з набранням судовим рішенням законної сили юридичні обставини перетворюються в юридичні факти, а охоронюваний законом інтерес стає підставою для отримання особою певних прав, які визначаються законом на підставі встановленого юридичного факту.

Що стосується аналізу статей із журналів чи газет, наводимо перелік для можливого використання під час проведення «Брейн-рингу» щодо окремого провадження:

1. Бичкова С. С. Визначення складу осіб, які беруть участь у деяких справах, що можуть розглядатися в порядку окремого провадження. *Приватне право і підприємництво*. 2011. Вип. 8. С. 89–93.
2. Погребняк О. Визначення цивільної юрисдикції щодо справ про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 5. С. 53–56.
3. Коструба А. В. Окреме провадження як форма встановлення правоприпиняючих юридичних фактів у цивільних правовідносинах *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. № 1 (10). С. 134–142.

Проведення заняття. «Брейн-ринг» розпочинається з того, що науково-педагогічний працівник оголошує мету та завдання, формує умови, в яких вона провадиться, підкреслює роль і відповідальність кожного учасника.

Гра за класичним сценарієм складається з п'яти раундів. Хоча, виходячи з конкретної ситуації й обставин, кількість раундів можна зменшити. В сучасних умовах оголошення раундів, завдань, кількості балів можна за допомогою мультимедійного проектора, виводячи всю інформацію на екран.

Перший раунд – це зазвичай презентація. Кожна команда презентує себе й тему, яку розглядають. Перемагає в цьому раунді та команда, презентація якої була найоригінальнішою за змістом і формою (оцінювання: 5–10 балів).

Другий раунд – розминка. Під час цього етапу командам пропонується з літер запропонованого юридичного терміна створити інші терміни-слова, що стосуються спадкового права. Також необхідно пояснити створені терміни (оцінювання: за швидкість виконання – 1 бал, за правильність виконання – по 1 балу за кожний термін, 2 бали – за правильне визначення запропонованого у завданні терміна).

Також під час розминки ведучий може давати визначення понять, деякі їхні ознаки, властивості (виводячи їх на екран), а гравці повинні їх назвати. Протягом 90 секунд учасники повинні відповісти на якомога більше запитань. За кожну правильну відповідь команда одержує 1 бал. Якщо відповіді на поставлене запитання немає, гравці говорять «далі...». Виграє та команда, яка за встановлений час дасть більше правильних відповідей.

У третьому раунді команди ставлять одна одній заздалегідь підготовлені цікаві запитання творчого та проблемного характеру зі запропонованої теми. Вони мають бути не дуже складні й розраховані на те, щоб гравці на основі своїх знань і досвіду змогли за 1 хв відповісти на них.

Гравці у відповідях мають показати: ґрунтовні знання з теми, свій творчий потенціал, ерудицію, фантазію, почуття гумору, вміння обґрунтовувати свої думки. На обговорення питання виокремлюють 1 хв (оцінювання – 2 бали за правильну відповідь).

У четвертому раунді командам пропонують розв'язати задачу на практичне застосування пройденого навчального матеріалу. Задачі мають бути не дуже складного рівня, щоб гравці змогли за 2 хв проаналізувати ситуацію. За кожну правильно розв'язану задачу команді дають 2 бали.

П'ятий раунд може передбачати використання довідкової літератури, словників, періодичної літератури (переважно газет).

Для цього учасникам команди потрібно зробити вирізку статті з газети на відповідну тематику, в якій підкреслити юридичні терміни, що стосуються окремого провадження, та нижче подати їх пояснення.

Капітани коротко переказують зміст статті, яку вони опрацювали, називають відповідні терміни, що у ній містяться і розкривають їх сутність (оцінюється завдання двома балами).

Аналіз результатів ділової гри. Після завершення п'ятого раунду ведучий оголошує підсумковий рахунок гри. Команду, яка виграла у трьох раундах, оголошують переможцем.

Оцінюється:

- знання норм матеріального та процесуального права;
- уміння аналізувати й оцінювати докази;
- логічність і послідовність викладу своєї позиції.

Враховується:

- рівень активності учасників;
- ступінь комунікабельності;
- артистичність учасників ділової гри.

Після підведення підсумків науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи.

Узагальнюючи досвід проведення гри, слід вказати на такі його переваги:

- досягається максимальний рівень активності здобувачів вищої освіти, зокрема тих, хто не задіяний у грі;
- досягається максимальний ефект запам'ятовування;
- підвищується мотивація до навчання;
- перевіряються вміння та навички присутніх, знання норм матеріального права.

Труднощі під час застосування методу:

- «Брейн-ринг» триває довго. Для його проведення може бути недостатньо одного практичного заняття;
- учасники гри повинні підготуватися до його проведення, опрацювавши відповідні нормативно-правові акти. Неналежна підготовка призведе до недосягнення обраної мети інтерактивного методу навчання.

2.28. Тема «Перегляд судових рішень»

Застосуймо інтерактивний метод **«Оксфордські дебати»** під час практичного заняття з теми **«Перегляд судових рішень»**.

Час проведення заняття – 80 хв (10 хв – підготовка до застосування методу, 65 хв – використання інтерактивного методу; 5 хв – підведення підсумків).

Нормативно-правове забезпечення – ЦПК України; закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про судовий збір»; Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 року № 12 «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку», Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14 «Про судові рішення у цивільній справі», інші джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор.

Мета застосування методу – полягає у формуванні вмінь і навичок дискутування у групах, розвитку інтелектуальної культури, лідерських якостей, толерантності та взаємоповаги.

Учасники. Під час застосування методу залучаються всі учасники академічної групи. Сторонами дебатів призначаються науково-педагогічним працівником з-поміж найпідготовленіших курсантів.

Учасниками дебатів є:

Голова. Організовує та проводить дебати. Він не має права брати участі у дебатах, бо є особою безсторонньою.

Секретар. Голову підтримує секретар, який інформує промовців про те, скільки вони мають часу для виступу, та провадить документацію дебатів.

Промовці. У дебатах виступають по черзі промовці, які захищають тезу, й які виступають проти неї. Відбираються з осіб, які мають найліпші ораторські здібності.

Публіка («болото»). Учасники, які не обізнані глибоко з цією проблемою.

Підготовка до дебатів. Проведення дебатів залежить від підготовки учасників. Якщо можливо, етап підготовки до дебатів краще провести за декілька днів перед дебатами під час проведення позааудиторної консультації. Науково-педагогічний працівник має детально представити регламент дебатів, унаоч-

нюючи його схемою розташування в приміщенні під час дебатів. Важливо нагадати, що головні промовці не мусять ототожнювати свою думку із аргументами, наведеними під час дебатів.

Слід підкреслити, що дебати є своєрідним театром, де промовців після виступу оцінює публіка (публіка під час голосування вибирає ту сторону, яка найкраще подасть свої аргументи). Готуючи учасників до участі в дебатах, слід провести вступний тренінг, який продемонструє хід дебатів і дозволить учасникам отримати впевненість у виступі.

Науково-педагогічний працівник визначає серед учасників 8–10 головних промовців (4–5 із кожної сторони). Є також можливість включення до команд сторонньої особи (найчастіше це експерти у цій галузі). Важливо, щоб обидві сторони нараховували однакову кількість промовців.

Найкращою є ситуація, коли дебатанти мають декілька днів на приготування до виступу. Тоді вони зможуть зібрати необхідну інформацію, визначити стратегію й уявити виступ. Є можливість також проводити дебати без підготовки, однак тоді треба враховувати, що це обов'язково вплине на якість аргументів.

Особи, які займуть місця для публіки, теж мають підготуватися до дебатів. Після виступу головних промовців вони також можуть отримати слово. Крім того, у них є можливість ставити запитання чи виголошувати репліку. Це вимагає підготовки всіх осіб.

Важливо подбати про підготовку приміщення. Крісла мають стояти так, щоб було видно поділ на пропозицію, опозицію та публіку. Центральне місце у залі займає крісло голови, секретаря та промовця. Учасники пропозиції сідають із правого боку від голови, а опозиції – з лівого боку.

Промовець стає попереду, але біля своєї команди. Публіка сідає навпроти голови. Для неї є також можливість зголоситися на бік пропозиції чи опозиції, займаючи місця перед дебатами за головними промовцями підтримуваної сторони. Особи, які не мають чітких поглядів сідають навпроти голови, в так званому «болоті».

Далі науково-педагогічний працівник дає кожному учаснику примірний перелік нормативно-правових актів, процесуальних документів, які їм необхідно опрацювати до початку проведення практичного заняття з використанням «Оксфордських дебатів».

Завдання для проведення «Оксфордських дебатів»:

1. Чи доцільно, на Вашу думку, наділяти осіб, які не брали участі у справі, правом на апеляційне оскарження рішення суду, якщо, ухвалюючи його, суд вирішив питання про їх права й обов'язки?

2. Чи є тотожними такі процесуальні дії, як «відкликання апеляційної скарги» та «відмова від апеляційної скарги»?

3. Чи правомірно, на Вашу думку, передбачати в ЦПК України перелік справ, які не підлягають касаційному оскарженню, і чи не є це порушенням права на касаційне оскарження?

4. Як Ви вважаєте, чи можна вважати нововиявленою обставиною факти, які не були відомі суду й учасникам судового розгляду на час ухвалення рішення, але стали відомі після набрання ним законної сили?

Науково-педагогічний працівник може визначати інші питання для дебатів.

Проведення дебатів. Дебати розпочинаються з того, що в зал заходять головні промовці, голова та секретар. Публіка повинна привітати їх оплесками. Після того, як усі учасники зайняли свої місця, голова вітає публіку, нагадує тезу дебатів, одночасно представляє всіх головних промовців і секретаря.

Перший виступ має сторона пропозиції, наступний – опозиція. Сторони представляють свої виступи почергово. Виступи перших та останніх промовців цієї сторони тривають довше. Час виокремлює секретар, він нагадує, скільки часу залишилось до завершення виступу, ставлячи перед промовцем аркуш із відповідною інформацією. Під час виступів головних промовців публіка й інша сторона можуть ставити запитання та подавати інформацію чи репліку. Вони можуть це робити не раніше ніж через 30 с після початку виступу і не пізніше ніж за 30 с перед його завершенням. Бажання ставити запитання супроводжується вставанням із місця, підняттям руки та словом «питання» чи «інформація». Запитання можна ставити лише тоді, коли головний промовець дасть на це згоду.

Після завершення виступів усіх головних промовців голова дозволяє виступи із залу. Час цих виступів значно коротший від виступів головних промовців. Важливо зберегти рівновагу виступів. Голова має стежити, щоб виступила однакова кількість осіб із обох сторін. Останній етап дебатів – голосування. Його

проводить голова, допомагає секретар. Він нагадує, що публіка вибирає ту сторону, яка надала ліпші аргументи, а не ту, з поглядами якої погоджується.

Наприкінці дебатів потрібно підвести підсумки. Науково-педагогічний працівник або запрошений експерт згадує аргументи, які були вжиті під час дебатів, доповнюючи їх в разі потреби чи провокуючи до подальшої дискусії. Має також бути обговорено вміння промовців виступати публічно.

Аналіз результатів дебатів. Після завершення дебатів науково-педагогічний працівник підводить підсумки ділової гри.

Оцінюється:

- знання норм матеріального та процесуального права;
- логічність і послідовність викладу своєї позиції.

Враховується:

- рівень активності учасників дебатів;
- правильність вжиття термінів і застосування нормативно-правових актів.

Після підведення підсумків науково-педагогічний працівник виставляє оцінки в журнал обліку роботи академічної групи.

Узагальнюючи досвід проведення дебатів, слід вказати на такі його переваги:

- дебати є дуже видовищними і тому є висока зацікавленість учасників;
- дебати дають змогу цікаво показати переваги й недоліки розглянутої проблеми;
- дебати змушують учасників ґрунтовно ознайомитись із темою.

Труднощі під час проведення ділової гри:

- учасникам потрібно чимало часу для підготовки виступу;
- часто з'являються демагогічні виступи, що є малоцінними стосовно поданої інформації;
- не всі учасники однаково залучені до участі.

2.29. Тема «Виконавче провадження»

Продемонструємо один із варіантів проведення **рефлексії** під час практичного заняття з теми **«Виконавче провадження»**.

Час проведення заняття – 80 хв (40 хв – обговорення вивченого матеріалу, підготовка до рефлексії; 30 хв – застосування методу; 10 хв – підведення підсумків (обговорення рефлексії)).

Нормативно-правове забезпечення – ЦПК України, закони України «Про виконавче провадження», «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ України «Про узагальнення судової практики розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення у цивільній справі» від 21.12.2012 р. № 16, інші джерела.

Обладнання та роздатковий матеріал – мультимедійний проектор, аркуш паперу для кожного здобувача вищої освіти, ручка.

Мета застосування методу – підсумок, на якому здобувач вищої освіти не лише зафіксував матеріал, а сформував смисловий ланцюжок, порівняв способи і методи, застосував разом із своїми або іншими установками, що слугуватиме розумінню та засвоєнню навчального матеріалу здобувачами вищої освіти.

Учасниками рефлексії є науково-педагогічний працівник і здобувачі вищої освіти. У висловленні рефлексії беруть участь усі здобувачі вищої освіти певної групи, які повинні підготуватися до обговорення обраної теми й бути готовими висловити свої погляди, уважно слухати інших і поводитись відповідно до загальноприйнятих норм поведінки.

Підготовка до рефлексії. Підготовку до рефлексії найвдаліше здійснювати вдома напередодні проведення практичного заняття або одразу після проведеного заняття. Хоча проводити рефлексії можна і наприкінці заняття.

Рефлексію на цьому практичному занятті проводитимемо наприкінці практичного заняття, що дасть змогу оцінити науково-педагогічному працівнику, чи було досягнуто мету заняття.

Планувати проведення рефлексії доцільно в групах із 10–25 осіб. Якщо в аудиторії більше осіб – доцільно поділити учасників на підгрупи.

Перелік питань для проведення рефлексії:

1. Поняття, принципи та значення виконавчого провадження.

2. Звернення судового рішення до виконання.
3. Порядок здійснення виконавчого провадження.
4. Негайне виконання судових рішень.
5. Вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням судових рішень.
6. Захист прав стягувача, боржника й інших осіб при здійсненні виконавчих дій.
7. Виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню.
8. Мирова угода у процесі виконання.
9. Відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання.
10. Зупинення виконання судового рішення.
11. Заміна сторони виконавчого провадження.
12. Поворот виконання рішення.

Науково-педагогічний працівник може запропонувати інші питання та завдання для проведення рефлексії.

Проведення заняття. Методику проведення рефлексії можна поділити на такі етапи:

1. Завершення попередньої діяльності (обговорення тем практичного заняття).
2. Відновлення послідовності виконання роботи. Усно чи письмово відтворюємо все, що зроблено.
3. Оцінювання своїх дій з огляду на їх ефективність і продуктивність.
4. Обговорення результатів рефлексії.

Заняття розпочинається з обговорення вивченого матеріалу, зокрема питань, передбачених планами проведення практичних занять.

Під час заняття науково-педагогічний працівник організовує проведення практичного заняття за попередньо узгодженим планом (може із застосуванням інших інтерактивних методів навчання), наприкінці заняття може застосувати рефлексію.

Для застосування рефлексії необхідно розставити крісла по колу, так, щоб здобувачі вищої освіти сиділи спиною один до одного. Доки відбувається підготовка до застосування методу здобувачі вищої освіти мають змогу підготуватись до рефлексії, зокрема основні тези заняття викласти на аркуші паперу, які можуть розпочинатися зі слів: «я... дізнався...», «я зрозумів...»,

«я навчився...», «я не вмів, а тепер умію...», « на наступному занятті я хочу...». Після того, як усі учасники висловляться, науково-педагогічний працівник обговорює результати проведення рефлексії.

Аналіз результатів заняття. На цьому етапі заняття підводяться підсумки, зіставляються мета заняття з отриманими результатами.

Враховується:

- правильність вжиття основних термінів і понять;
- чіткість осмислення навчального матеріалу здобувачами вищої освіти;
- уміння висловити свої думки, отримані знання.

Практичне заняття завершується виставленням оцінок у журнал обліку роботи академічної групи, але процес проведення рефлексії не оцінюється.

До переваг цього інтерактивного методу належать:

- залучення до заняття всіх здобувачів вищої освіти академічної групи;
- здійснення інтенсивної перевірки обсягу й глибини здобутих здобувачами вищої освіти знань;
- планування своєї подальшої діяльності в процесі вивчення навчальної дисципліни;
- підвищення мотивації до навчання;
- оцінка власного рівня розуміння та засвоєння навчального матеріалу, планування чітких реальних кроків його подальшого опрацювання;
- порівняння засвоєння матеріалу між здобувачами вищої освіти;
- аналіз тих труднощів, які виникли у певний момент вивчення навчальної теми.

Труднощами проведення рефлексії є часова обмеженість.

Список рекомендованої літератури до розділу 2

1. Дискусії та дебати. Освітні матеріали програми «Класна школа». URL: <https://klasnashkola.eu/wp-content/uploads/2017/05/Дискусії-та-дебати.pdf.pdf>
2. Долбнева Д. В. Інтерактивні методи навчання: сутність, необхідність та використання при підготовці фахівців з обліку та аудиту у ВНЗ України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.1. С. 389–398.

3. Заскалета В., Щур Н. Брейн-ринг як одна з нетрадиційних форм навчання української мови (з досвіду викладання). *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія*. 2014. Вип. 29. С. 222–228.
4. Інтерактивні методи навчання: навч. посібник / за заг. ред. П. Шевчука і П. Фенриха. Щепін: Вид-во WSAP, 2005. 170 с.
5. Кихтюк О. В. Оксфордські дебати як ефективний інтерактивний тренінг формування толерантності. URL: www.newlearning.org.ua/sites/default/files/praci/texty/konf0902/Kyhtiuk.doc
6. Козлова Г. М. Методика викладання у вищій школі: навч. посібник. Одеса: ОНЕУ, Ротапринт, 2014. 200 с.
7. Методична скарбничка. URL: http://www.novadoba.org.ua/sites/default/files/files/common_history_book/methodical.pdf
8. Мітіна С. В. Соціально-психологічний тренінг як засіб формування комунікативної компетентності лікарів-інтернів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки: зб. наук. праць*. Херсон, 2016. Вип. 3. Т. 2. С. 55–60.
9. Мовчан В. П., Мельник О. М. Гра «Брейн-ринг» як одна з нетрадиційних форм вивчення економічних дисциплін: методичні рекомендації щодо проведення позааудиторного бінарного заходу «Економічний брейн-ринг» з дисциплін «Політична економія» та «Економіка підприємств». Львів, 2016. 28 с.
10. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі. К.: Центр учбової літератури, 2007. 222 с.
11. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / за ред. О. І. Пометун. К.: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
12. Пометун О. І., Побірченко Н. С. та ін. Інтерактивні технології: теорія та методика: посібник для викладачів ПТУ, коледжів та всіх тих, хто цікавиться застосуванням інтерактивних технологій у навчальному процесі задля його вдосконалення. URL: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/377/1/interakt_tehn_teor_met.pdf
13. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посібник. НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. К.: ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
14. Фулей Т. І. Інтерактивні методи навчання у підготовці суддів: навч. посібник для викладачів (тренерів). К., ФОП Клименко Ю. Я., 2017. 156 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Активізація навчального процесу у сучасній вищій школі: метод. огляд / уклад. Л. А. Якимова. МАУП, ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 32 с.
2. Балахтар В. В Соціально-психологічний тренінг і маніпуляція: навч.-метод. посібник. Вижниця: Черемош, 2015. 432 с.
3. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1. С. 27–33.
4. Бігун В. С., Галай А. О., Крестовська Н. М., Савчин М. В., Сенюта І. Я. та ін. Юридична дидактика: посібник з викладання права та юридичних дисциплін / за ред. Р. О. Стефанчука. К.: СПД Юсип'юк В. Д., 2009. 191 с.
5. Богданова І. М. Використання інтерактивних технологій у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Вісник Національної академії Державної прикорд. служби України. Педагогічні науки*. 2011. № 11. С. 15–20.
6. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посібник. К.: ВЦ «Академія», 2006. С. 31–34.
7. Гриценко В. И., Кудрявцева С. П., Колос В. В., Веренич О. В. Дистанционное обучение: теория и практика. К.: Наукова думка, 2004. 375 с.
8. Гриценко О. Ділова гра як інноваційний метод педагогічної діяльності майбутнього викладача. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N157/N157p057-060.pdf
9. Грігальчик Є. К., Губаревич Д. І. та ін. Навчаємо інакше: Стратегія активного навчання у школі. Мн.: ТОВ «Красиков-Принт», 2001. 302 с.
10. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С. Інтерактивні технології навчання у вищому педагогічному навчальному закладі: навч. посібник; за ред. Р. С. Гуревича. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. 309 с.
11. Дзюба П. А., Зайцева Т. А. Посібник до вивчення дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін в вищій школі»: посібник. Д.: Ліра, 2015. 24 с.
12. Дискусії та дебати. Освітні матеріали програми «Класна школа»/ URL: https://klasnashkola.eu/wp-content/uploads/2017/05_Дискусії-та-дебати.pdf
13. Долбнева Д. В. Інтерактивні методи навчання: сутність, необхідність та використання при підготовці фахівців з обліку та аудиту у ВНЗ України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.1. С. 389–398.
14. Долбнева Д. В. Інтерактивні методи навчання: сутність, необхідність та використання при підготовці фахівців з обліку та аудиту у ВНЗ України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.1. С. 389–398.
15. Дяченко-Богун М. Активні методи навчання у вищому навчальному закладі. *Витоки педагогічної майстерності*. 2014. Вип. 14. С. 74–79.
16. Заскалета В., Щур Н. Брейн-ринг як одна з нетрадиційних форм навчання української мови (з досвіду викладання). *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія*. 2014. Вип. 29. С. 222–228.
17. Інтерактивні методи навчання: навч. посібник / за заг. ред. П. Шевчука і П. Фенриха. Щецін: Вид-во WSAР, 2005. 170 с.

18. Кихтюк О. В. Оксфордські дебати як ефективний інтерактивний тренінг формування толерантності. URL: www.newlearning.org.ua/sites/default/files/praci/texty/konf0902/Kyhtiuk.doc
19. Коваленко А. Б. Особливості застосування методів активного навчання у ВНЗ. *Психологія: реальність і перспективи*. 2013. Вип. 1. С. 13–16.
20. Козак Л. В. Кейс-метод у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 3 (11). С. 153–160.
21. Козлова Г. М. Методика викладання у вищій школі: навч. посібник. Одеса: ОНЕУ, ротапринт, 2014. 200 с.
22. Коновальчук В. І. Рефлексія як спосіб розвитку творчого потенціалу особистості у просторі освіти. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2015. С. 74–77.
23. Лачкова Л. І. Інноваційні технології навчання у вищій школі. VIII Всеукр. наук.-метод. конф. (м. Харків, 23 вересня 2010 р.). Х.: Вид-во ХДУХТ, 2010. С. 209–210.
24. Лисенко М. В. Інноваційна парадигма вищої освіти України за умов переходу до інформаційного суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософських наук: спец. 09.00.10. М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». К., 2013. 16 с.
25. Методична скарбничка. URL: http://www.novadoba.org.ua/sites/default/files/files/common_history_book/methodical.pdf
26. Мітіна С. В. Соціально-психологічний тренінг як засіб формування комунікативної компетентності лікарів-інтернів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*: зб. наук. праць. Серія: Психологічні науки. Херсон, 2016. Вип. 3. Т. 2. С. 55–60.
27. Мовчан В. П., Мельник О. М. «Гра «Брейн-ринг» як одна з нетрадиційних форм вивчення економічних дисциплін»: метод. рекомендації щодо проведення позааудиторного бінарного заходу «Економічний брейн-ринг» з дисциплін «Політична економія» та «Економіка підприємств». Львів, 2016. 28 с.
28. Мухіна С. А., Соловйова А. А. Нетрадиційні педагогічні технології у навчанні. М.: Фенікс, 2004. 384 с.
29. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі. К.: ЦУЛ, 2007. 222 с.
30. Нікуліна А. С., Максименко Ю. Б., Матвеев Г. П., Засланська С. А. та ін. Інноваційні педагогічні технології навчання професії: монографія; за ред. Нікуліної А. С. Донецьк: Донецький інститут післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників, 2005. 385 с.
31. Образцов П. І., Косухін В. М. Дидактика вищої військової школи: навч. посібник. Орел: Академія спецв'язку. Росія, 2004. 317 с.
32. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. К.: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
33. Падун А. О., Падун Н. О. Інтерактивне навчання як засіб ефективної підготовки спеціалістів. *Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 2. С. 195–198.
34. Плачинда Т. С. Рефлексія та самоконтроль під час професійної підготовки фахівця. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2015. Вип. 2. С. 212–217.
35. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / за ред. О. І. Пометун. К.: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.

36. Пометун О. І., Побірченко Н. С. та ін. Інтерактивні технології: теорія та методика: посібник для викладачів ПТУ, коледжів та всіх тих, хто цікавиться застосуванням інтерактивних технологій у навчальному процесі задля його вдосконалення. URL: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/377/1/interakt_tehn_teor_met.pdf
37. Пономаренко Т. Ділова гра в системі навчальної роботи. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/zbirnuku/7/28.pdf>
38. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: навч. посібник / за ред. М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової. К.: КНЕУ, 2007. 528 с.
39. Равчина Т. Організація навчального процесу у вищій школі як діалогу викладача і студентів. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2016. Вип. 30. С. 24–32.
40. Саух П. Ю. та ін. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія / ред. П. Ю. Саух. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 443 с.
41. Симодейко С. І. Коучинг як інноваційний метод навчання студентів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2013. № 20. С. 131–133.
42. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посібник. НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. К.: ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
43. Сисоєва С. О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: монографія. Хмельницький: ХГПА, 2008. 324 с.
44. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. К.: Міленіум, 2006. 346 с.
45. Сисоєва С. О., Бондарева Л. І. Педагогічні технології професійної підготовки фахівців: навчальний тренінг. К.: Університет «Україна». 2007. 185 с.
46. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти. Луцьк, ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 460 с.
47. Сімоненко В. Інноваційні методики у підготовці суддів. Слово нац. шк. суддів України. 2014. № 1. С. 108–111.
48. Січкарук О. І. Інтерактивні методи навчання у вищій школі: навч.-метод. посібник. К.: Таксон, 2006. 88 с.
49. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посібник. К.: Вища шк., 2005. 239 с.
50. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. К.: Кондор, 2011. 628 с.
51. Фатхутдінова О. В. Впровадження нових технологій в процесі підготовки спеціалістів правознавства. *Гуманіт. вісн. Запоріз. держ. інж. акад.* 2012. Вип. 48. С. 35–39.
52. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія / за ред. В. Г. Кременя. К.: Пед. думка. 2008. 472 с.
53. Фулей Т. І. Інтерактивні методи навчання у підготовці суддів: навч. посібник для викладачів (тренерів). К., ФОП Клименко Ю. Я., 2017. 156 с.
54. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посібник. К.: Либідь, 2002. 560 с.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Акваріум 32, 72, 136

Анкета «5 з 25» 44, 66, 96

Б

Брейн-ринг 36, 106, 169

Д

Дерево рішень 39, 113, 162

Дискусія 29, 101

Діалог 28, 84

Ділова гра 47, 155

З

Знайомство 25

І

Імітація 49, 89

Інтерактивна лекція 13, 16

Інтерв'ю 42, 57

К

Карусель 34, 80, 143

Кейс-метод 38, 128, 166

Коучинг 41, 120

Круглий стіл 31, 124, 131

Л

Лекція-бесіда 20

Лекція-конференція 16

Лекція з паузами 19

Лекція за допомогою здобувачів
вищої освіти 20

Лекція із попередньо запланова-
ними помилками 23

Лекція прес-конференція 16

Лекція-візуалізація 19

М

Мікрофон 42, 117

Мозковий штурм 26, 52, 61

Н

Незакінчені речення 45, 76, 93

О

Оксфордські дебати 37, 176

П

Прийняття правил 25

Р

Рефлексія 45, 179

С

Снігова куля 33, 140

Спрощене судове засідання 48, 147

Демків Р. Я., кандидат юридичних наук – §§ 1.2.2 (у спів-авторстві з Кучером В. О., Євхутич І. М.), 2.5, 2.7, 2.12, 2.13, 2.20–2.22, 2.27, 2.28;

Євхутич І. М., кандидат юридичних наук – §§ 1.2.2 (у спів-авторстві з Демківим Р. Я., Кучером В. О.), 2.14–2.19, 2.25, 2.26, 2.29;

Курило Т. В., кандидат юридичних наук, доцент – § 1.2.1;

Кучер В. О., кандидат юридичних наук, доцент – §§ 1.2.2 (у співавторстві з Демківим Р. Я., Євхутич І. М.), 1.2.3, 2.1–2.4, 2.6, 2.8–2.11, 2.23, 2.24;

Парасюк В. М., кандидат юридичних наук, доцент – передмова, § 1.1.

Використання інтерактивних методів навчання під час проведення занять з цивільного права та процесу

Навчально-методичний посібник

Редагування *Г. А. Ялечко*

Макетування *Г. Я. Шушняк*

Друк *І. М. Хоминець*

Підписано до друку 02.07.2018 р.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 10,93.

Тираж 100 прим. Зам № 36-18.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.